

KAIMO STATYBA:
VAKARŲ AUKŠTAITIJA

UDK 728.6(474.5)(084)
Ka-125

KAIMO STATYBA: VAKARŲ AUKŠTAITIJA

Leidinio sudarytoja **Rasa Bertašiūtė (KTU)**

Tekstų autoriai **Aistė Andriušytė (VGTU)**
Rasa Bertašiūtė (KTU)
Rolandas Bortkūnas

Projektų autoriai **Ruslanas Aranauskas**
Neringa Norvaišaitė

Techniniai brėžiniai ir konsultacijos **Tomas Kazlauskas**

Vizualizacijos **Robertas Liekis**
Mindaugas Puodžiukynas
Adomas Žindulis

Nuotraukos **Aistė Andriušytė**
Rasa Bertašiūtė

Maketas **Almantas Peldžius**

Viršelis **Lada Markejevaitė (VGTU)**

Redaktorė **Nijolė Taluntytė**

TURINYS

TRADICINĖ
VAKARŲ
AUKŠTAITIJOS
ARCHITEKTŪRA

05

14

ŠIUOLAIKINĖ
ARCHITEKTŪRA
TRADICINIAME
KRAŠTOVAIZDYJE

01

24

VIENGALĖ
GRYČIA

02

26

GRYČIA

03

28

MAŽA
DVIGALĖ GRYČIA

04

30

GRYČIA
SU MANSARDA

05

32

DVIGALĖ GRYČIA
PLŪKTO MOLIO ARBA MŪRINĖ

06

34

DVIGALĖ GRYČIA
SU PRIEANGIU IR MANSARDA

07

36

DVIGALĖ GRYČIA
SU PRIESTATU IR MANSARDA

08

38

DVIGALĖ GRYČIA
SU PRIESTATU

09

40

DVIGALĖ
GRYČIA

10

42

DVIGALĖ GRYČIA
SU DVIAUKŠČIU PRIEANGIU

11

44

DVARELIS

12

48

KLĖTIS
SU ŠONINIŲ JĖJIMU

13

50

DVARELIO
KLĖTIS

14

52

KLĖTIS
SU VEŽIMINE

15

54

KLĖTIS
SU RŪSIU

16

56

KLĖTELĖ
SU ŠONINIŲ JĖJIMU

17

57

KLĖTELĖ
SU GALINIŲ JĖJIMU

18

58

AL AUS
DARYKLA

19

60

DARŽINĖ
SU KLĖTIMI

20

62

DAUGIAFUNKCINIS
ŪKINIS PASTATAS

21

64

ŪKINIS
PASTATAS

22

66

TVARTAS
PLŪKTO MOLIO ARBA MŪRINIS

23

68

TVARTAS
SU DARŽINE

24

70

KLOJIMAS
SU GALINIŲ JVAŽIAVIMU

25

72

DARŽINĖ

26

74

PIRTIS
SU POILSIO KAMBARIU

27

75

RŪSYS

28

76

LAUKO VIRTUVĖ
SU PIRTIMI

29

77

MALKINĖ

30

78

PAVĖSINĖ
SU LAUKO VIRTUVE IR MALKINE

31

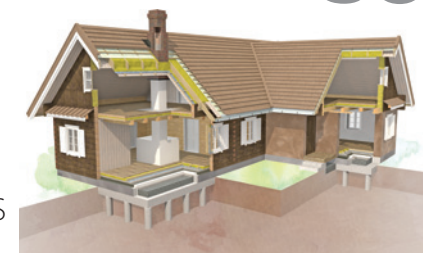
79

PAVĖSINĖ

PROJEKTAVIMAS
IR STATYBA –

SENŪJŲ PAVELDO VERTYBIŲ IR
NAUJŪJŲ TECHNOLOGIJŲ DERINIMAS

80

ĮVADAS

Kaip puoselėti ir plėtoti tradicinę architektūrą, kaip suderinti jos savitus bruožus su šiuolaikinio būsto ar gyvenamosios reikmėmis? Šis klausimas neduoda ramybės daugeliui architektų, paveldosaugininkų, jis rūpi tiems, kas supranta tradicinės kultūros vertę, kas junta ryšį su gimtąja žeme ir atsakomybę už krašto savitumo išsaugojimą. Sunaikinti trapią medinės senovės būtį lengva, o saugoti ar ją pratęsti, kūrybiškai pritaikyti – išsamių žinių, giluminės nuovokos ir ieškojimų reikalaujantis uždavinys. Kol kas nėra vienintelio atsakymo, kaip suderinti modernumą ir tradicijas. Tad šios studijos tikslas – aptarti kaimo architektūros tapatumo vertes, etninių bruožų, vizualinės raiškos atpažinimo kriterijus, apibrėžti pagrindines nuostatas, kuriomis remiantis būtų plėtojamos naujos statybos saugomose teritorijose ir išsaugomi kraštovaizdžių savitumai. Etninės kultūros išmanymu pagrįsti pasiūlymai galėtų paskatinti esmingą diskusiją ir ryžtą kūrybiniais ieškojimais pareikšti savo nuomonę.

Kaimo pasaulyje kraštovaizdis buvo pagrindinis vietinės kultūros vaizdinis reiškinys, kuris įprasmino gamtos ir žmogaus kūrybos pusiausvyrą, – dažnai labai dinamišką, tačiau be priešiško. Kraštovaizdžio kūrėjas buvo kaimo bendruomenė, todėl tradicinė architektūra tarsi neturi autorystės. Architektūra vienija kaimą, kraštą, regioną: vietos tapatumas susiformavo savitoje gamtinėje aplinkoje, nuo kurios priklauso ir gyvenviečių, pastatų ar kitų žmogaus sukurtų daiktų fizinės ir estetiškos ypatybės. Šiandien svarbu, kad kaimo architektūros vizualinė raiška būtų siejama su aplinka. Visame pasaulyje autentiškos kultūros vertybės yra suvokiamos kaip atsvara globalizacijai – vietos tapatumą griaunančiai jėgai. Statybos paveldo ir planavimo specialistai siūlo iš naujo ugdyti gebėjimą kurti kokybiškus autentiškus objektus, dabarties architektūrai sugrąžinti vietinį ir

tautinį pavaldą. Kaimo vietovių atgaivinimas suvokiamas kaip galimybė išsaugoti unikalų kultūrinį paveldą, su kuriuo žmonės sietų prigimtinės šaknys, kuris įprasmintų žmonių tapatumą. Europos kraštovaizdžio konvencija – tarptautinis susitarimas – įpareigoja saugoti gamtos ir kultūros paveldo sudėtinę dalį – kraštovaizdžius kaip žmonių gerovės ir savasties įtvirtinimo būdą. Generalinėje ICOMOS asamblėjoje, įvykusioje 2011 m., tradicinė statyba įvardyta kaip neišsenkantis įkvėpimo šaltinis kuriant modernią, novatorišką, atitinkančią aukščiausius gyvenamosios standartus architektūrą. Tai dera su Lietuvos valstybės siekiu puoselėti tautinį savitumą, tiek dvasinės, tiek materialios kultūros pavaldus, tokius kaip krašto vaizdas, jį formuojančios erdvės, pastatų tūriai, spalvos.

Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos rūpesčiu parengtą leidinį apie Vakarų Aukštaitijos kaimo statybą sudaro keturios dalys: pirmoje apžvelgiama Vakarų Aukštaitijos tradicinės architektūros bruožai – šaltinis, iš kurio semiamės žinių ir patirties šiandienos kūrybai; antroje dalyje apibrėžiami pagrindiniai dėmenys, lemiantys regioninę vietos tapatumą ir statybos tradicijos tęstinumą. Pagal šiuos kriterijus suformuoti trečiosios dalies projektiniai pasiūlymai, o ketvirtoje dalyje pateikiamos praktinio įgyvendinimo sąlygos. Leidinyje siekiama parodyti statinių tipologinę įvairovę, savitas formų dermes, Vakarų Aukštaitijai istoriškai būdingus, o ir šiandienos gyvenimui tinkančius tūrius, formas, erdvines struktūras. Regioninę savitumą raiškiai atskleidžia ir smulkieji ženklai, dekoras, todėl projektai pateikiami su būdingos puošybos pavyzdžiais, kurie nėra būtini, bet itin praturtina vaizdą bei santykio su aplinka kokybę. Pateikiami projektai vadintini ieškojimais, siūlymais ir neturėtų būti tiesmukiškai sektini modeliai. Tai tik pavyzdžiai pavidalų, kurie gali rasti siekiant tęsti tradicijas ■

TRADICINĖ VAKARŲ AUKŠTAITIJOS ARCHITEKTŪRA

Vakarų Aukštaitija – lygumų ir žemumų kraštas, kuriuo teka lėtos upės, kur rečiau girių, užtat matyti daug dangaus. Tai didžiausias plotu Lietuvos regionas, apimantis vidurinę ir šiaurinę jos dalis, su Rytų Aukštaitija besiribojantis ties Obeliais, Anykščiais, Želva. Didumą šio krašto dengia Nevėžio ir Mūšos–Nemunėlio baseinai, į jį patenka Neries ir Šventosios žemupiai, o pačiame viduryje buvo istorinė Upytės žemė, pagarsėjusi ginantis nuo Livonijos ordino. Žmonės čia kalba vakarų aukštaičių tarpe ir savo gyvenamuosius būstus

vadina gryčiomis, nors kadaise šio didžiulio ploto šiaurėje gyventa žiemgalių ir sėlių, viduryje aukštaičių (lietuvių) genčių, o gal ir žemaičių protėvių, vėliau pasitraukusių į vakarus. Sėlių palikuonys garsėja sutartinėmis, giedamomis ar išpučiamomis ragais, daudytėmis, skudučiais, tikriausiai menančiomis dar tuos laikus, kai būdavo kalamos duobutės akmenyse. Visame krašte skambėjo daugiabalsės melodijos, baltavo moterų nuometai, marškiniai, prijuostės. Geros žemės lėmė sąlyginai turtingesnę gyvenimą: ūkiai buvo stiprūs, pastatai dideli, namai prižiūrėti.

Peklyniškių k. Širvintų r. vaizdas (VU, F81-13001)

Sodybos dalis Niūronių k. Anykščių r. (VU, F81-965)

Vidurio Lietuvos žemumose gyventa gana tankiai. Kadai-se visos gyvenvietės buvo laisvo plano, kaip ir sodybos, įrengtos atsižvelgiant į supančią aplinką, gamtos sąlygas ir gyvenamosios ypatumus. Gyvenviečių gatvelės vingiuotos, dažnai užsibaigiančios akligatviais, sklypai įvairių dydžių ir formų. Tokių išliko nedaug, tik buvę bajorų ir laisvųjų valstiečių sodžiai ar vienkiemiai. Valakų reformos metu dauguma kaimų pertvarkyti į gatvines režines gyvenvietes su pailgiais sodybiniais sklypais abipus arba šalia pagrindinės gatvės.

Gryčia Velniakių k. Panevėžio r. (1960 m. A. Vidugirio nuotr.)

Gatvinių sodybų pastatai pradėti statyti ties išilginėmis sklypų ir kiemų ribomis, galais į gatvę. Arčiausiai jos – gryčios ir klėtis supamas gerasis kiemas, už jo ūkinis kiemas su tvartais, dar toliau arba kitoje gatvės pusėje – kluoniena su klojimu, o gale, nuošaliau ar arčiau vandens telkinio, pirtis. Viena už kitos besirikiuojančios kiemų erdvės atskiriamos pastatais, tvoromis, želdinių eilėmis, o didelis klojimo tūris užsklendžia režinės sodybos perspektyvą. Rėžiniame kaime ties gatvės riba auga didžiuliai lapuočiai, o pati gryčia nuo jos kiek atitraukiama, kad liktų vietos gėlių darželiui, koplytstulpiui. Sodas giliau sklype arba už klėties, o prie klojimo, aplink pirtį, „sodželką“ taip pat sodinti medžiai, krūmai.

Laisvo, savaimės susiklosčiusio, kitaip dar vadinamo padriko plano sodybų tvarka ne tokia griežta, tačiau struktūrinės dalys tos pačios: kiemų erdvės yra aiškiai skiriamos, supamos statinių bei želdinių ir sudaro gerąjį, ūkinį kiemus ir kluonieną. Stambių ūkių sodybose būdavo net iki dešimties pastatų, kurie pagal paskirtį jungti į atitinkamas grupes. Laisvai dėstant trobesius, daugiau atsižvelgta į gamtos sąlygas, atstumai tarp pastatų kiek didesni, kiemai erdvesni, funkciniai ryšiai gerai apmąstyti. Tarpai tarp pastatų lygūs maždaug vieno-trijų pastatų aukščiui – tai patogūs atstumai apeiti ūkį, lieka vietos kiemų erdvėms. Arčiausiai kelio – gerasis kiemas, toliausiai nuo jo – kluonas, pirtis, nes jie lengvai gali užsiliepsnoti. Pastatai dėstomi atsižvelgiant į pasaulio šalis: gryčios durys

Gryčia Gudelių I k. Panevėžio r. (2008 m. A. Andriūšytės nuotr.)

atkreiptos į pietus, tvartai statyti pavėjinėje pusėje, o nuo vyraujančių vėjų turėjo saugoti stambūs klojimų tūriai, medžių guotai ar eilės. Per laiką ir gatviniai režiniai kaimai išretėjo, sklypai jungėsi ar skaidėsi, dalis pastatų perstatyti išilgai gatvės, dalis laisvai, panašiai kaip savaiminio plano sodybose. Tačiau išliko aiški gyvenvietę vienijanti ir su kitomis jungianti ašis – gatvė, kadaise turėjusi net vartus abipus kaimo.

Kitokios yra stačiakampio plano sodybos, suformuotos tarpukariu, kaimus skirstant vienkiemiais. Pagal to meto rekomendacijas pastatai statyti perimetru aplink vieną kiemą, atsižvelgiant į pasaulio šalis, kelią, priešgaisrinius reikalavimus. Tačiau ir stačiakampio plano sodybose laikytasi tradicinės pastatų derinimo tvarkos: šalia gryčios, statmenai jai, buvo statoma klėtis, kitoje kraštinėje – tvartas, o priešais – sklypą pridengiantis ilgas klojimo tūris. Kiemas galėjo būti sudalinamas tvoromis, želdinių eilėmis, tarp gryčios ir klėties būtina įrengiamas gėlių darželis, sodybas supdavo didžiuliai medžiai.

Gryčia – tai pagrindinis vakarų aukštaičių sodybos pastatas, gyvenamasis būstas, kurio struktūrą sudaro kvadratinio plano rentinys ir prie jo prijungtas trisienis – *priemenė*. Per priemenę iš lauko einama į pagrindinę patalpą, tai yra į pačią gryčią, kurioje šeima gyveno, dirbo, valgė, ilsėjosi ir šventė šventes. Ties gryčios durimis stovėjo

duonkepė krosnis, kadaise dūminė, didžiulė, užimanti kone penktadalį patalpos. Priešingame kampe, jei tik įmanoma pietų ar rytų pusėje, statyti stalas ir suolai. Už stalės kampas – tai *krikštasuolė*, nuo seno garbingiausia gryčios vieta, kur laikyti svarbiausi namų daiktai, kabinti raštuoti rankšluosčiai, paveikslai, per šventes – ir sodas iš šiaudų. Seniausios gryčios buvo tik dviejų patalpų, vadinamosios vienagalės. Vėliau, iš kitos priemenės pusės pristačius dažniausiai panašaus dydžio antrą rentinį, gryčios struktūra tapo dvigalė. Naujoje patalpoje būdavo gyvenama, kitais atvejais tai buvo *seklyčia* – švarus kambarys, laikomas svečiams ar susiėjimams. Dar ši pastato dalis galėjo būti naudojama ir kaip kamara, kurioje saugomi daiktai ir maisto produktai.

Priemenės Vakarų Aukštaitijos gryčiose būdavo tokio pat dydžio, kaip pagrindinė patalpa, arba siauresnės. Senosioms gryčioms būdingos plačios priemenės su ugnia viete: tai ypatingas bruožas, skiriantis gryčią nuo rytų aukštaičių pirkios, bet susiejantis ją su žemaitiška troba. Kadaise tai buvo atviras ugniakuras, kuris vėliau atitvertas sienomis ir tapo *virene-kaminu*, primenančiu žemaitiškąjį, tik mažesnis. Lubų priemenėje nebuvo, iš čia galima buvo užlipti į gryčios pastogę, kurios skliaute saugota sukabinta rūkyta mėsa. Iš priemenės dažnai būdavo antros durys į ūkinį kiemą. Vėliau priemenė susiaurėjo arba sumažėjo ją skaidant ir atitveriant patalpas kamarai. Išnyko virenės-kaminai, atsirado virtuvės.

Molinės gryčios Vinkšniū k. Biržų r.
(2012 m. A. Andriušytės nuotr.)

Gryčių ir seklyčių taip pat imta skaidyti į atskiras patalpas. Kitais atvejais, siekiant padidinti naudojamą plotą, prie nugarinės priemenės sienos statyti priestatai – formuoti kryžmiško plano namai. Tai vis dar Vakarų Aukštaitijai būdingų gryčių pavidalai, kurių tūris pailgas, su durimis šoninio fasado centre (jei gryčia dvigalė) ir dažnu prieangiu. Stogai pusskliaučiai arba dvišlaičiai, senųjų pastatų skliautas suręstas ir nuo sienos dažnai atskirtas stoginuko. Stambesniųjų ūkininkų gryčios būdavusios ir plačios, su trimis langais galiniame fasade. Pamatai kadaise formuoti menki, nuo šalčio ir drėgmės apsaugoti pašaliu – sluoksniu plūkto molio, sumaišyto su žemėmis ar žvyru.

Vėliau gryčių pamatai tapo jau gana aukšti, mūriniai, geriau saugantys dažnai žemumose stovinčius pastatus. Sienos, kaip ir visur Lietuvoje, paprastai renčiamos iš rąstų, tačiau būtent šiame regione esama daug molinių pastatų, tarp jų – ir gyvenamųjų namų. Struktūriškai jie nesiskiria nuo medinių gryčių, tačiau baltai tinkuotos jų sienos daug ryškiau išsiskiria iš aplinkos. Tarpukariu paplito vadinamojo kompaktiško, tai yra artimo kvadratumui, plano namai su nedidele priemene.

Seniausias rentinys buvo sukertamas į atsikišusias kertes, vientisų rąstų, todėl pastatų plotis siekė 4–6 metrus, o ilgis priklausė nuo patalpų, įrengiamų viena šalia kitos, skaičiaus. Siekiant išplėsti pastatus, sienojai buvo sujungiami: suleidžiami į vertikalius stulpus – šulus arba rąstų galai suduriami. Molinės sienos plūktos arba drėbtos iš molio, sumaišyto su šiaudais, pelais, žvyru. Stogai gegniniai, dalis jų buvę su kraštui būdinga išretinta sijine danga, kai grebėstai suneriami su skliauto rąstais. Stogai, kone visur dengti šiaudais, buvo beveik vienodo nuolydžio (42–45°), su gana plačiomis užlaidomis (0,7–0,8 m) – ir tai teikė pastatų siluetaus būdingą kuplumą. Juo labiau kad stogai visuomet būdavo aukštesni už sienas, o juo labiau, tūriai horizontalūs, pailgi, paprastų formų. Vėliau sienas pradėta statyti aukštesnes, buvo plečiamos langų angos: iš nedelių gulsčių ar kvadratinų langai pakito į stačiakampius (iki 1 x 0,8 m), suskirstytus į šešetą dalių, su išpuoštomis apylangėmis ir langinėmis. Ties durimis pamėgta statyti prieangius, iš pradžių vien tik atvirus, Vidurio Lietuvoje

paprastai – dvišlaičius. Gryčių kertės, vėliau ir visos sienos buvo apkalamos lentomis – taip apdailinamas pastatas ir apsaugomi sienojai. Dažnesnis vertikalių lentų apkalimas, bet pasitaiko, kad toks tik iki langų apačios, o viršutinė sienos dalis – iš gulsčių lentų. Vien horizontaliai apkalinti namus, kaip ir ištiesai dažyti sienas, pradėta tik pokariu. Pastatų apdaila, o ir puošyba buvo tikslinga, siejanti ir praktinius, ir estetinius poreikius. Pavyzdžiui, dažnai mėgstama dekoruoti sijų galų skydelius, kurie apsaugo rąstą nuo puvimo, o itin išraiškingai puošiami langų apvadai pridengia sienojų ir lango rėmo sandūrą. Jau nuo senų laikų išradinčiai puošiamos dvigubų lentelių durys, kurių vidinę plokštumą sudaro plačios vertikalios lentos, o išorinę – įvairiais raštais sugrupuotos lentelės (tokios durys Vakarų Aukštaitijoje ypač išraiškingos). Pastogėje kyšantys gegnių galai taip pat būtinai dailiai aptašomi, sušvelninami, dekoruojamos karnizų, vėjalėnčių lentos, langinės, metalinės durų ir langų detalės, skliautų langeliai ir, žinoma, prieangiai. Puošiamos jų kolonėlės, tvorelės, skliauteliai, įtaisomi netgi lėkiai. Lėkis – greitai vėjų nugairinama detalė – netinka pusskliaučiams stogams puošti, taigi mažiau būdinga Vidurio Lietuvai, tačiau keletas pavyzdžių išlikę. XX a. paplito uždari prieangiai, jų dekoru akcentas – langų rėmelių raštai. Jeigu gryčia su mezoninu, suformuojamas išraiškingas dviaukštis prieangis. Vis dėlto bendras tradicinių pastatų architektūros puošybos bruožas – saikas, net jei atrodo, kad dekoruotų elementų yra daug, jie sukuria nuosaikią vienovę: proporcingą, tikslingų formų, pagyvintą tektoniškėmis detalėmis, pavidalą.

Gryčios iš Spalviškių k. Biržų r., perkeltos į LLBM, priemenė su virene-kaminu

Gryčia su mezoninu
Jurėniškių k. Kupiškio r.
(LLM, 187 pav.)

Gryčia Gailių k. Biržų r.
(2012 m. A. Andriušytės nuotr.)

Klėtis Piliakalnio k. Jonavos r.
(VU, F81-2026)

Kitas gerąjį kiemą formuojantis ir gausiai dekoruojamas sodybos pastatas – *klėtis*, kai kur vadinama *svirnu*. Klėtį stengtasi statyti lygiagrečiai su gryčia ar bent netoli jos, taip, kad pro langus būtų matyti klėties durys. Už jų buvo saugomas svarbus šeimos turtas: grūdai aruoduose, audiniai skryniose, vasarą miegodavo jaunimas. Senosios klėtys būdavo vienos patalpos, dažniausiai su prieklėčiu iš galo ar iš šono. Prieklėčių užlaidos paremtos

kolonėlėmis, kurios dažnai dailiai aptašomos; puošiami ir užlaidų sijų kraštai, o ypač – durys. Klėčių, kaip ir gryčių, durų puošyba Vakarų Aukštaitijoje pasižymi lentelių grupavimo raštų įmantrumu bei įvairove, išorinė varčios plokštuma būdavo netgi dažoma ryškiomis spalvomis. Kolonėlių stulpeliai taip pat išmoningi: gali būti kintamo skersmens, profiliuoti, su išryškinta vidurine dalimi. Stogai pusskliaučiai arba dvišlaičiai su langeliu skliaute. Kartais klėtis prijungdavo prie gryčių arba ūkinių pastatų, tačiau stipriuose ūkiuose dažnai vienos klėties net ir neužtekdavo, tad į eilę sustatydavo kelias arba sujungdavo jas vienu stogu. Todėl Vakarų Aukštaitijos sodybose dažnai pasitaiko pailgo, kone kaip gryčia tūrio šoninių klėčių su prieklėčiu, paremtu kolonėlių eile tarsi galerija, su keliomis išraiškingomis durimis, vedančiomis į atskiras patalpas. Turtingų Lietuvos šiaurės ūkininkų sodybose būta klėčių, pastatytų ant aukštų rūšių, būta ir molinių, ir sumūrytų tik iš akmens ar plytų, apdailintų mūro architektūrai būdinga angokraščiu, kerčių puošyba. Pasitaikydavo klėčių su balkonėliais ir raštais išdailintomis tvorelėmis. Nedideli, dažnai pagražinti, langeliai teikia dar daugiau dekoratyvumo šiam išskirtiniam pastatui. Išdailinta ir apdainuota, ypač reikšminga vestuvių apeigose, klėtis tikrai buvo antras pagal svarbą sodybos pastatas, išskirtinė ir praktine, ir simboline, ir estetinė prasmėmis. Išraiškinga prieklėčio pusiau atvira erdvė, paprastai esanti priešais gryčios prieangį, kartu su juo kuria kiemo vaizdo vientisumą, o kartu ir įdomumą, jaukumą.

Klėtis Steigvilių k. buv.
Linkuvos r.
(LLM, 433 pav.)

Pats stambiausias sodybos pastatas yra *klojimas*, statomas atokiau tiek dėl vaizdo ar panaudojimo ypatybių, tiek siekiant apsaugoti nuo gaisro. Klojimuose seniau, ypač baudžiavos laikais, būdavo ne tik laikomi nupjauti javai, bet ir džiovinami prieš juos kuliant. Džiovinimui būdavo sureštos nedidelės patalpėlės su krosnimis, vadinamosios *jaujos*. Atsiradus kuliamosioms, jaujos nunyko, tačiau klojimai vis dar reikalingi ūkininkams, laikantiems javus, šiaudus ar šieną; tokio didelio tūrio pastatai tinkami ir kitoms reikmėms (pavyzdžiui, klojimo teatrams, pamėgtiems tarpukariu). Vidurio Lietuvai būdingi dviejų tipų klojimai: su gegnine stogų konstrukcija yra labiau paplitę dešiniajame Nevėžio krante, o su pėdine – kairiajame (čia aptinkami pėdiniai klojimai ir su galiniu, ir su šoniniu įvažiavu). Pėdinės konstrukcijos klojimų stogą laiko į žemę poromis įkasti stulpai – *pėdžios*, gegnės remiasi ne tik į sienojus, bet ir į *ilginius*, užkeltus ant pėdžių. Stogai dvišlaičiai, pusvalminiai arba keturšlaičiai, dengiami šiaudais. Ties įvažiavimo vartais gali būti pristatomi prieklojimiai, atviri arba su raštų sienomis. Tiesiai už vartų, per visą klojimo vidurį, – grendymas, ant kurio ir būdavo kuliamas, šonuose – šalinės javams laikyti, pakraščiuose – peludės. Monumentali erdvė yra labai išraiškinga ir iš vidaus, ypač pėdinės konstrukcijos, su sudėtingais jos strypų dariniais. Gegninės konstrukcijos klojimai Vidurio Lietuvoje, siekiant padidinti jų plotą, buvo statomi ir „T“ arba „L“ formos (vadinti *kryžavais*). Puošiami klojimai nebuvo, tačiau platūs vartai su įžambių ryšių raštais atrodė dekoratyviai, o ir virš jų suformuoti stogeliai ar stogo

Kryžavas klojimas Rudikų k. Kupiškio r.
(ŠAM, neg. Nr. 7278)

paražių išpjovos, kaip ir gilios užlaidos po galingu stogu teikia vaizdui įdomumo. Tarpukariu buvo statomi didelių tūrių stačiakampio plano klojimai su spyrine konstrukcija, kuriai nereikėjo ištisinių sijų, dvišlaičiais stogais, dengiamais šiaudais, gontais, skiedromis ar lentelėmis. Šienai ir pašarams sukrauti buvo statomos ir daržinės – mažesnės, dažniau karkasinės konstrukcijos trobesiai. Jų stogai gegniniai, sienos apkalamos lentomis, išpinamos žabais, nors būna daržinių, surestų iš raštų ar net statomų iš molio.

Klojimas Niūronių k.
Anykščių r.
(VU, F81-963)

Tvartas Kleboniškių k. Radviliškio r.
(2011 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

Ūkinį kiemą riboja vienas ar keli tvartai (Vakarų Aukštaitijoje dar vadinti *gurbais*, *kūtėmis*). Senieji tvartai buvo pailgo stačiakampio plano, suręsti iš apskritų sienojų, vienos arba kelių patalpų. Vidurio Lietuvos regione kadaise plačiai paplito ir „U“ formos arba su visiškai uždaru kiemu *diendaržiniai* tvartai. Tai buvo stipriuose ūkiuose įrengtas didelis pastatas gyvuliams laikyti ir mėšlui kaupiti, sudarytas iš kvadratu išdėstytų korpusų, viduryje paliekant erdvę be stogo – diendaržį. Jame gyvuliai pristovi

daug mėšlo laukams tręšti, bet dėl to tvartų sienos turėjo būti statomos ant aukštų akmeninių pamatų. Šie stambaus tūrio iš visų pusių nuolaidžiais stogais didelį plotą užimantys pastatai labai išraiškingi, ypač jų vidinio kiemo erdvė. Kiek mažesni yra labiau į pietus pasitaikantys tvartai su po vientisa stogo paraže šoninio fasado centre įgilintais vartais ir šonuose atitvertomis patalpėlėmis. XX a. paplito naujo tipo ilgieji tvartai su atskiromis patalpomis karvėms, arkliams, kitiems gyvuliams. Tarpukario laikotarpiu buvo statomi dideli racionaliai suplanuoti tvartai plūkto molio sienomis, Šiaurės Lietuvoje – ir akmenų mūro tvartai; jų langų ir durų angokraščiai išryškinami raudonų plytų apvadais. Kartais buvo įrengiami užvažiuojamieji tiltai į pastogę. Stogai dengti betoninėmis čerpėmis arba gontais, lentelėmis.

Pirtyje, stovinčioje atokiau, būdavo ne tik prausiamasi, bet ir skalbiama, džiovinami linai, rūkoma mėsa. Būdavę, kad viena pirtimi naudodavosi ir kelios šeimos; tai nedidelis (3–4 × 5–7 m) paprasto plano funkcionalus statinėlis. Jame pagrindinė patalpa yra pati pirtis su akmenų krosnimi, pasieniais išdėliotais plačių lentų plautais ir pagalbinė – nedidelis priepirtis. Sienos iš antrarušės medienos būdavo surenčiamos į išsikišusias kertes, maži langeliai, vožtinės lubos, jokios puošybos, bet, nepaisant paprastumo, pirtis buvo branginama ir naudojama kaip bendruomenės susijimų, apeigų, gydymo, netgi gimdymo vieta.

Diendaržinis tvartas
Panevėžio aps.
(LLM, 555 pav.)

Be pagrindinių sodybos pastatų, buvo statomos viralinės, malkinės, stoginės, rūšiai. Rūšiai kaip nedideli kupseliai ar ir kaip stambesni sumūryti pastatėliai statyti netoli gryčios ir turėjo įtakos gerojo kiemo vaizdui. Čia telkėsi bei savitumo sodyboms teikė ir mažoji architektūra: šuliniai, dailios tvoros su vartais, varteliais, sakraliniai paminklai. Taip pat ir sode išdėstyti aviliai, pakluonėje žardinės, aplink visus kiemus tvoros – tai erdves užpildantys funkcionalūs statinėliai, vaizdą praturtinantys smulkaus mastelio elementais. Dar ir šiandien galima pamatyti medinių svirčių prie šulinių, atnaujintų kopylstulpių, deja, vis mažiau lieka tvorų arba jos statomos naujoviškos, net netinkamos lietuviškai sodybai. Senosios tvoros tvirtos iš medinių elementų, dažnai atskiri vienos sodybos kiemai galėjo būti juosiami skirtingai. Gerą kiemą, nors ne tik jį, mėgta aptverti vadinamąja *žiogrių*, arba pinučių, tvora, formuojama iš vertikaliai išpinamų žabų, šakų, kartelių. Tokios būna labai tankios, tinkamos nuo vištų, kitų smulkių gyvūnų apsaugoti. Daug kur jas pakeitė statinių – kuolų arba vertikalių lentų – tvoros, kurių dar dabar galima matyti. Ūkiniai kiemai, didesnės erdvės dažniau buvo aptveriamos *gulstinėmis* ar už jas retesnėmis – *žardinėmis* tvoromis iš gulsčių karčių; ten, kur daug lauko akmenų, jie taip pat buvo panaudojami aptvarams. Vartai ir varteliai atitiko paskirtį: platūs – vežimams įvažiuoti, siauri – žmonėms įeiti; šie galėjo būti puošiami, dažniau išdailinant viršutinį kraštą. Naudotos ir lipynės, kad nereiktų varstyti vartų. Senieji svirtiniai

Rūsų Niūronių k. Anykščių r.
(VU, F81-943)

šuliniai – raiškus vertikalus sodybos silueto elementas, dar kai kur aptinkamas, kitur juos pakeitė veleniniai šuliniai, dažnai su dailiais stogeliais. Mažosios architektūros statinėliai teikia sodybai jaukumo, įvairių dydžių žaismės, ažūriškumo, jie dera tiek prie trobesių, tiek prie želdinių, vienydami sodybą, gyvenimą, kuriam reikia ir didelio, ir mažo, ir kieto, ir trapiaus, ir naujo, ir seno ■

Dr. Aistė Andriušytė

Vartai į sodybą Panevėžio aps.
(LLM, 400 pav.)

ŠIUOLAIKINĖ ARCHITEKTŪRA TRADICINIAME KRAŠTOVAIZDYJE

Vis daugiau kalbama apie darnią architektūrą, kuriai būdingas aplinkos tausojimas, pagarba kultūriniam kontekstui, estetiškumo ir psichologinio priimtumo kriterijai. Darnios architektūros plėtojimas didina kraštovaizdžio vertę, išsaugo vietos dvasią, suvienija gyvensenos kaitą, modernumą ir aplinkos pastovumą bei tradicijų puoselėjimą.

Architektūra – tai formų kalba, o tradicinė architektūra – tarsi vietos kalbos tarmė. Siekiant išsaugoti vietos savitumą, architektūros pavidalai turi būti išreikškiami tos vietos žmonėms suprantama kalba – jiems įprastomis formomis, medžiagomis, spalvomis. Aišku, nėra lengva, remiantis senomis tradicijomis, vakarykštėmis formomis, kurti patogius, dabarties ir ateities gyvenimui pritaikytus pastatus. Šiandien yra žymiai platesnis priemonių pasirinkimas, todėl atsiranda pagunda į įprastą pavidalų žodyną įterpti naujadarus, kurie kartais padaro architektūrinę kalbą nesuprantamą ir svetimą aplinkai.

Siekiant darnaus formų sambūvio, ir tai ypač svarbu saugomose teritorijose, nauji statiniai neturėtų išsiskirti iš kultūrinės aplinkos, – jie galėtų būti beveik nepastebimi arba aplinką vizualiai papildyti. Kontrasto principu įterpiama novatoriška miesto architektūra visai netinka kultūriniam istoriniams kaimo kraštovaizdžiams, kuriuose svarbu išsaugoti tradicinio užstatymo ypatumus: nuo seno susiformavusias urbanistines struktūras, erdvių ir formų pobūdį. Naujovės, atsirandančios paveldo kontekste, neturi jo užgožti ar paneigti, o tik praturtinti naujomis vertėmis, todėl šiuolaikiniai pavidalai derintini prie senų senuosius papildant, keičiant, tobulinant. Taigi, statant naujus ar rekonstruojant jau esamus statinius, svarbu išsaugoti ir organiškai plėtoti istoriškai nusistovėjusius esminius sprendinius, o naudotojo poreikiai ir technologinės struktūrinės naujovės į vidinę pastato sandarą ir per šimtmečius susiklosčiusią apsuptį gali būti įterpiami darant kompromisinius sprendimus.

Kreivių k. Ukmergės r. (2009 m. D. Vaitkevičienės nuotr.)

Kaimo architektūros formavimo metmenys

Architektūra nuolat kinta, įkūnydama senų ir naujų formų derinius. Kraštovaizdžiai ir užstatyta aplinka suvokiama kaip inertiška sistema ar nuolat besivystantis organizmas, kuriame turi derėti paveldimos savybės, paveiktos aplinkos sąlygų, ir plėtra, tenkinanti dabartinės kartos poreikius. Projektuojant naujus pastatus arba jų kompleksus kaimo aplinkoje, architektams tenka spręsti inovacijų taikymo ir tradicijų tęstinumo klausimus. Teisingi ir sėkmingi sprendimai glūdi istorinėse gelmėse, vietos tradicijose ir gamtiniuose ištekliuose. Svarbu suvokti esminius senojo lietuviško kaimo gyvenamąją aplinką formuojančius ir jo dvasią išreiškiančius tradicinės architektūros kompozicinius principus. Tuomet senų statybos būdų taikymas nebus vien mėgdžiojimas, o kūrybinis veiksmas, įgalinantis ir įkvepiantis kurti ateities paveldą. Tradicinės ir darnios architektūros, kaip draugiškos ir tausojančios aplinką, bruožai sutampa neatsitiktinai. Juos nusakantys dėsningumai apibrėžiami vertybines nuostatas bei struktūrinius požymius nusakančiomis sąvokomis ir pateikiami glaustai paaiškinant jų reikšmes.

- **Patogumas, praktiškumas, funkcionalumas.** Architektūra pagrįsta poreikiais, pritaikyta šiuolaikiškam gyvenimui tradicinėje kaimo aplinkoje, nesiekia įmantrumo, betikslų formų ir madingų naujovių. Pastatų planai, dydžiai ir formos optimaliai pritaikomi ūkio funkcijai.
- **Tvirtumas, pastovumas, patvarumas.** Vietinių medžiagų savybių išmanymas, būdingų konstrukcijų ir racionalių technologijų taikymas. Atsižvelgiant į vietos medžiagas, parenkamos konstrukcijos, laiko patikrintos statybos technologijos ir funkciškai optimalios statinių formos.
- **Paprastumas, lakoniškumas, santūrumas.** Architektūra, kaip aplinkos formavimo būdas, yra paprasta, aiški ir logiška, nesiekianti įmantrumo, noriai paklūstanti įprastai vietos sampratai ir tvarkai.

- **Ekonomiškumas, pigumas.** Siekiama minimaliomis, pigiausiomis priemonėmis, mažiausiomis energijos ir medžiagų sąnaudomis sukurti patogų būstą ir gyvenamąją aplinką.
- **Ekologiškumas.** Aplinkos formavimas paremtas darnios raidos principais: architektūra tausoja gamtos išteklius, nei vizualiai, nei fiziškai neteršia aplinkos.
- **Kontekstualumas.** Tai – kiekybinis pastato dermės su aplinka matas. Kai pastatų išdėstymas, dydžiai, aukščiai, proporcijos, atstumai, orientacija neužgožia kaimyninių verčių, tausoja aplinką, sudaro su ja organišką sąsają ir dermę.

Vienas pastatas nekuria aplinkos, bet lengvai gali ją suardyti, sugriauti. Tas pats pasakytina ir apie pastato elementus. Visiškai netinkamos architektūros namas etnografinio kaimo aplinkoje arba netinkami nauji langai sename name sudarė objekto pastatą ir kaimą.

Sename name sudėti netinkami nauji langai. Gyvenamo namo gatvės fasadas (2011 m. R. Bertašūtės nuotr.)

Aukštaitiška dviejų galų gryčia Mišiuonų k. Kupiškio r. (LLBM 2010 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

- **Tektoniškumas.** Meninių priemonių ir konstrukcinės sandaros darna. Kai iš architektūros galima suvokti pastato vidinę struktūrą ir konstrukcinę sandarą, atitinkančią jo medžiaginį pavaldą ir estetinę raišką.

Tradicinių trobesių fasadai tektoniški, lengvai suvokiami, atpažįstami, atspindi planinę struktūrą ir pastato bei patalpų paskirtį. Pagrindinį namo įėjimą paprastai žymi prieangis, patalpų reikšmingumą rodo langų dydis ir puošyba.

Aukštaitiška gryčia Užubalių k. Kaišiadorių r. (LLBM 2010 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

- **Mastelis, proporcijos.** Žmogaus mastelis yra pagrindinis veiksnys, lemiantis pastato elementų dydžius, erdves ir struktūras. Artimas masteliui matmuo – proporcija – apibūdina objekto ar struktūros dalių sąsajas ir santykį su visuma. Svarbu numatyti tinkamus atstumus tarp pastatų, sukurti jaukias, patogias ir gražias erdves (kiemus) ir fasadus, pasirenkant dydžius, atitinkančius fizinius ir psichinius žmogaus poreikius.

Žvilgsnis fiksuoja darnias proporcijas, iš kurių atpažįstame įprastą, savą, tradicinę aplinką (ir priešingai – neįprastos proporcijos erzina). Puošyba ir apdaila taikoma pagal regos ypatumus. Iš arti pastebimos detalės (langų, durų puošyba) daromos smulkesnės, iš toli (skliautų, stogo puošyba) – stambesnės, kad, stebint iš įvairių atstumų, jos atrodytų vienodo dydžio.

Vienkiemis Kaišiadorių r. (2012 m. A. Andriūšytės nuotr.)

- **Vientisumas, kompleksiskumas.** Tradicinei architektūrai būdinga tūrių, formų, erdvių, spalvų dermė. Visi kraštovaizdžio dariniai, sodybų ir pastatų elementai darniai jungiami į visumą. Tai – paprasti stačiakampiai pastatų tūriai, vienodo nuolydžio ir formos stogai, natūralios gamtinės medžiagos, spalvos ir kiti architektūrinės kalbos ženklai, tokie kaip angų išdėstymas, aptvėrimai, kelių dangos, želdiniai, derinimasis prie reljefo.

Kaimo ir gamtos aplinkoje architektūra neturi „išlįsti“ iš kraštovaizdžio, o jautriai ir harmoningai įsiterpti, derintis prie kaimyninio užstatymo. Svarbu, kad visų sodyboje vizualiai susijusių pastatų stogų nuolydžio kampas būtų vienodas (Aukštaitijai būdinga 42–45°). Tradicinei sodybai, o kartu ir visam kaimui charakteringa statinių ir želdinių dermė, kai atskiri pastatai arba jų kompleksai tampa neatskiriama gamtinės aplinkos dalimi.

- **Aiškumas, suvokiamumas, hierarchiškumas.** Architektūroje svarbi ženklų (masių, erdvių, formų, elementų) hierarchija. Jie turi būti žinomi, tinkamai taikomi ir nepainiojami. Tuomet architektūra tampa lengvai suvokiama, atpažįstama ir priimtina. Kaip ir kalbos tarmė, ji yra sava ir savita.

Sodybos ar pastato elementai jungiami į darnią kompoziciją, išlaikant vizualinę hierarchiją. Pagrindiniai pastatai užima svarbiausias pozicijas, nenustelbdami pagalbinės paskirties pastatų.

Sodyba Klebonišio k. Radviliškio r. (2008 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

- **Ritmiškumas, modulių pasikartojimas.** Urbanistinėje struktūroje ritmas išreiškia masių ir erdvių santykį, architektūroje – pasikartojančių elementų ar detalių išdėstymą. Modulių pasikartojimas lemia struktūrų panašumą, vientisumą ir organiškumą, o kartu atskleidžia plačias funkcinių ir estetinių sprendinių galimybes, tai įrodo tradicinių pastatų tipologinė įvairovė. Ritmiškai pasikartojantys elementai kuria ir antrinį – foninį – ritmą, kuris padeda sujungti elementus į tvarkingą darnią visumą.

Gatvinių kaimų architektūroje ritmiškumą sukuria aiški griežta namų ar klojimų modulių tūrių kartotė, konstrukcijose – gegnių eilės, prieklėčių kolonėlės, kiemo aplinkoje – tvoros.

Klojimų eilė Balandiškės k. Švenčionių r. (2010 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

- **Estetiškumas, grožis.** Išugdytas formų dermės suvokimas. Puošybą (apdailą) reikia suvokti ne kaip ornamentiką, o kaip pastato estetiką – detalių surinkimo į visumą būdą, apdailinimą, apipavidalinimą. Nuosaikumas ir medžiagų ribojimas padeda apdailą ir puošybą pajungti visumos idėjai. Visumos grožis kyla iš darnios elementų jungties, o ne iš atskiro elemento grožio.

- **Tapatumas, savitumas, tęstinumas.** Architektūra, kaip ir kalba, kilusi iš vietos, iš žmogaus ir gamtos sąveikos, atitinkanti vietos dvasią, inertiška ir tradiciška. Pastato struktūra yra istoriškai nulemta vietinių medžiagų savybių ir meistrystės taisyklių, įsprausta į funkcinių poreikių ir techninių galimybių apribojimus. Dabartinė technika įgalina laisviau interpretuoti medžiagas, konstrukcinius sprendimus, tačiau, siekiant statybos tęstinumo, reikia labai atsargiai rinktis architektūros priemones ir nepasiduoti mados gundymams.

- **Psichologinis priimtinumas.** Architektūra – tai formų kalba, kuri susijusi ne tik su vieta, bet ir su toje vietoje gyvenančiais žmonėmis. Architektūra integruoja ne tik ekonominius, ekologinius, ergonominius, bet ir sociokultūrinius, estetinius, psichologinius kriterijus, sava ji tampa tik vizualiai atpažįstama ir semantiškai įprasminta.

Nederėtų naujus konstrukcinius sprendimus maskuoti senomis formomis (taikyti konstrukcinių sprendimų imitacijas). Lygiai taip pat reikėtų vengti, keičiant pastato paskirtį, palikti jo istorinę interpretaciją (įrengti gyvenamas patalpas kluono ar tvarto pavidalo statinyje), nes tokiu atveju pastatas tampa neaiškus, nesuprantamas, neatpažįstamas. Architektūriniu požiūriu geriau išsaugoti pastato paskirtį minimaliai ją keičiant, kitaip neišvengsime klaidų ir nesusipratimų.

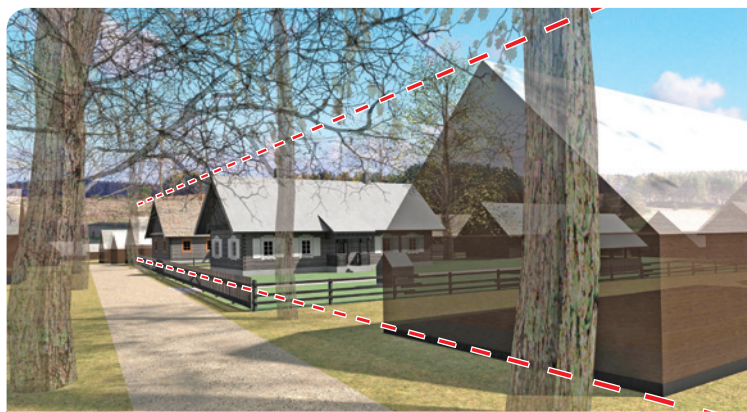

Sodybų planavimas

Pagal gyvenviečių struktūras ir užstatymo ypatumus Vakarų Auštaitijoje galima išskirti savaimingai susiklosčiusius kaimus ir reglamentuotą užstatymą, kurį atspindi gatviniai režiniai kaimai ar tarpukariu suformuoti vienkiemiai. Natūraliai susidarę kaimai turi gamtinį pradą ir ypač glaudų ryšį su kraštovaizdžiu. Įstatymais reglamentuotos statybos, vykdytos pagal vieningus administracinius reikalavimus, išryškina istorinio laikotarpio bruožus. Pastatų išdėstymas sklype, jų dydžiai, formos, medžiagiškumas, konstrukciniai ypatumai, apdaila ir puošyba kinta priklausomai nuo galiojančių įstatymų, madų, ūkio ir buities poreikių bei techninių galimybių. Visa tai sąveikauja su istoriniu–kultūriniu kontekstu ir gamtine aplinka, formuoja gyvenviečių savitumą, tarsi sukuria savitą genetinį kodą, kurį sudaro: **susiklosčiusi aplinkos struktūra, tradiciniai pastatų pavidalai (tūriai, formos, proporcijos), medžiagiškumas, spalvos ir puošyba** (estetinė raiška). Visi šie dėmenys ir jų deriniai suponuoją tapačias paveldimas struktūras, genotipo pavidalus, lemiančius kraštovaizdžių ir vietos architektūros savitumą.

Sodyba kraštovaizdyje, Danija (2012 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

Gatvinio kaimo užstatymo perimetras ir aukštingumas (D. Malinausko viz.)

Sodybą sudaro kiemai, pastatai, keliai bei takai, aptvėrimai, mažoji architektūra ir želdiniai. Sodybos pagrindą sudaro kiemo erdvė, kurioje vyksta ūkinė ar kita veikla. Valstiečio sodybą formavo gerasis ir ūkinis kiemas. Dabar kiemų skaičius ir dydis tiesiogiai priklauso nuo vykdomų veiklų, nuo atskirų erdvių poreikio. Statant sodybą svarbu gerai apgalvoti pastatų ir patalpų paskirtis, numatyti patogius funkcinis ryšius bei tinkamus atstumus tarp jų. Kiemo jaukumą lemia pastatų santykis ir mažoji architektūra. Jaukios kiemų erdvės sukuriamos tuomet, kai atstumai tarp pastatų atitinka 1–3 pastatų aukščius. Mažiausias atstumas, iš kurio galima suvokti pastatą, yra lygus jo paties aukščiui, kai jis stebimas 45° kampu. Visoje kompozicijoje (kieme) geriausiai pastatas suvokiamas iš atstumo, lygaus dvigubam pastato aukščiui, arba 27°. Norint aprėpti daugiau negu vieną pastatą, reikia pasirinkti didesnį atstumą, lygų trigubam aukščiui, arba 18°. Stebint mažesniu kampu, objektai nebedominuoja matymo lauke, ir išnyksta uždaru erdvių suvokimas.

Darnumo principais remiama ne tik pastato ar sodybos, bet ir kaimo, kraštovaizdžio architektūra. Tradicinė kaimo struktūra bendruomeniška, sudaryta iš atskirų ląstelių – sodybų, kurių architektūros pobūdį lemia bendras vietos genotipas, kitaip tariant – tradicija. Priešingai nei įprasta šiuolaikiniams architektams – pradėti projektuoti nuo idėjos ir naujų formų ieškojimo, saugomų kraštovaizdžių aplinkoje pirmiausia reikia įsigilinti į sodybos užsakovo poreikius ir priderinti juos prie gamtinės kultūrinės aplinkos. **Naują sodybą reikia derinti prie kraštovaizdžio, kaimavietės tipo, sodybų užstatymo tankio ir mastelio.** Labai svarbu įvertinti sklypo apsuptį ir sodybos planą derinti prie istoriškai susiklosčiusių struktūrų – gatvinio, kupetinio ar vienkieminio kaimo užstatymo. Būtina išlaikyti dermę su aplinka (kaimyninėmis sodybomis), jos neužgožti, nedominuoti, nesudaryti kontrasto.

Svarbiausia suderinti pastatų dydžius – nauji neturi dominuoti ar išsiskirti iš esamo konteksto. Palei gatvę derinamas esančio užstatymo aukštingumas (stengiantis išlaikyti stogų kraigų liniją) ir užstatymo perimetras (neturi atsirasti nebūdingų atvirų gatvės erdvių), išlaikomas charakteringas pastatų tūrių ir smulkesnių aplinkos formavimo elementų ritmas. Jei sodyboje atsiranda netradicinių tūrių šiuolaikiniai, ūkinei veiklai būtini, pastatai, vizualiai ardantys kraštovaizdį, juos galima maskuoti: statyti žemesnėje vietoje, apželdinti, kad kalvos ir medžiai juos pridengtų, vizualiai sumažintų.

APTVĒRIMAI, MAŽOJI ARCHITEKTŪRA, APŽELDINIMAS, TAKAI

Tai smulkieji sodybos elementai, kurie sujungia pastatus į vientisą struktūrą.

Tvoros, vartai, varteliai apjuosia sodybos teritoriją ir atskiria skirtingos veiklos zonas: kiemus, kelius ar privažiuojimus, sodą, daržus. Medinės tvoros geriausiai dera prie gamtinės aplinkos, prie medžio architektūros, suteikia sodybai jaukumo, aiškumo ir tvarkingumo įspūdį.

Gyvenant gamtoje nedera nuo jos atsiverti nepermatomis tvoromis ar tankiomis gyvatvorėmis. Sodybų netinka aptvėri gulsčiomis plačiomis (vieno pjovimo) lentomis. Ažūriniais aptvėrimais suskaidytos erdvės, natūralios tvorų spalvos sukuria ramų ritmą, nedisonuoja, įsilieja į aplinką. Gamtoje nėra ilgų tiesių linijų, todėl jų reikia vengti įrengiant aptvėrimus ir apželdinant. Ypač reikėtų vengti perimetrinio sodybos užsodinimo vienos rūšies medžiais (tujomis, eglėmis ir kt.).

Kryžiai, koplytstulpiai, šuliniai yra tarsi akcentai, žymintys ypatingos reikšmės vietas.

Sodyba tradiciškai apsodinama lapuočiais medžiais, – tai suteikia saugumo ir jaukumo, tačiau reikia žiūrėti, kad jie nebūtų per arti pastatų, neužtamsintų kiemo, negožtų daržo, sodo ar kitų svarbių sodybos elementų (šulinio, kryžiaus). Šiaurinę sodybos pusę patartina užsodinti medžiais, kurie sulaukytų žvarbius vėjus. Kaimo aplinkoje labiausiai tinka liepos, beržai, klevai, uosiai, ąžuolai, retai kada sodybose buvo sodinamos eglės, visiškai netinka tujos.

Takai, keliai ženklina judėjimo kryptis, ryšius tarp pastatų. Geriausia, kai kiemas ir takai dengiami natūraliomis dangomis, taip nesudaroma kontrasto su natūraliu aplinkos grožiu.

ORIENTACIJA, APŠVIETIMAS

Pastatai paprastai statomi aplink vieną ar kelis kiemus, atsižvelgiant į atstumus tarp jų, orientaciją pasaulio šalių atžvilgiu bei apšvietimą, kad juose būtų pakankamai šviesu ir jauku. Jeigu pastatai statomi gretimoje kaimynystėje, gatviniame arba kupetiniame kaime, langus ir duris reikia suplanuoti taip, kad netrikdytų kaimynų. Dažniausiai namo pagrindinis fasadas su įėjimu atsuktas į pietus, kad visą dieną kiemas būtų apšviestas saulės.

Gėlių darželio tvorelė Žemaitkiemio k. Prienų r. (2010 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

Šalia namo ar priešais statomas svirnas, šalia jų – gėlių darželiai, už namo ar svirno įkuriamas sodas. Ūkiniai pastatai paprastai statomi šiaurinėje arba rytinėje sodybos pusėje (atsižvelgiant į vyraujančius vakarų vėjus). Vakarinė ir pietinė sodybos dalys skiriamos želdinimams ir gėlynams, – poilsui ir atgaivai.

SODYBŲ TIPAI

Sodybos architektūra (sklypo dydis, pastatų skaičius, jų tipai, išdėstymas) priklauso nuo gyventojų užimtumo, ūkio poreikių ir vietos ar aplinkos konteksto.

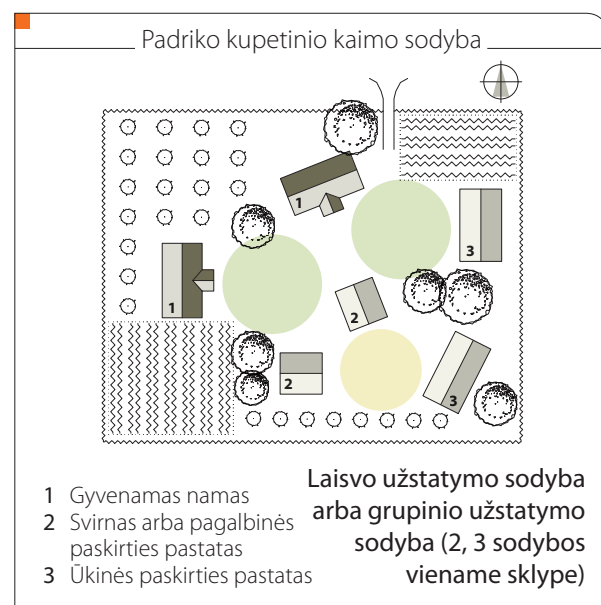
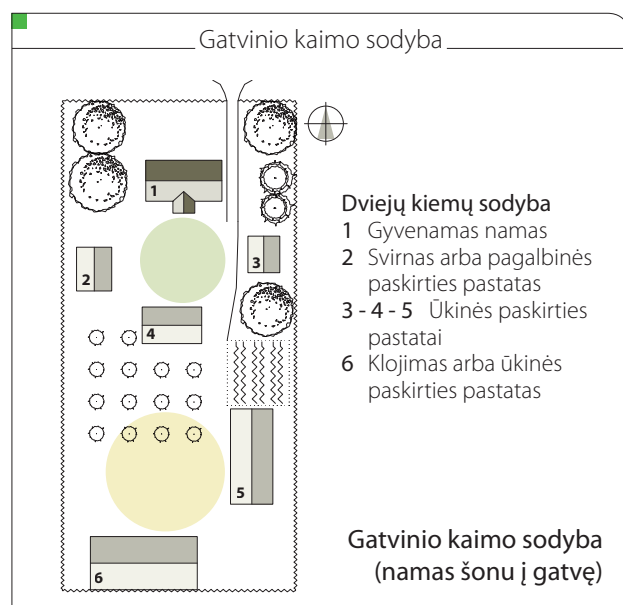
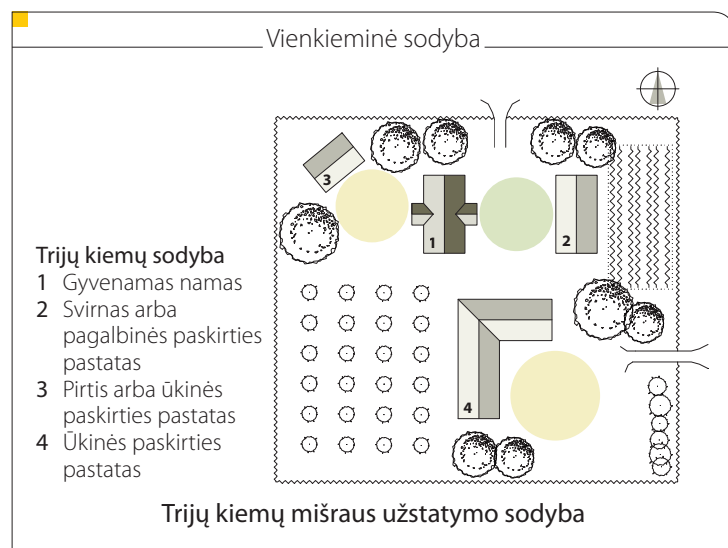
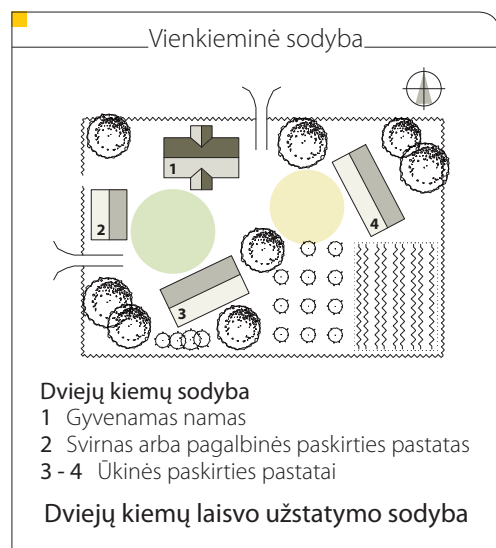
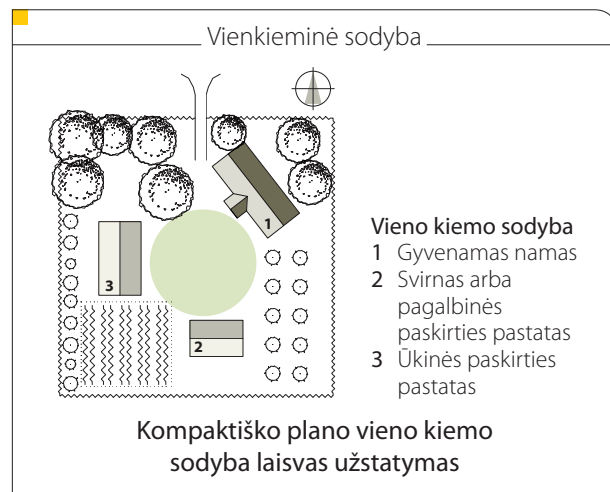
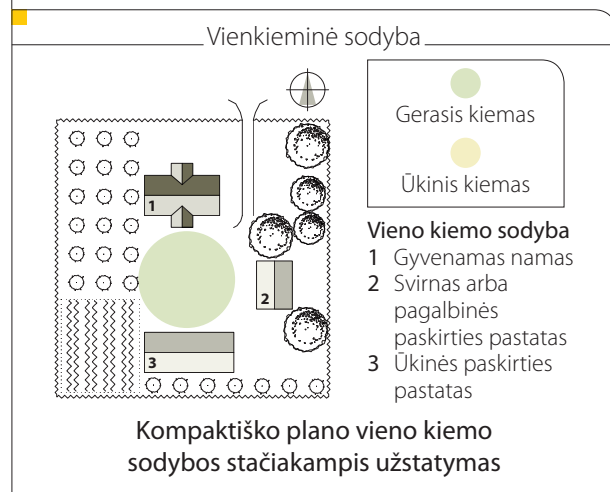
Sodybos pagal gyventojų užimtumą:

- neužsiimančio ūkine veikla (rekreacinės paskirties arba miestiečio),
- mišrios veiklos,
- (specializuotos) ūkinės veiklos.

Sodybos planiniai (pagal kiemų išdėstymą) variantai:

- Vienkieminė sodyba
- Gatvinio kaimo sodyba
- Padriko kupetinio kaimo sodyba

Pastatų architektūra

Projektuojant naujus pastatus arba jų kompleksus kaimo aplinkoje, tenka spręsti inovacijų taikymo ir tradicijų tęstinumo klausimus. Pastatai gali būti skirtingi – retrospektyvios, harmoningos ar novatoriškos architektūros (kopija, imitacija, inovacija), tačiau visais atvejais istoriniame kultūriniame kraštovaizdyje jie neturi išsiškoti ar dominuoti. Besiskverbiančios miesto mados nėra tinkamos kaimo aplinkai, kuriai galioja visiškai kiti kompozicijos ir dermių principai, kur žmogaus sukurta gyvenamoji aplinka yra organiška gamtos dalis, jos papildymas, pratęsimas... Tradicinė architektūra nėra individualus menas, ji – vietos žmonių aplinkos formavimo ir gyvenimo raiškos būdas. Tradicija neturi autorystės, bet ji turi aiškų regioninį ir socialinį pobūdį, išreiškiamą tapatumo indeksu, kuris nusako pastatų kompozicinį santykį su istorine kultūrine aplinka. Svarbiausi dėmenys, formuojantys architektūros savitumą: tūris, forma ir stilius, medžiaga ir spalva, apdaila bei puošyba.

- **Pastato tūris arba siluetas** yra pats reikšmingiausias, jis kuria kraštovaizdžio architektūros tapatumą ir savitumą.
- **Architektūros stilius arba charakteris** – savita raiškos priemonių sistema, nusakanti ir apibūdinanti pastato sandarą, kompozicinę dermę, visumos bei dalių santykį. Svarbiausių pastato dalių – pamato, stogo, sienų ir jose komponuojamų langų bei durų santykis tradicinėje architektūroje yra pastovus, o vieta, dydis ir proporcija turi gana griežtai apibrėžtus dydžius, kurie pateikiami saugomų teritorijų reglamentuose.

Regioniniuose parkuose labiausiai tinka rąstų arba karkasiniai su tradicine medine apdaila namai. Meistro surestas namas itin patrauklus akiai: nežymus sienų kreivumas, nulaibėjimas, horizontalių linijų žaismė teikia sienų plokštumoms gyvumo, dinamikos, jos nėra nuobodžios, kaip šiuolaikiniuose pramoniniu būdu statytuose namuose. Tekintų rąstų statyba visiškai nerekomenduojama tiek dėl estetinės, tiek dėl praktinės pusės.

Pagrindinės namo durys tradicinėje pirkioje komponuojamos šoniniame fasade, prie jų dažnai pristatomi dailūs priegangiai.

Langai – vienas svarbiausių namo elementų. Jų dydis ir puošyba nusako patalpų paskirtį bei reikšmingumą, o išdėstymas didele dalimi lemia pastato architektūrą. Dabartinė mada dėti langus nesudalijant rėmo, iš esmės keičia kaimo vaizdą – didžiulės aklos langų plokštumos grėsmingai „iššoka“ medinių namų sienose, kontrastuoja su aplinka. Nerekomenduojama dėti vitrinius langus atviruose, gerai matomuose fasaduose, nes neproporcingai didelės jų plokštumos disonuoja su smulkiu medinio namo sienų skaidymu. Juos patartina maskuoti arba prislopinti: atitraukti į antrą planą, įgilinti ar suskaidyti.

Sename kaime visa daugiaplanė erdvė suskaidyta smulkiu ritmišku piešiniu – šiaudų ar skiedrų stogas, rąstų ar lentomis apkalta siena, medinės tvoros, medžiai. Šiame fone puikiai dera siaurais rėmeliais sudalyti ir dailiais apvadais apjuosti langai. Ir priešingai – visiškai netinka dideli, nesudalyti langai, nes jie griauja natūralų gamtinį piešinį, kuriame nėra didelių dominuojančių ar vientisų plotų, aštrių kampų ar kontrastų.

Viename pirkios gale seni sudalyti rėmeliais langai, kitame – nesuskaidyti, vientiso stiklo langai. (2011 m. R. Berčiūtės nuotr.)

Šiuolaikiniame name aktualus pastogės patalpų apšvietimo poreikis – klausimas, kurį galima spręsti įvairiais būdais: įtaisyti stoglangius (lygius su stogo plokštuma ar šiek tiek įgilintus), padidinti pastogės patalpų langus frontonuose, įrengti mezoninus ar iškyšas.

Langai įtaisyti įvairios formos stogo iškyšose

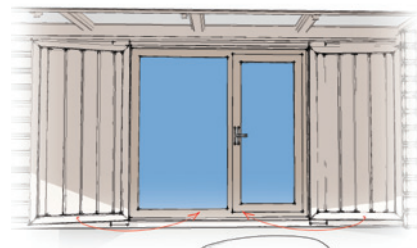

Langai sutapdinti su stogo plokštuma

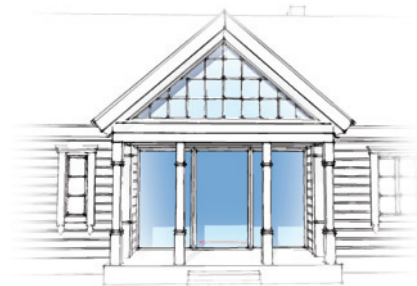

Miestelio namas su mezoninu. Šaukotas, Radviliškio r. (2012 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

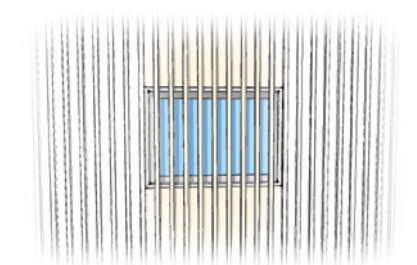
Didelius langus galima dengti užtraukiamais skydais ar medinėmis durimis, vartais (ūkiniuose pastuose). Norint turėti šviesias ūkines patalpas galima įstatyti vidines stiklo duris, kurios, atidarius išorines, bus kaip langai. Langus, kurių nenorime išryškinti ar akcentuoti, galima pridengti konstrukcinėmis detalėmis arba sudėti įgilintus rąstų sienoje.

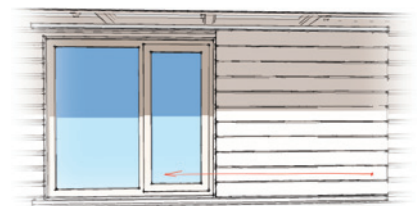
Vidinės stiklo durys lauko pusėje užveriamos medinėmis durų varčiomis

Įgilinta sienoje stiklo plokštuma dengiama prieangio kolonomis

Stiklo plokštuma dengiama sienos apkalimo detalėmis

Vidinės stiklo durys lauko pusėje užstumiamos mediniu skydu (suskaidytu taip pat kaip siena)

• **Medžiaga ir spalva** vizualiai labai veikia aplinką. Kultūrinuose istoriniuose kraštovaizdžiuose dominuoja vietinių natūralių medžiagų statiniai, kurie vizualiai „ištirpsta“ gamtinėje aplinkoje, su ja susilieja. Imitacinės medžiagos iš tolo tarsi koreliuoja su aplinka, tačiau iš arčiau jos suvokiamos kaip svetimybė ir tarša – jų reikia vengti. Siekdami nepažeisti susiformavusio architektūros istorinio tęstinumo, turėtume sąmoningai apsiriboti ilgalaikėmis, natūraliomis, geriausia – vietinėmis, nesudarančiomis kontrasto su aplinka, medžiagomis.

Sodybos trobesiams geriausia naudoti vienodus natūralių spalvų ir panašios į natūralių faktūros dangas, kad derėtų prie gamtos ir gretimų sodybų. Spalvomis gali būti išryškunami svarbiausi namo ir gerojo kiemo elementai: langai, langinės, durys, prieangiai, priesvirniai, kryžiai, koplytstulpiai. Ūkiniuose trobesiuose, namo skliautuose, pastogėse langai nebuvo ryškiai dažomi, kad nekonkuruotų su namo (pagrindinių patalpų) svarbumu.

• **Apdaila ir puošyba** – tai savotiška ženklavimo sistema, leidžianti žmogui lengviau orientuotis aplinkoje, žyminti elementų svarbą (pavyzdžiui, durys, langai), jų hierarchiją, išskirianti reikšmingiausias, svarbiausias arba ypatingas dalis. Ornamentu puoštos ar dažytos detalės sušvelnina pastato kontrastą su aplinka, susieja jį su pančia augmenija, suartina su gamta ir įterpia į ją.

Net ir mažos apdailos ar puošybos detalės pastebimai keičia pastato vaizdą, kiekviena jų labai svarbi, nes kuria architektūros charakterį ir savitumą. Atkreipkite dėmesį, kad senoje statyboje nerasite aštrių kampų – rąstų, sienų kraštai užapvalinti arba pridengti apkalu. Tradicinei architektūrai būdingos nežymios plokštumų sandūros, švelnūs paviršių perėjimai, linkiai... Padailinti ar profiliuoti sijų ir gegnių galai nerėžia akies, subtiliai įkomponuojami, gražiai įsilieja į bendrą pastato struktūrą.

Puošyba ir apdaila turėtų būti natūralių medžiagų, vienieta, saikinga ir skoninga. Apdailinami tik konstrukciškai reikšmingi mazgai ar elementai. Stilistiškai pastato dalys (sienų apdaila, langai, durys) turi tarpusavyje derėti. Svarbu ne atskiros detalės išraiškingumas ir grožis, o elementų tarpusavio darna. Grožis sukuriamas paprastų architektūrinių elementų deriniu, o ne bereikalinga jų gausa. Puošybos detalė turi tarnauti visumos kompozicijai. Taip pat ir kiti architektūros dėmenys turi paklusti hierarchiškai aukštesnei pastato, sodybos, kaimo ar kraštovaizdžio struktūrai, lemiančiai vietos tapatumą.

Aukštaitiška sodyba Gaižiūnų k. Utenos r. (2011 m. R. Bertašiūtės nuotr.)

Gryčios prieangis Lažų k. Ukmergės r. (2003 m. I. Kačinskaitės nuotr.)

Architektūros tęstinumo klausimus siūloma spręsti, saugant ir organiškai plėtojant istoriškai nusistovėjusius sprendinius, o naujas statybas vykdyti vadovaujantis nusakytomis architektūros kūrimo principais bei vizualinės raiškos kriterijais ■

Dr. Rasa Bertašiūtė

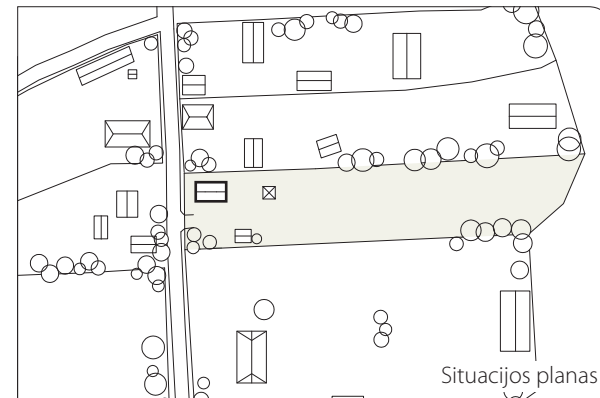

VIENGALĖ GRYČIA

Nedidelę visai Aukštaitijai būdingą tradicinę gryčią sudaro kvadratinio plano gyvenamoji patalpa su pristatyta priemene ir kamara. Plano struktūra nekeičiama: projektuojamas bendro naudojimo kambarys su atviros virtuvės zona, kambaros vietoje – higienos patalpa. Nedidelėms vidaus erdvėms visiškai užtenka tradicinio dydžio langų šviesos.

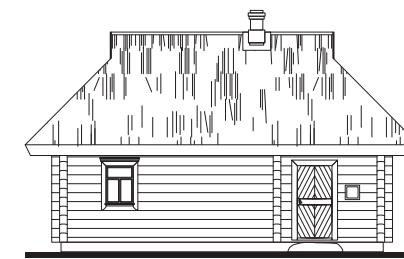
Pateikiami du stogo variantai – keturšlaitis čiukurinis ir dvišlaitis. Dvišlaitio pastogėje galima įrengti miegamąjį, poilsio ar darbo patalpas.

Gryčios langas

Gryčios durys

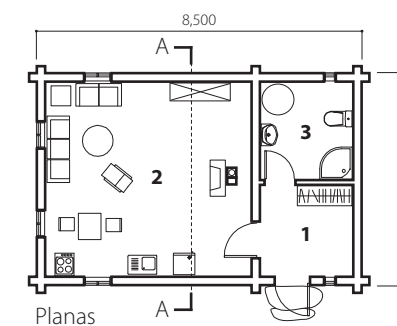
Maža gryčia, Kėdainių r. (LLBM)

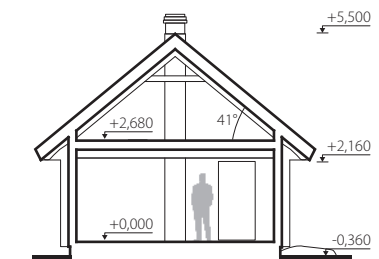
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

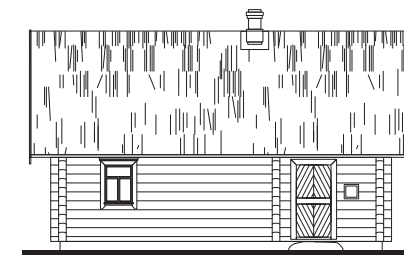
0 1 2 3 4 5 M 1:200

1. Priemėnė	5,76 m ²
2. Kambarys	28,60 m ²
3. Dušas, WC	6,24 m ²

Užstatytas plotas 48,50 m²
Bendrasis plotas 40,06 m²

Kitas stogo variantas

Pagrindinis fasadas

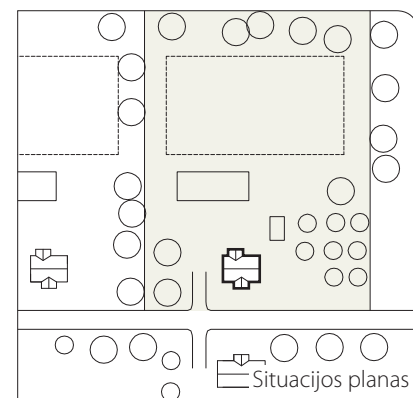
Šoninis fasadas

GRYČIA

Mažai šeimai tinkama kompaktiško plano gryčia su uždaru prieangiu pietinėje pusėje. Tarp prieangio ir pagrindinės patalpos įrengta įstiklinta siena, vizualiai praplečianti vidaus erdvę, skleidžianti daugiau šviesos. Pirmame aukšte yra virtuvė, gyvenamasis kambarys ir podėlis, mansardoje – poilsio ir higienos patalpos.

Maža gryčia Darsūniškio k. Kaišiadorių r.

Maža gryčia Kalvių k. Kaišiadorių r.

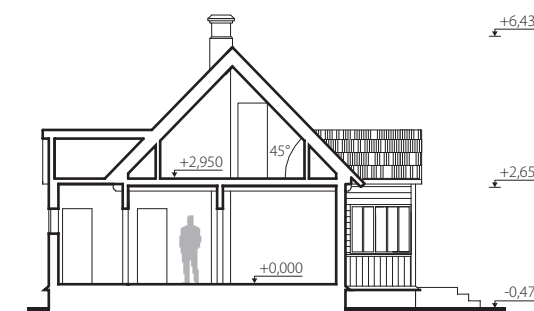
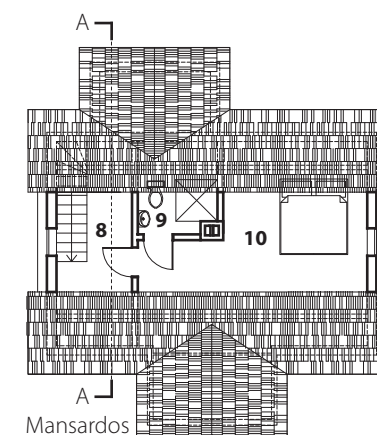
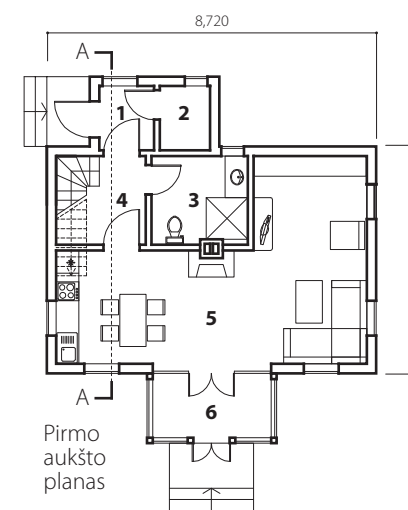
Namas Rumšiškėse, Kaišiadorių r.

Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

1. Tamburas	2,47 m ²
2. Sandėliukas	2,25 m ²
3. Dušas, wc	5,99 m ²
4. Priemenė	5,56 m ²
5. Gyv. kambarys, virtuvė	32,64 m ²
6. Veranda	5,32 m ²
7. Kambarys	18,89 m ²
8. Holas	5,29 m ²
9. Dušas, WC	2,20 m ²
10. Kambarys	13,21 m ²
Užstatytas plotas	72,2 m²
Bendrasis plotas	93,12 m²

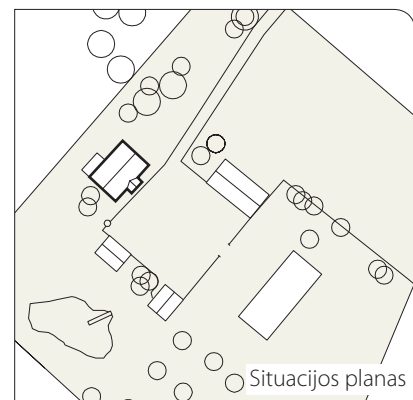
0 1 2 3 4 5 M 1:200

MAŽA DVIGALĖ GRYČIA

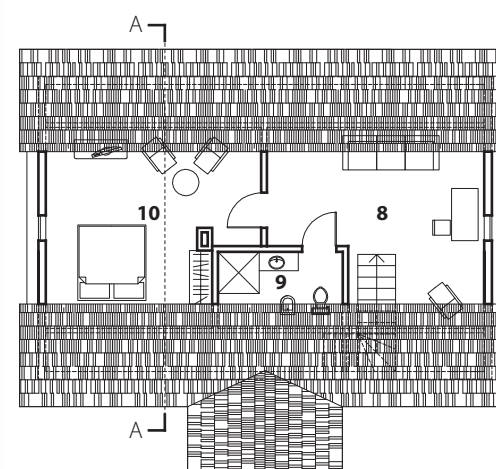
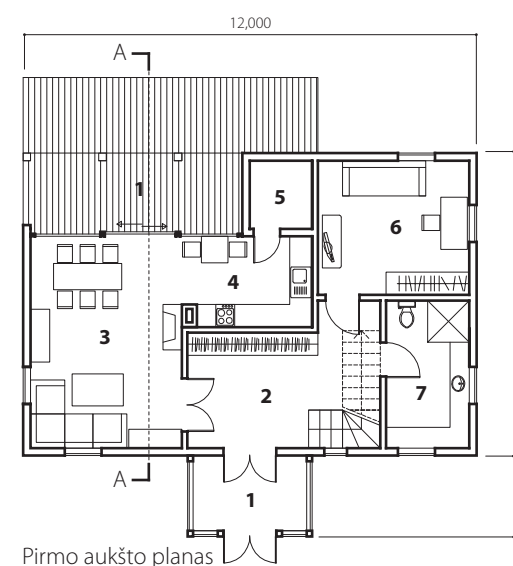
Gryčia tinkama negausiai šeimai, būdinga tiek Aukštaitijos kaimų, tiek vienkiamų sodyboms. Pagrindiniame fasade suprojektuotas tradicinių formų įstiklintas prieangis. Priešingame fasade yra įgilinta į pastatą terasa, kurią nuo gyvenamojo kambario skiria stiklo segmentų siena. Šitai išsaugomas fasado vientisumas, o vidaus erdvė atsisiveria į gamtinę aplinką. Pirmajame aukšte yra bendrojo naudojimo patalpos ir vaikų kambarys, mansardoje – darbo kambarys ir miegamasis.

Pagrindinis fasadas

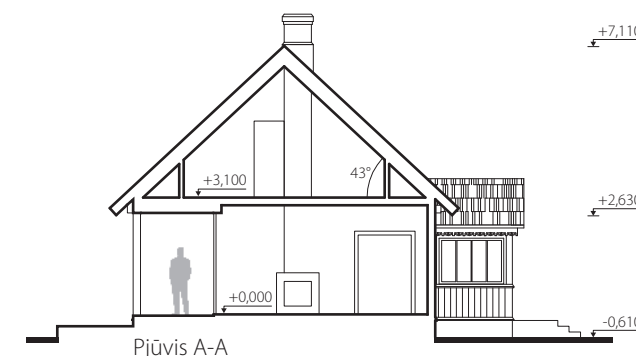
Galinis fasadas

0 1 2 3 4 5 M 1:200

Šoninis fasadas

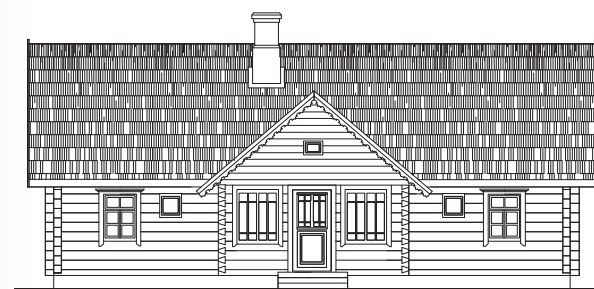
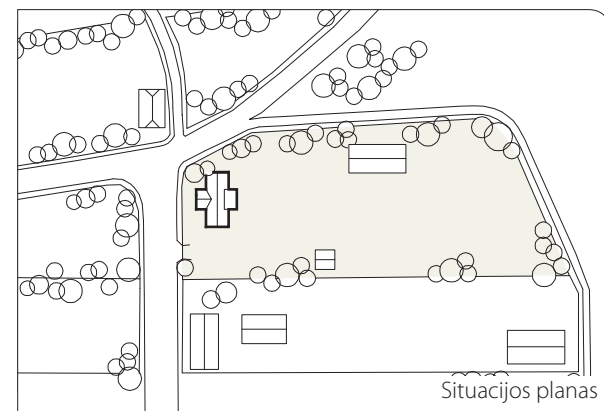
1. Veranda	5,97 m ²
2. Priemenė	16,97 m ²
3. Kambarys	2,40 m ²
4. Virtuvė	8,04 m ²
5. Sandėliukas	2,97 m ²
6. Kambarys	14,2 m ²
7. Dušas, WC	8,58 m ²
8. Kambarys	19,87 m ²
9. Dušas, WC	4,57 m ²
10. Kambarys	20,73 m ²
Užstatytas plotas	118,6 m²
Bendrasis plotas	124,3 m²

GRYČIA SU MANSARDA

Aukštaitijoje dvigalę gryčią su uždaru priangiu sudarė trys panašaus dydžio patalpos – priemenė, gryčia ir seklyčia. Gyventi ar poilsiauti dviem šeimoms tinka dvigalė gryčia su mansarda. Abiejuose gryčios galuose įrengiami bendro naudojimo kambariai su atvirų virtuvių zonomis ir higienos patalpomis. Priemenėje yra bendra valgomoji ar poilsio zona, pastogėje – miegamieji. Kitoje namo pusėje įrengiamas atviras priangis su terasa. Iš priemenės per plačias vitrinines duris matoma graži gamta. Įstiklinta fasado siena, slepiama po atviru priangiu, nedarko tradicinio pastato visumos. Siūlomi puošybos elementai – atviro priangio tvorelė, skliautų pakalimai, vėjalentės, langų apvadai.

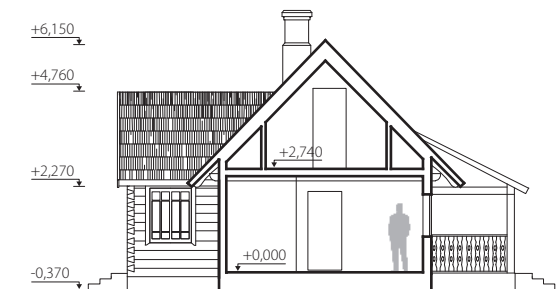
Pagrindinis fasadas

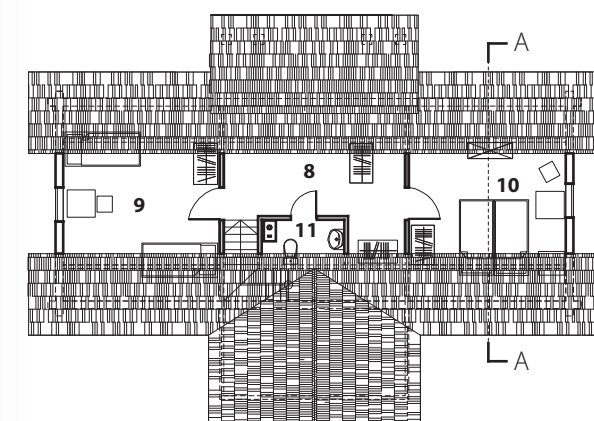
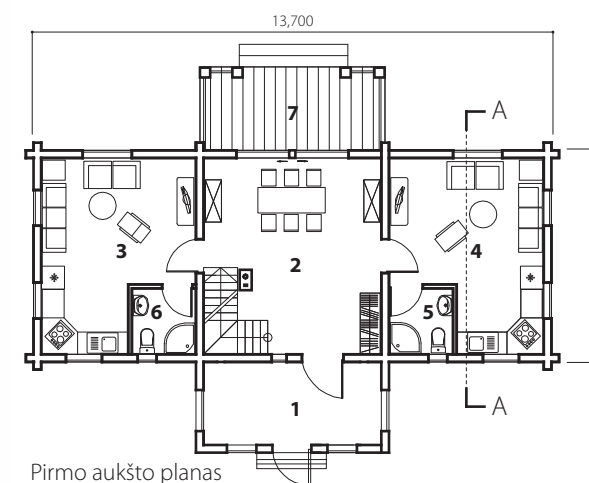
Šoninis fasadas

Galinis fasadas

Pjūvis A-A

0 1 2 3 4 5 M 1:200

1. Priemenė	10,06 m ²
2. Svetainė	24,23 m ²
3. Kambarys	17,57 m ²
4. Kambarys	17,57 m ²
5. Dušas, wc	3,16 m ²
6. Dušas, wc	3,16 m ²
7. Veranda	10,70 m ²
8. Holas	10,66 m ²
9. Miegamasis	11,77 m ²
10. Miegamasis	12,17 m ²
11. WC	2,56 m ²

Užstatytas plotas 116,07 m²
Bendrasis plotas 123,61 m²

Įstiklintas priangis Kavolių k. Zarasų r.

DVIGALĖ GRYČIA PLŪKTO MOLIO ARBA MŪRINĖ

Plūkto molio ar mūro statyba būdinga vidurio ir šiaurės Aukštaitijai. Tokia gryčia yra tinkama gyventi 3–4 asmenų šeimai. Storos pastato sienos ir apšiltintos stogo konstrukcijos sulaiko šilumą. Pagrindinis fasadas – su atviru prieangiu. Cokolis apdailinamas akmenų skalda. Pirmajame aukšte yra bendrojo naudojimo, pagalbinės patalpos ir svetainė. Mansardoje – vaikų kambarys ir miegamasis.

Molinė gryčia Pilipuščių k. Panevėžio r.

Molinė gryčia Degėsių k. Pakruojo r.

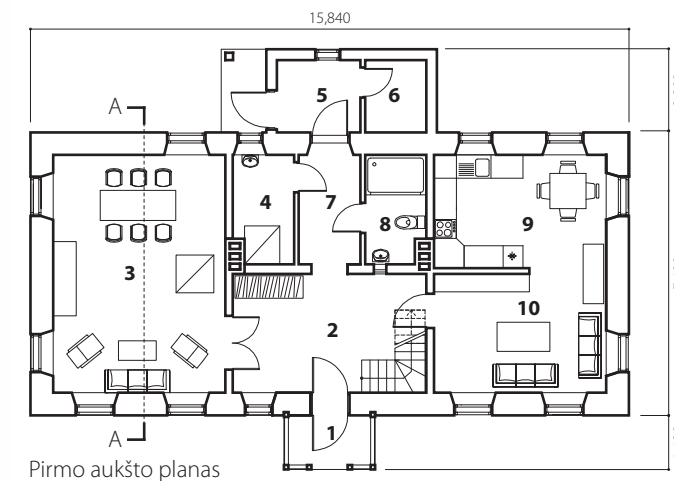
Molinė gryčia Slabados k. (NČDM, neg. Nr. 9570)

Pagrindinis fasadas

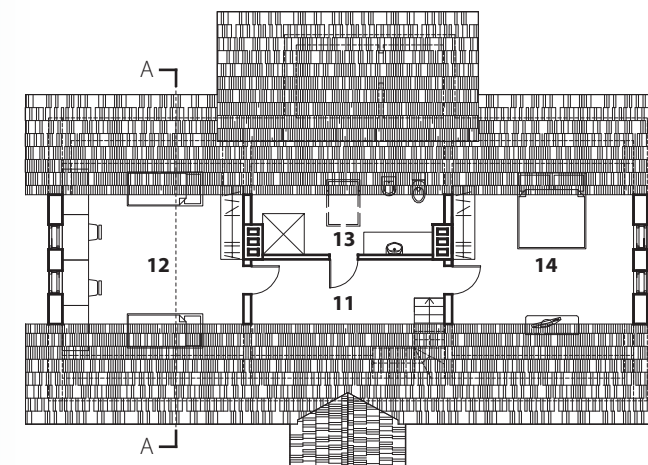
Šoninis fasadas

Pirmo aukšto planas

Pjūvis A-A

Mansardos planas

1. Veranda	2,85 m ²
2. Priemenė	16,09 m ²
3. Kambarys	28,64 m ²
4. Katilinė	4,47 m ²
6. Sandėliukas	3,09 m ²
7. Koridorius	4,74 m ²
8. Dušas, WC	4,48 m ²
9. Virtuvė	13,65 m ²
10. Kambarys	14,34 m ²
11. Holas	8,74 m ²
12. Kambarys	16,41 m ²
13. Dušas, WC	7,67 m ²
14. Kambarys	16,43 m ²

Užstatytas plotas 134,58 m²
Bendras plotas 142,98 m²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

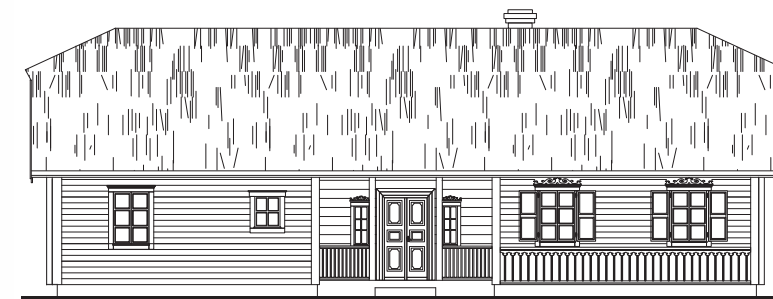
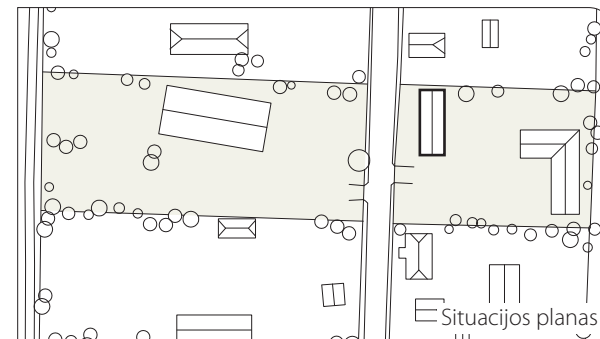

DVIGALĖ GRYČIA SU ĮGILINTU PRIEANGIU IR MANSARDA

Didelė gryčia yra tradicinės trijų dalių sandaros, sudėtingesnės plano struktūros. Tai erdvus namas su bendrojo naudojimo kambariu, atvira virtuve, darbo kabinetu, trimis miegamaisiais, higienos ir podėlio patalpomis. Suprojektuotas įgilintas prieangis su durimis į priemenę, kurioje yra laiptai į pastogę ir durys į ūkinį kiemą. Dalis fasadų (gerasis galas) apkalama lentomis, tradiciškai dekoruojami langų apvadai, vėjalentės.

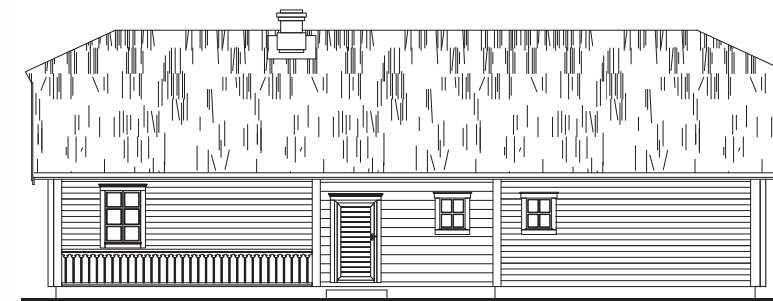
Gryčia tinkama gyventi gausnei šeimai, gali būti naudojama ir svečiams apgyvendinti.

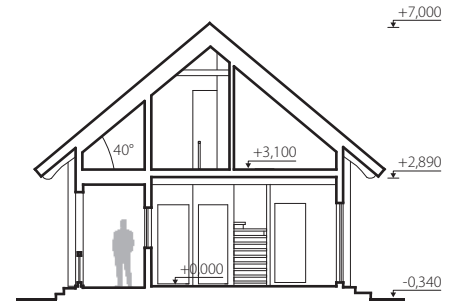
Pagrindinis fasadas

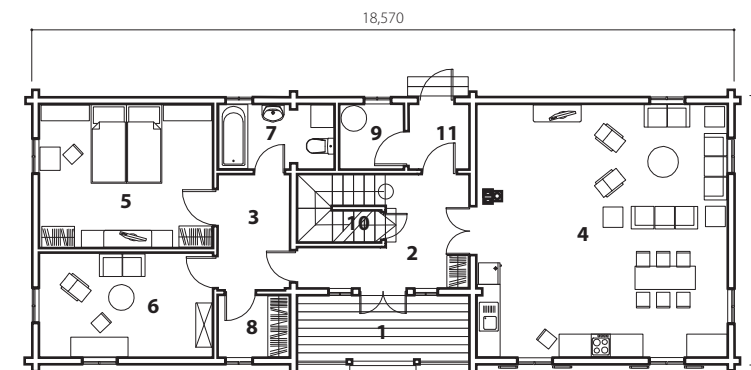
Šoninis fasadas

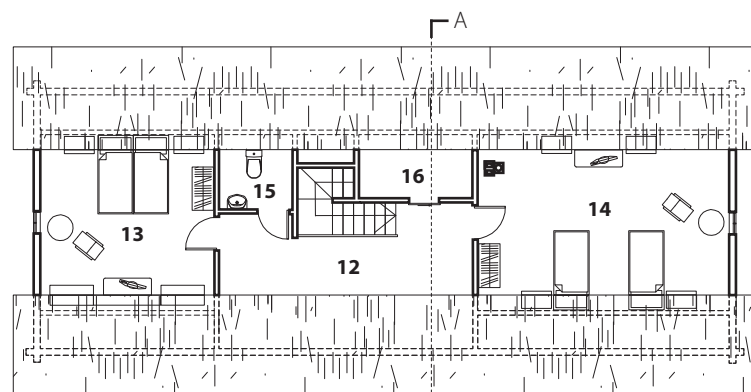
Galinis fasadas

Pjūvis A-A

Pirmo aukšto planas

Mansardos planas

0 1 2 3 4 5 M 1:200

1. Prieangis	8,04 m ²
2. Priemenė	10,12 m ²
3. Koridorius	5,76 m ²
4. Gyvenamasis kambarys	44,55 m ²
5. Miegamasis	17,68 m ²
6. Darbo kambarys	12,60 m ²
7. Vonios kambarys	5,36 m ²
8. Drabužinė	3,19 m ²
9. Katilinė	2,90 m ²
10. Pagalbinė patalpa	1,80 m ²
11. Tambūras	2,73 m ²
12. Koridorius	13,18 m ²
13. Miegamasis	17,53 m ²
14. Miegamasis	25,40 m ²
15. WC	3,15 m ²
16. Pagalbinė patalpa	3,87 m ²

Užstatytas plotas 130,00 m²
Bendrasis plotas 169,10 m²

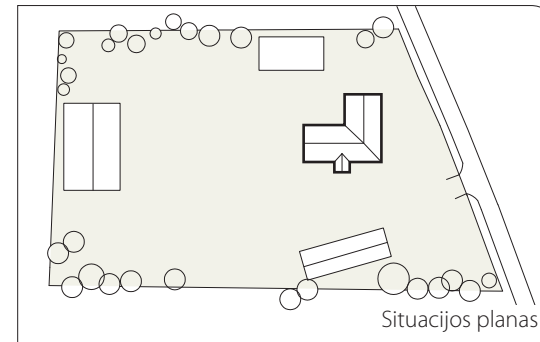
Gryčios durys Verksnių k. Rokiškio r.

DVIGALĖ GRYČIA SU PRIESTATU IR MANSARDA

Tai tradicinė dvigalė gryčia su uždaru prieangiu ir mūriniu ar moliniu priestatu. Priestate projektuojamas bendrojo naudojimo kambarys su virtuve, nedidukas miegamasis ir higienos patalpa, durys į ūkinį kiemą. Taip suformuojama atskira gyvenamojo namo dalis, kurioje gali įsikurti suaugusių vaikų ar senolių šeima, svečiai. Siūloma sudėtingesnė fasadų apdaila: sienos apkalamos stačiomis, skliautai – gulsčiomis lentomis. Priestatui rekomenduojamos natūralios nedegto molio sienos arba mūras, padengtas molio tinku. Pastato akcentas – dekoratyvus, puošniai įstiklintas prieangis.

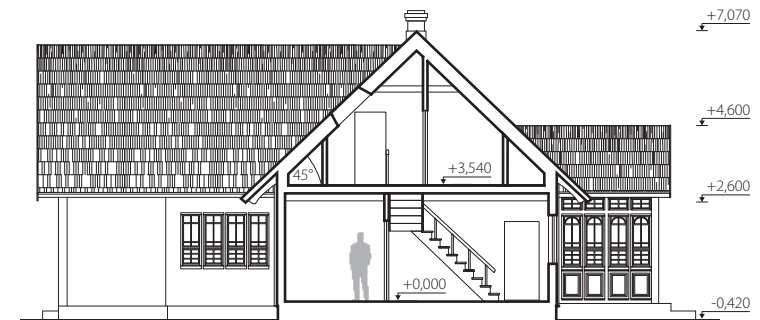
Pagrindinis fasadas

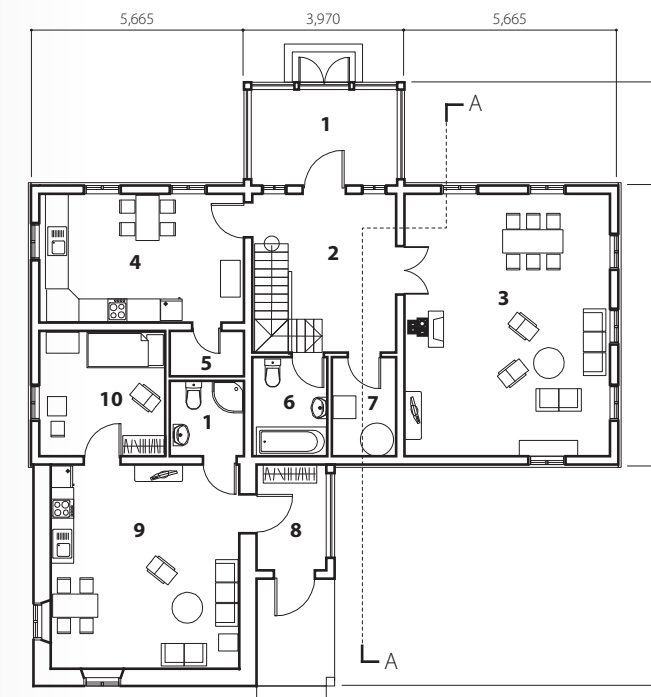
Šoninis fasadas

Galinis fasadas

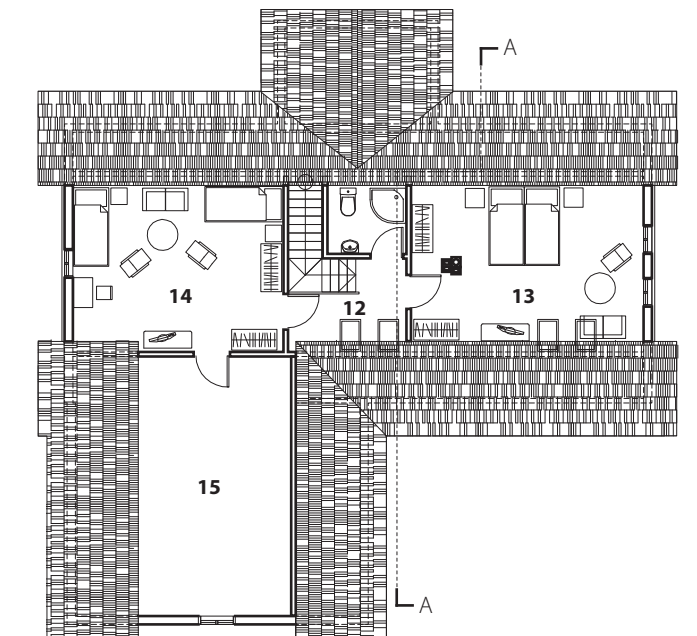

Pjūvis A-A

Pirmo aukšto planas

0 1 2 3 4 5 M 1:200

Mansardos planas

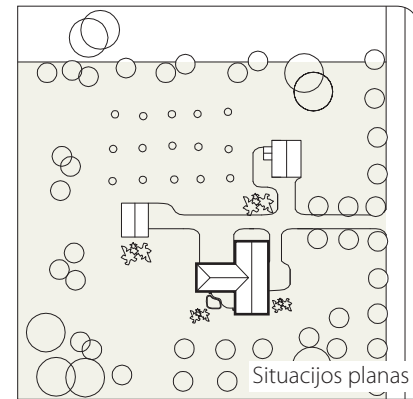
1. Priemenė	9,85 m ²	7. Katilinė	4,42 m ²	13. Miegamasis	25,33 m ²
2. Holas	13,36 m ²	8. Priemenė	5,15 m ²	14. Miegamasis	24,46 m ²
3. Gyvenamasis kambarys	37,68 m ²	9. Gyvenamasis kambarys	26,83 m ²	15. Ūkinė patalpa	27,92 m ²
4. Virtuvė	18,34 m ²	10. Miegamasis	10,92 m ²	Užstatytas plotas	190,00 m²
5. Sandėliukas	2,35 m ²	11. WC	3,92 m ²	Bendrasis plotas	220,85 m²
6. Vonios kambarys	5,18 m ²	12. Koridorius	5,14 m ²		

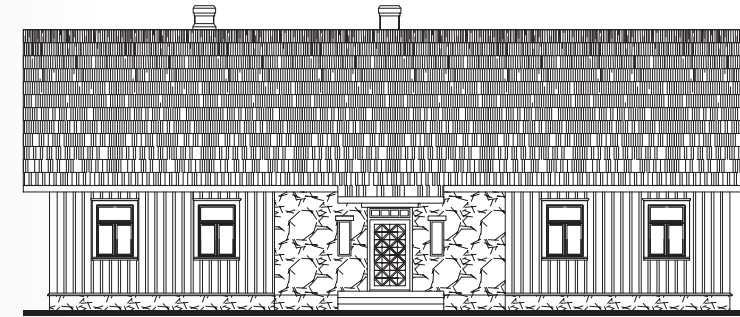
DVIGALĖ GRYČIA SU PRIESTATU

Tinkama gyventi gausenei šeimai vienkiamyje. Pastatas mišrios konstrukcijos. Centrinė dalis ir priestatas – tinkuotas mūras. Prie dvigalės gryčios prijungtas ūkinis pastatas su garažu ir pirtimi. Taip po vienu stogu derinama gyvenamoji erdvė ir kitos patalpos, o „T“ formos planas suskaido kiemą į atskiras zonas. Pastatas vieno aukšto, dalis patalpų yra su atvira perdanga – taip praplečiama namo vidaus erdvė. Pietinėje (kiemo) pusėje įrengiama atvira terasa ir baseinas. Pietiniame priestato stogo šlaite (atgręžtame į kiemo pusę) gali būti įrengiama saulės šildomoji įranga.

Šoninis fasadas

Pagrindinis fasadas

Galinis fasadas

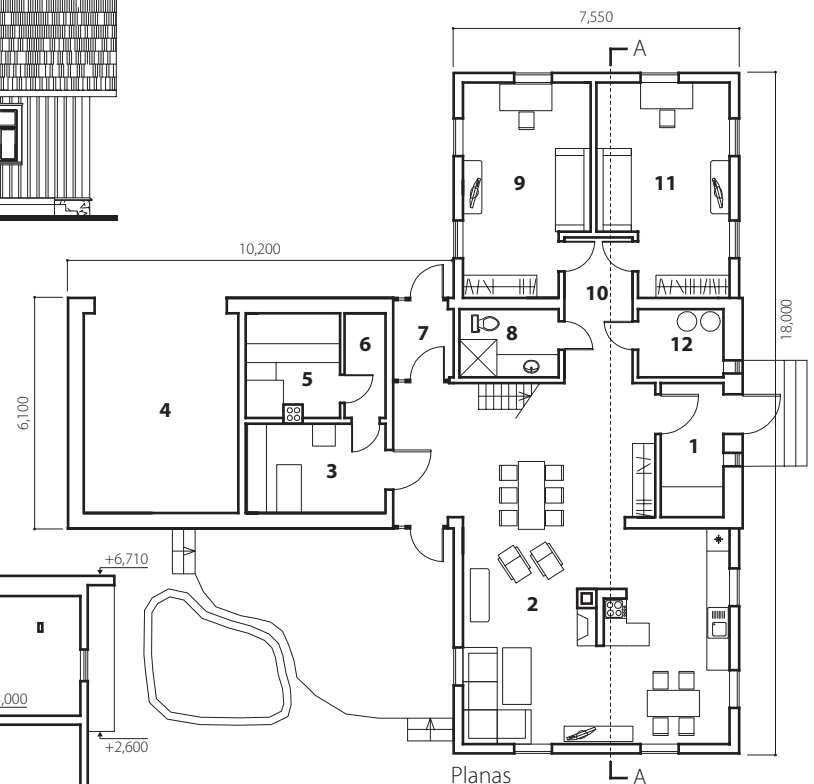
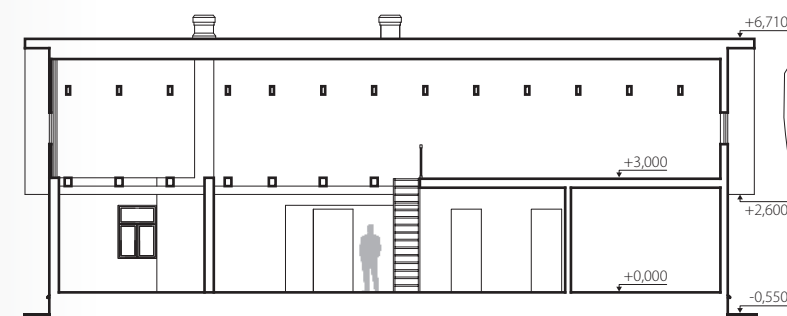

Amalijos dvaras Radviliškio r.

Malūno langelis Naujo Strūnaičio k. Švenčionių r.

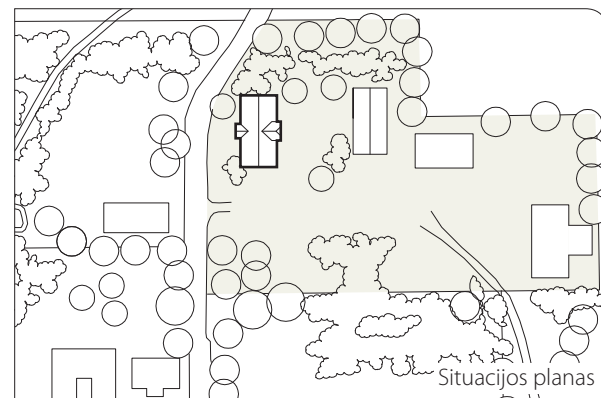
1. Tamburas	5,88 m ²	8. Dušas, WC	4,74 m ²
2. Virtuvė, kambarys	65,75 m ²	9. Kambarys	17,76 m ²
3. Prieirtis	65,75 m ²	10. Koridorius	6,93 m ²
4. Garažas	21,59 m ²	11. Kambarys	18,15 m ²
5. Pirtis	6,72 m ²	12. Techninė patalpa	4,06 m ²
6. Dušas	2,98 m ²		
7. Tamburas	3,33 m ²		
		Užstatytas plotas	231,20 m²
		Bendras plotas	184,78 m²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

DVIGALĖ GRYČIA

Tinkama gyventi gausiai šeimai. Pagrindiniame fasade yra atviras prieangis. Pirmajame aukšte yra bendrojo naudojimo patalpos, svetainė, darbo kambarys. Mansardoje – miegamasis ir vaikų kambarys. Pastatas mišrios statybos. Centrinėje pastato dalyje, kurioje įrengiama katilinė ir higienos patalpos, sienos mūrinės, kitos pastato sienos – rąstų arba medžio karkaso, iš išorės apkalto medinėmis dailylentėmis.

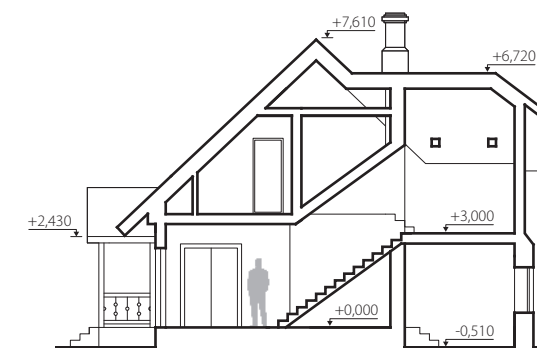
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

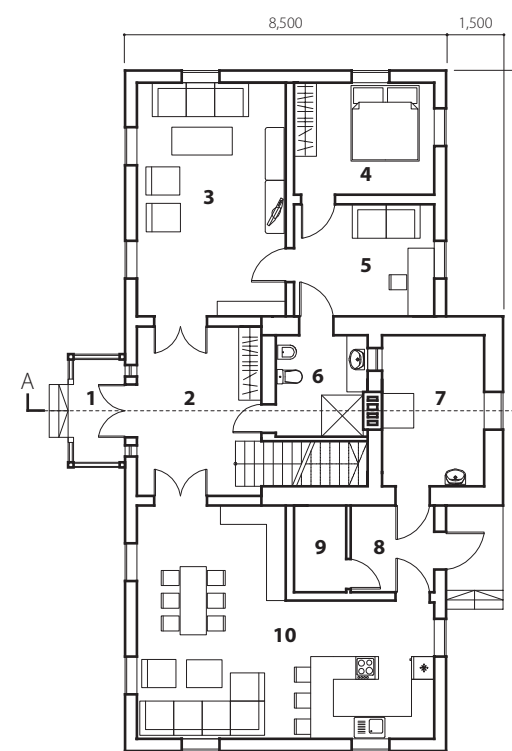

Galinis fasadas

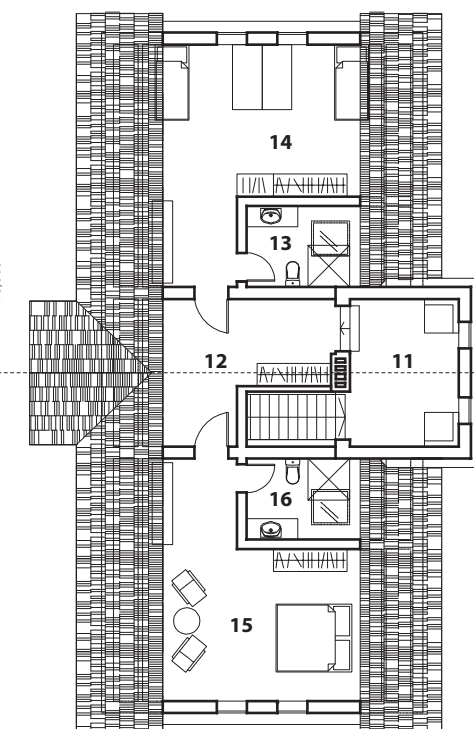

Pjūvis A-A

1	Veranda	3,69 m ²
2	Priemenė	14,72 m ²
3	Kambarys	24,28 m ²
4	Miegamasis	11,00 m ²
5	Darbo kambarys	11,00 m ²
6	Dušas, WC	6,40 m ²
7	Katilinė	10,79 m ²
8	Tamburas	5,08 m ²
9	Sandėliukas	3,17 m ²
10	Virtuvė, kambarys	38,57 m ²
11	Holas	11,22 m ²
12	Koridorius	13,57 m ²
13	Dušas, WC	6,42 m ²
14	Kambarys	25,79 m ²
15	Kambarys	25,79 m ²
16	Dušas, WC	6,42 m ²
Užstatytas plotas		169,0 m²
Bendrasis plotas		214,04 m²

Pirmo aukšto planas

Mansardos planas

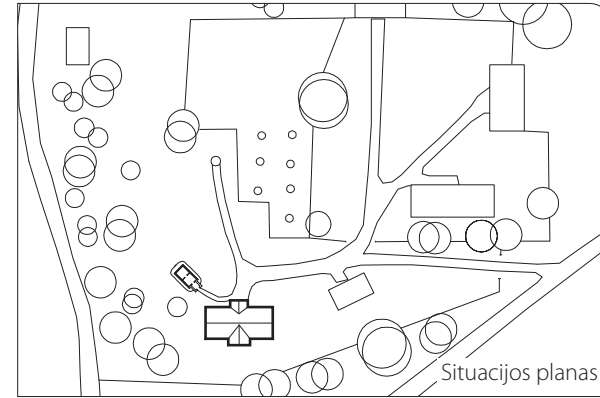
0 1 2 3 4 5 M 1:200

DVIGALĖ GRYČIA SU DVIAUKŠČIU PRIEANGIU

Gryčia būdinga dideliam ūkiui. Tokie pastatai ypač paplitę šiaurinėje ir vidurio vakarų Aukštaitijoje (Rokiškio, Kupiškio, Širvintų r.). Tinkama gyventi gausiai šeimai. Pirmajame aukšte yra bendrojo naudojimo kambarys, miegamasis ir higienos patalpa. Pastogėje įrengti vaikų ir poilsio kambariai, higienos patalpos. Pagrindinį fasadą puošia didelis įgilintas į pastato vidų dviaukštis prieangis su jaukia šviesia patalpa mansardoje. Prieangio langai papuošti mažais stiklų sudalinimais ir drožtinėmis detalėmis. Išorės sienos apkaltos medinėmis dailylentėmis.

Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

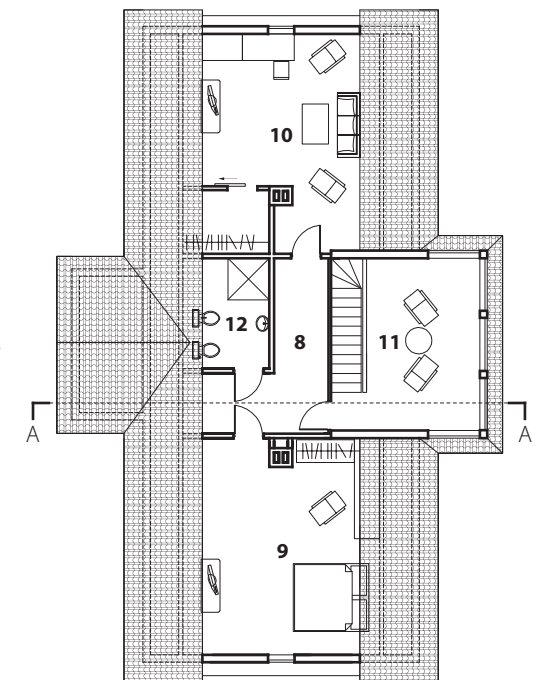
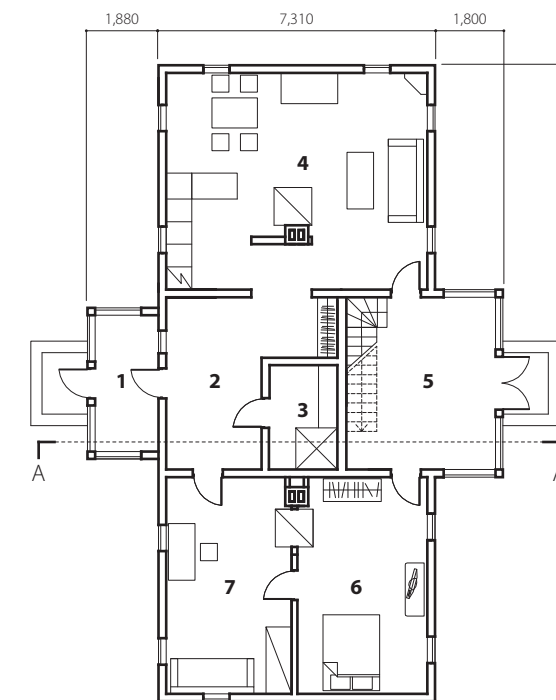
Galinis fasadas

Pjūvis A-A

1. Tamburas	6,04 m ²
2. Priemenė	14,71 m ²
3. Dušas, WC	4,97 m ²
4. Kambarys	39,62 m ²
5. Kambarys	17,92 m ²
6. Kambarys	19,53 m ²
7. Kambarys	18,89 m ²
8. Holas	9,72 m ²
9. Kambarys	24,0 m ²
10. Kambarys	24,05 m ²
11. Kambarys	17,93 m ²
12. Dušas, WC	5,17 m ²

Užstatytas plotas
152,10 m²
Bendrasis plotas
242,11 m²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

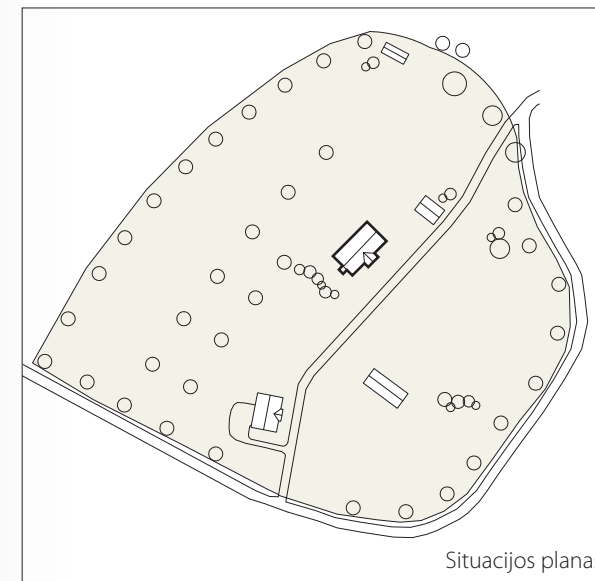
DVARELIS

Būdingas dideliam ūkiui. Didelio ploto sudėtingos planinės sandaros namas, jame suderinamos įvairios paskirties patalpos, skirtos 50-ies – 60-ties žmonių renginiams: sueigoms, susitikimams, seminarams, parodoms, koncertams, kino peržiūroms, svečiams priimti, maitinti ir apgyvendinti (20–40 nakvynės vietų). Pusė pirmojo aukšto ploto skiriama renginiams arba ekspozicijoms, įrengiama erdvi virtuvė. Likusioje pusėje ir mansardoje projektuojami svečių miegamieji su higienos patalpomis.

Pastato tūris suteikia statiniui iškilmingumo, monumentalumo ir sudaro turtingą namų įvaizdį. Pagrindiniame fasade akcentuojama portikas su kolonomis. Įgilinto prieangio įstiklinta siena atveria vidinę namo erdvę ir susieja su kiemo aplinka. Skirtingai nuo mažesnių gryčių, langų ir durų puošyba tauresnė, saikingesnė.

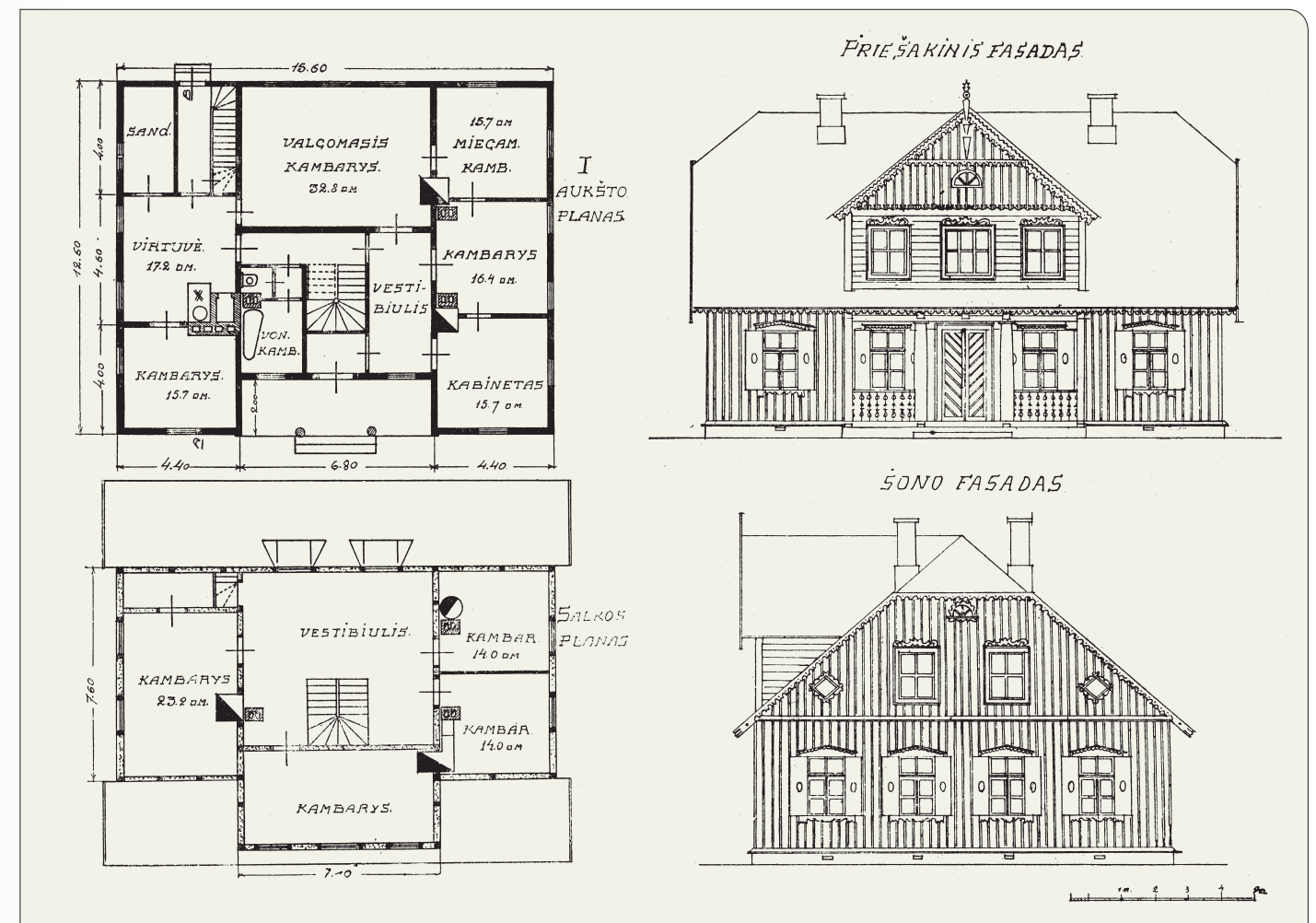
Namas tinka vietos bendruomenių susibūrimams, kaimo turizmo veiklai, lokalioms švietimo ir kultūros įstaigoms.

Situacijos planas

Drobiškio dvaras Jonavos r. (2010 m. R. Bertašūtės nuotr.)

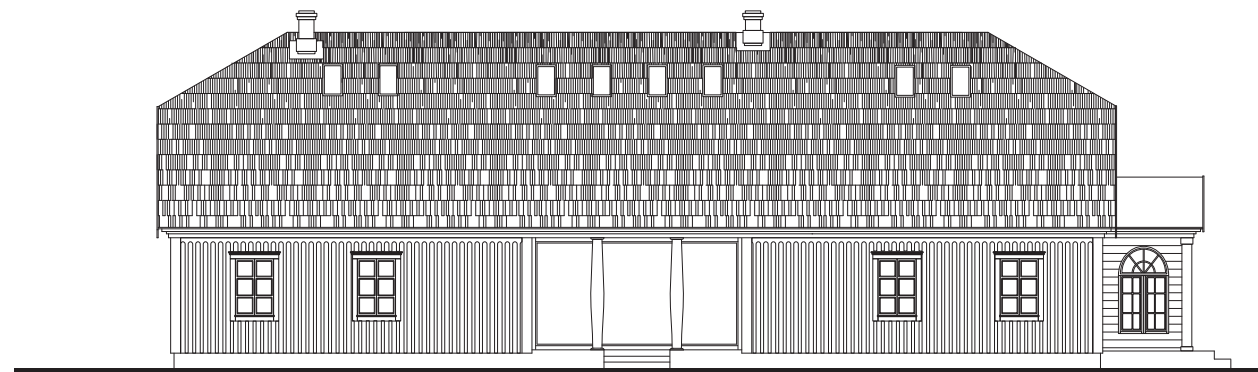

Gyvenamasis namas skirtas dideliame ir turtingame ūkiui (Reisonas, Karolis. Žemės ūkio statyba. Kaunas, 1926. Braiž. 250, 251.)

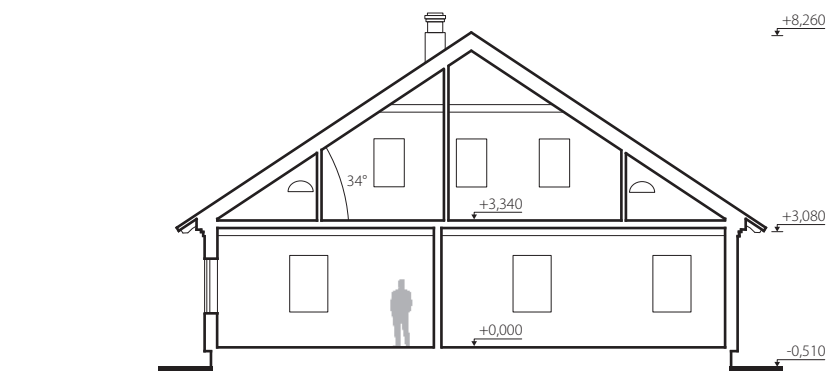
Pagrindinis fasadas

Galinis fasadas

Šoninis fasadas

Pjūvis A-A

1. Prieangis	25,25 m ²
2. Priemenė	31,73 m ²
3. Poilsio kambarys	21,09 m ²
4. Salė	57,84 m ²
5. Virtuvė	40,68 m ²
6. Pagalbinė patalpa	4,33 m ²
7. Dušas, WC	4,16 m ²
8. WC	3,15 m ²
9. WC	3,12 m ²
10. Katilinė	5,85 m ²
11. Prieangis	12,00 m ²
12. Prieangis	5,67 m ²
13. Priemenė	6,73 m ²
14. Kambarys	23,70 m ²
15. Miegamasis	25,71 m ²
16. Miegamasis	16,93 m ²
17. Dušas, WC	5,67 m ²
18. Miegamasis	18,62 m ²
19. Dušas, WC	6,52 m ²
20. Dušas, WC	6,52 m ²
21. Holas	44,07 m ²
22. Miegamasis	29,10 m ²
23. Miegamasis	21,38 m ²
24. WC	4,43 m ²
25. Dušas, WC	5,50 m ²
26. Miegamasis	26,59 m ²
27. Miegamasis	26,59 m ²
28. Dušas, WC	4,05 m ²
29. Dušas, WC	4,05 m ²
30. Pagalbinė patalpa	7,45 m ²

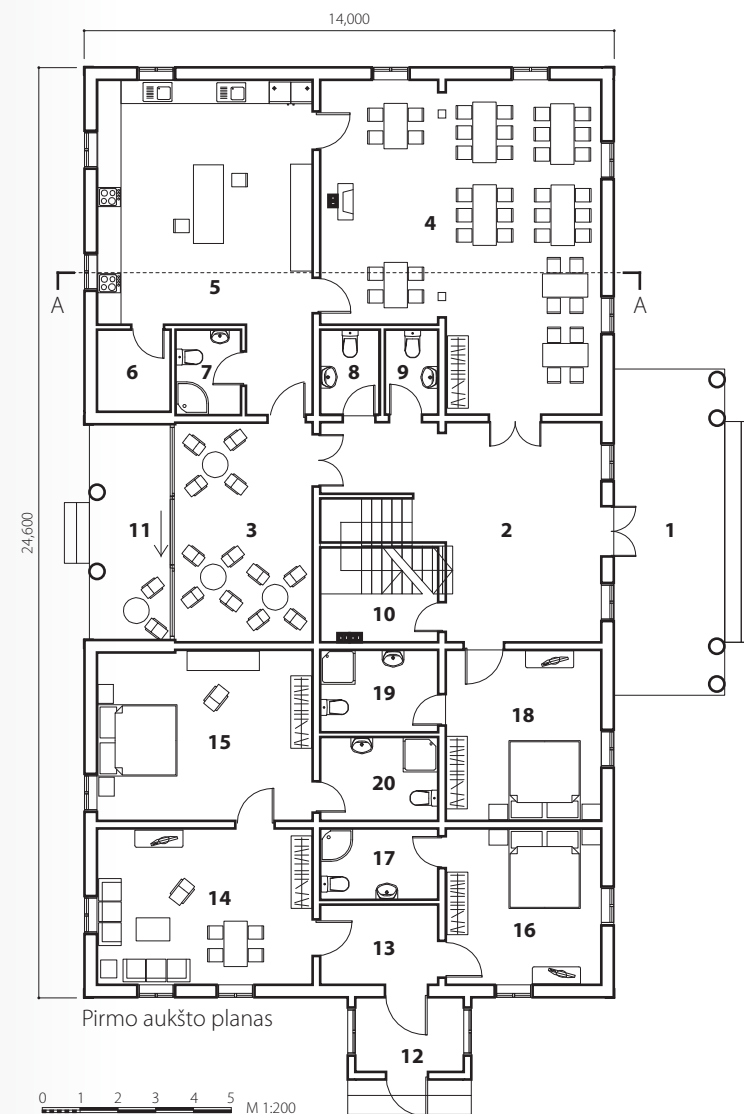
Užstatytas plotas 385,03 m²
Bendrasis plotas 461,65 m²

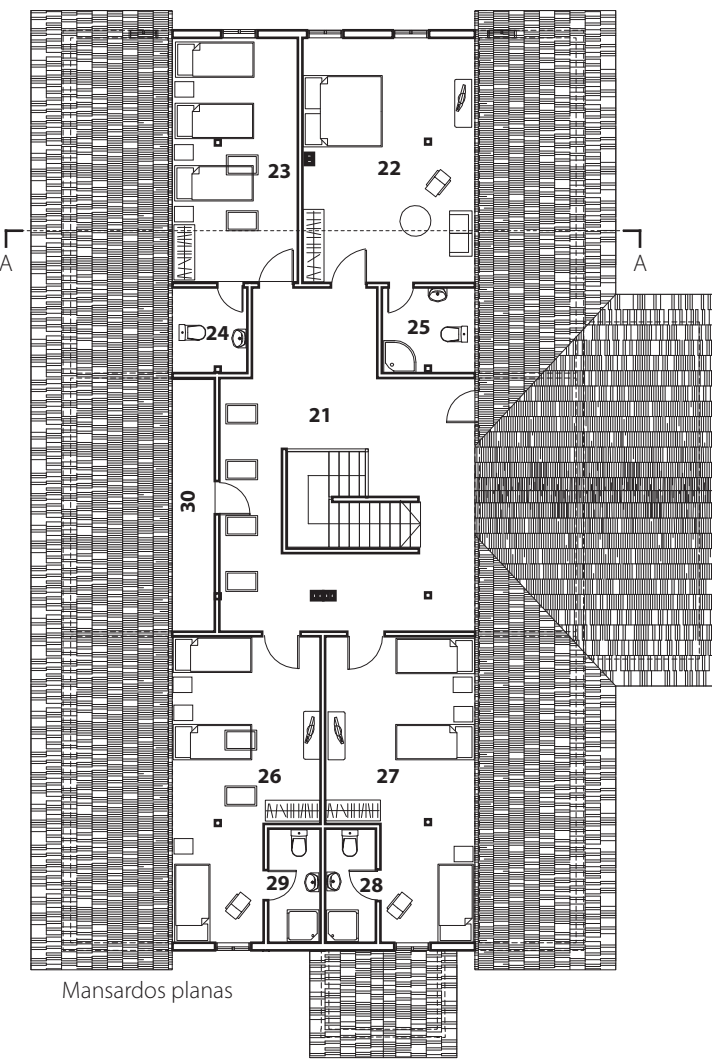
Drobiškio dvaro langas Jonavos r.

Savičiūnų dvaras Anykščių r.

Pirmo aukšto planas

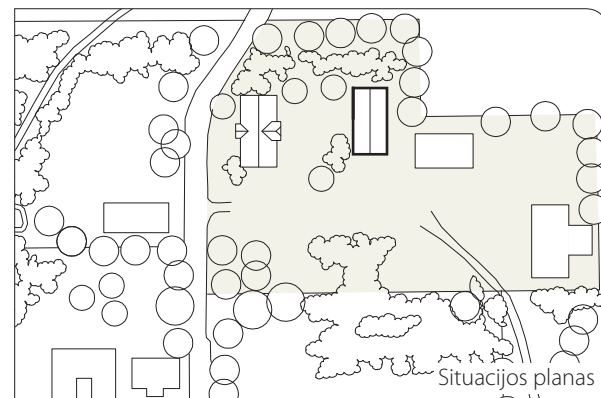
Mansardos planas

KLĖTIS SU ŠONINIU ĮEJIMU

Tradicinio pavidalo klėtis su šoninėmis durimis ir atviru prieklėčiu yra būdinga visai Aukštaitijai. Projektas pritaikytas kaimo turizmui. Pirmajame aukšte ir mansardoje įrengiami trumpo poilsio ir nakvynės kambariai, pagalbines patalpos.

Pagrindinį fasadą puošia atviras prieklėtis su profiliuotomis medinėmis kolonomis ir dekoratyvine medine tvorele.

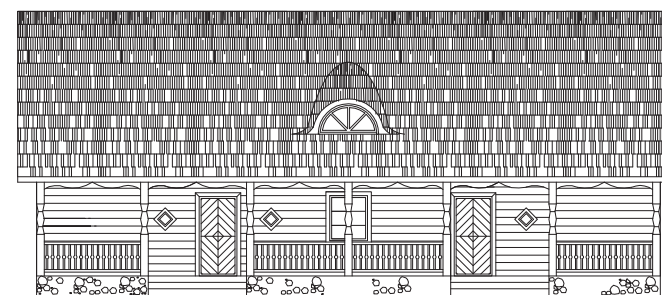
Klėtis Šlapimbalos k. Šiaulių r.

Klėtis Verksnionių k. Rokiškio r.

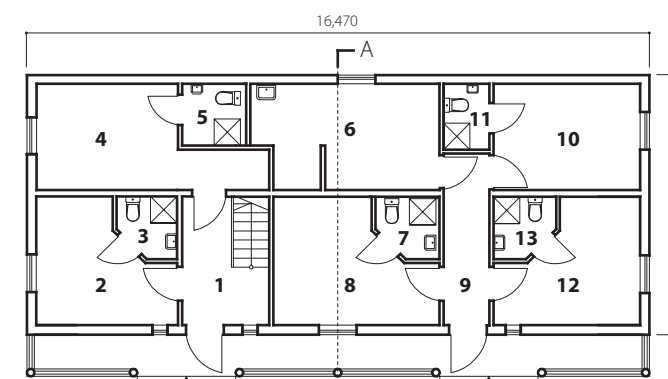
Klėties durys

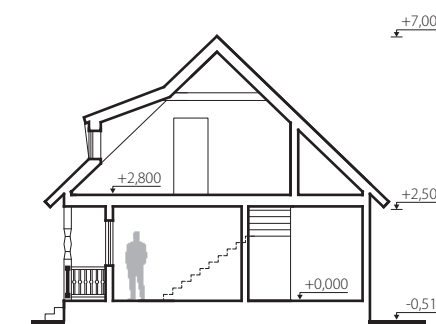
Pagrindinis fasadas

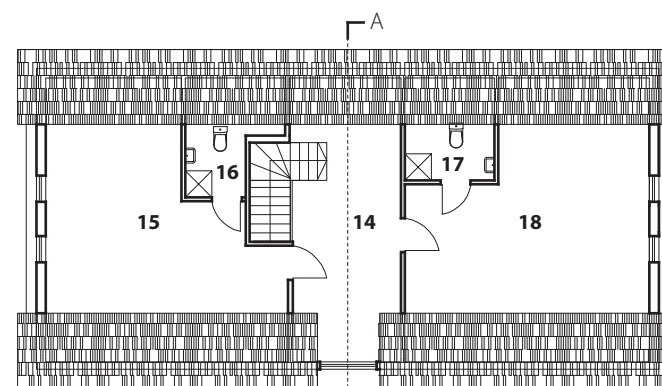
Šoninis fasadas

Pirmo aukšto planas

Pjūvis A-A

Mansardos planas

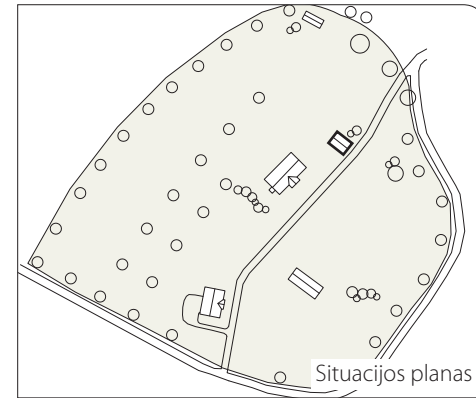
1. Holas	7,76 m ²
2. Kambarys	10,07 m ²
3. WC, dušas	2,33 m ²
4. Kambarys	13,23 m ²
5. WC, dušas	2,68 m ²
6. Techninė patalpa	13,23 m ²
7. WC, dušas	2,47 m ²
8. Kambarys	12,15 m ²
9. Holas	4,12 m ²
10. Kambarys	10,86 m ²
11. WC, dušas	2,05 m ²
12. Kambarys	10,47 m ²
13. WC, dušas	2,42 m ²
14. Holas	11,76 m ²
15. Kambarys	21,98 m ²
16. WC, dušas	2,54 m ²
17. WC, dušas	2,70 m ²
18. Kambarys	25,17 m ²

Užstatytas plotas 133,87 m²
Bendrasis plotas 157,89 m²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

DVARELIO KLĖTIS

Erdvi didelė klėtis, pritaikyta svečiams apgyvendinti. Statinys padalintas į dvi simetriškas gyvenamąsias zonas su atviromis virtuvėmis ir atskiromis higienos patalpomis. Nakvynei naudojami sustumiami minkštieji baldai. Miegamuosius galima įrengti pastogės aukšte.

Klėtis su lėpiu Paežerių k. (NČDM, neg. Nr. 10136)

Gaidelių dvaro klėtis Širvintų r.

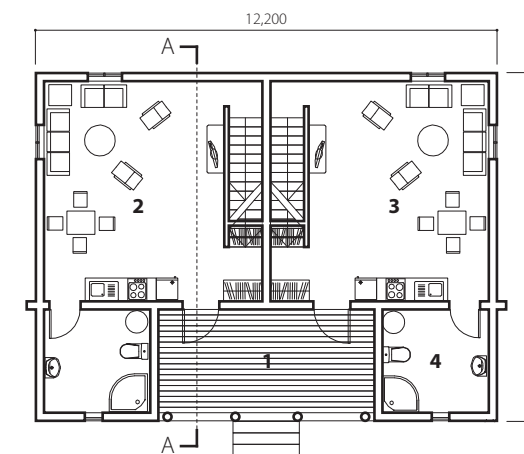
Klėties durys Mičiūnų k. Kupiškio r. (LLBM)

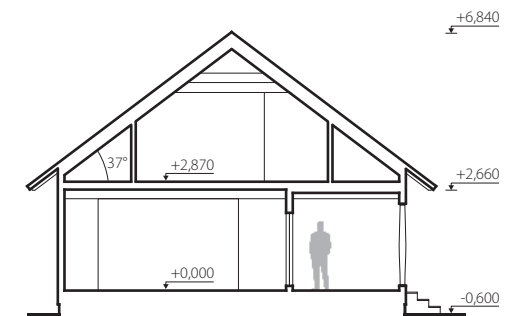
Pagrindinis fasadas

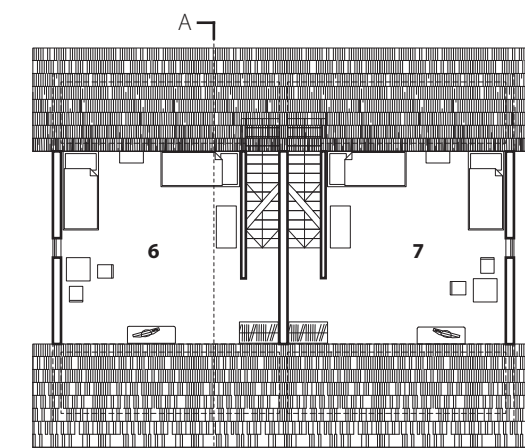
Šoninis fasadas

Pirmo aukšto planas

Pjūvis A-A

Mansardos planas

1. Prieklėtis	17,40 m ²
2. Kambarys	34,80 m ²
3. Kambarys	34,80 m ²
4. Dušas, WC	8,12 m ²
5. Dušas, WC	8,12 m ²
6. Miegamasis	13,12 m ²
7. Miegamasis	13,12 m ²

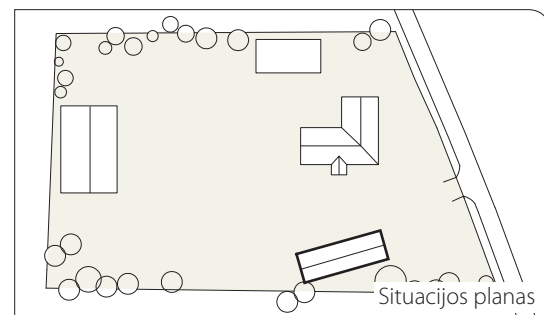
Užstatytas plotas 112,24 m²
Bendrasis plotas 112,08 m²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

KLĖTIS SU VEŽIMINE

Klėtyje suprojektuotos dvi atskiros gyvenamosios zonos su virtuvėlėmis ir higienos patalpomis. Tinkama vasaros svečiams apgyvendinti. Jungiamojoje pusiau uždaroje erdvėje, buvusioje vežiminėje, galima laikyti šiuolaikinę ūkio techniką arba įrengti bendrojo naudojimo patalpą. Pastogėje taip pat gali būti įrengti sandėliai arba vasaros nakvynės patalpa. Tradiciškai puošiamos kolonos ir durys.

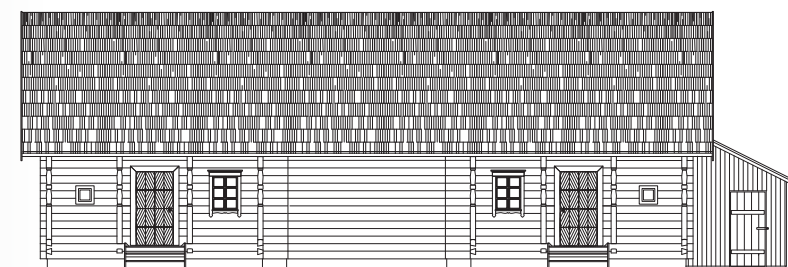
Klėtis Būtėnų k. Anykščių r. (VU, F81-1222)

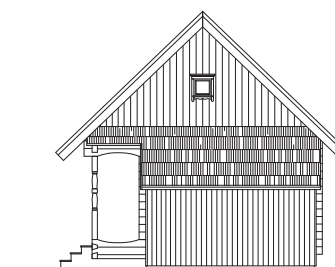
Klėties durys

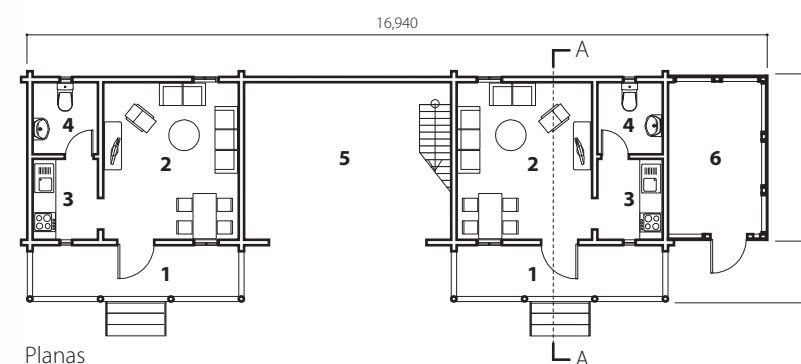
Klėties durys

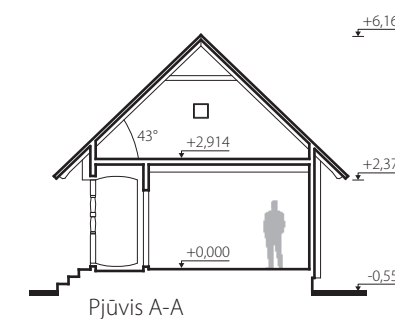
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

0 1 2 3 4 5 M 1:200

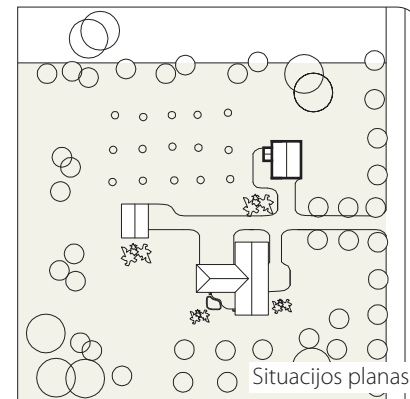

1. Prieklėtis	8,61 m ²
2. Kambarys	14,87 m ²
3. Virtuvė	3,72 m ²
4. Dušas, WC	3,24 m ²
5. Garažas	22,93 m ²
6. Sandėliukas	10,33 m ²
Užstatytas plotas	94,14 m²
Bendrasis plotas	43,66 m²

KLĒTIS SU RŪSIU

Klētis su galiniu jējimu. Būdinga dideliam ūkiui ar dvarliui. Požeminėje dalyje suprojektuotas rūšys vaisiams ir daržovėms laikyti. Rūšio sienos lauko akmenų mūro arba iš monolitinio betono. Iš pastato šono projektuojamas mūrinis priestatas su laiptais į rūšį iš prieangio. Priestato sienos ir cokolis lauko akmenų mūro. Durys į pagrindinę patalpą projektuojamos iš prieklėčio, virš kurio įrengiamas balkonas. Klėtyje gali būti įrengtas sandėlis, dirbtuvė, svečių ar poilsio kambariai.

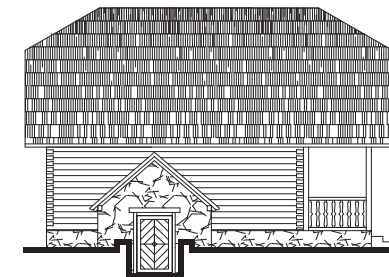
Klētis su rūsiu Ažytėnų k. Kėdainių r.

Klētis su rūsiu Kurėnų II k. Ukmergės r.

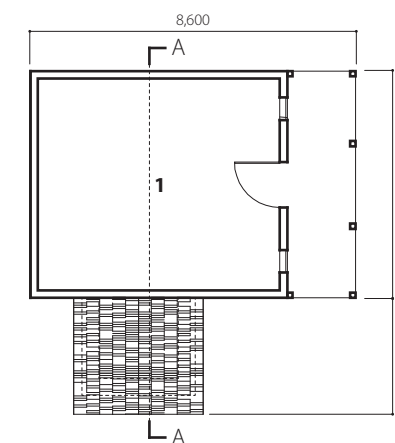
Klētis su rūsiu Paobelio k. Ukmergės r.

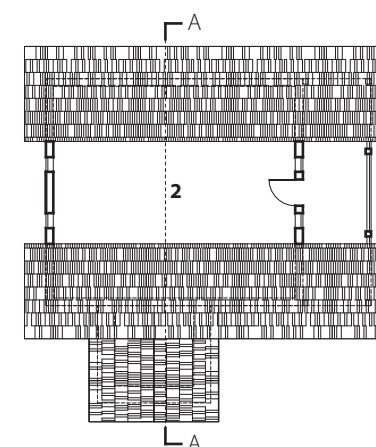
Šoninis fasadas

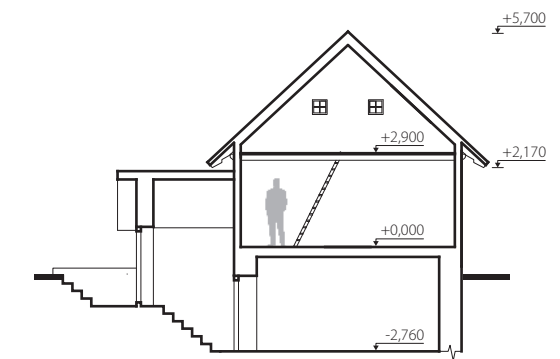
Pagrindinis fasadas

Pirmo aukšto planas

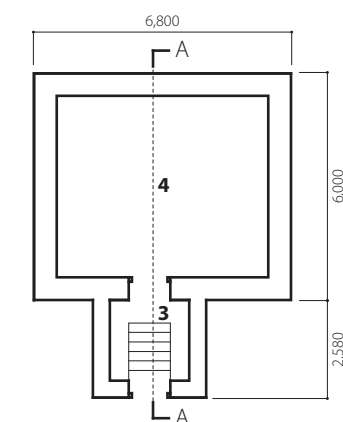
Mansardos planas

Pjūvis A-A

1. Klētis	35,84 m ²
2. Pastogė	19,11 m ²
3. Prieangis	4,47 m ²
4. Rūšys	26,18 m ²

Užstatytas plotas 61,74 m²
Bendrasis plotas 54,95 m²

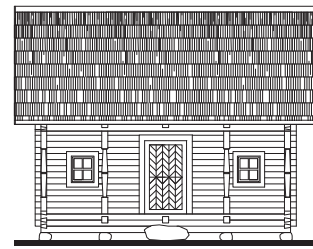
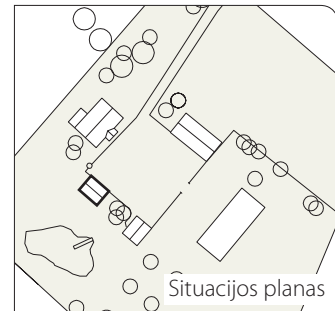
Rūšio planas

0 1 2 3 4 5 M 1:200

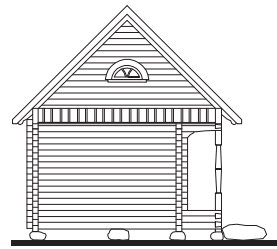

KLĖTELĖ SU ŠONINIU ĮEJIMU

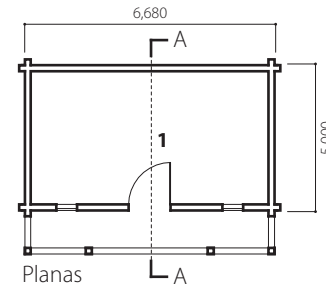
Nedidelė klėtelė su prieklečiu. Statoma be ištisinio pamato, todėl gerai vėdinamos grindys, pastatas ilgiau išlieka sveikas. Klėtelėje įrengiamas sandėlis arba dirbtuvė. Prieklėtį puošia profiliuotos kolonos.

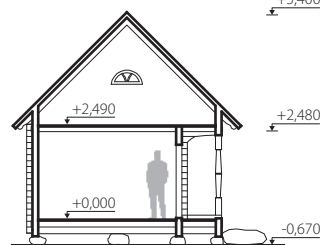
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

Planas

Pjūvis A-A

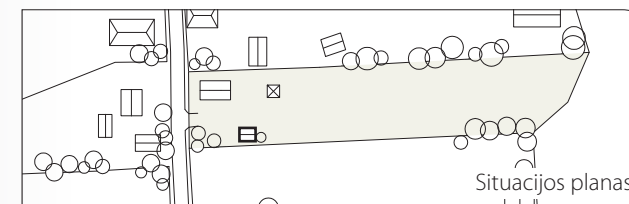
1. Klėtis	22,21 m ²
Užstatytas plotas	50,42 m ²
Bendras plotas	33,10 m ²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

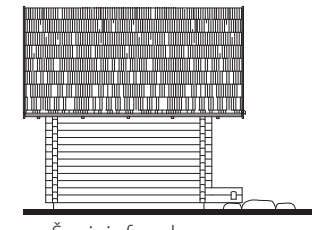

KLĖTELĖ SU GALINIU ĮEJIMU

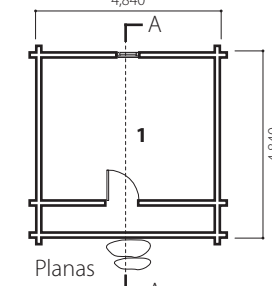
Nedidelis pastatėlis, kuriame seniau buvo įrengiami arūdai, laikomi įvairūs ūkio rakandai, kraičio skrynios, drabužiai, o dabar galima įrengti sandėlį ar nedidelę dirbtuvėlę.

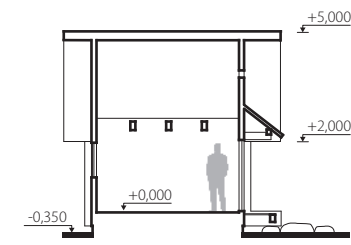
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

Planas

Pjūvis A-A

1. Klėtis	19,40 m ²
Užstatytas plotas	23,41 m ²
Bendras plotas	19,40 m ²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

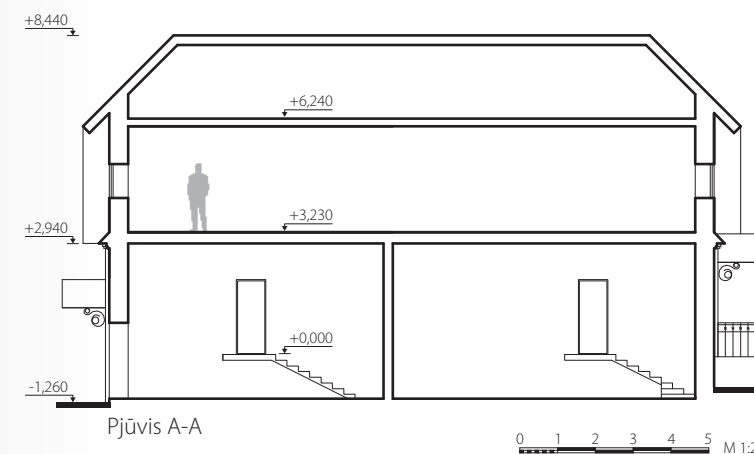
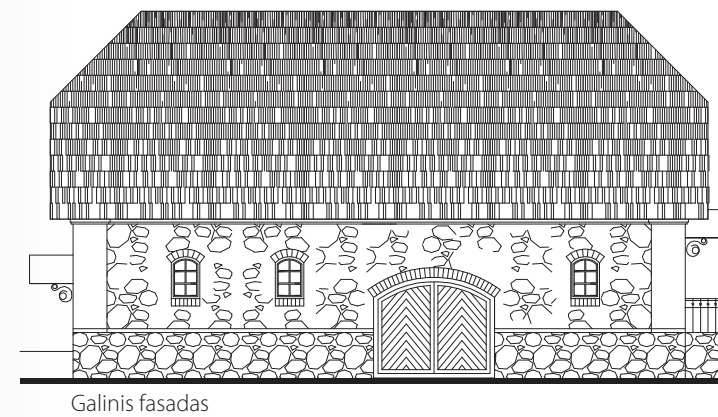
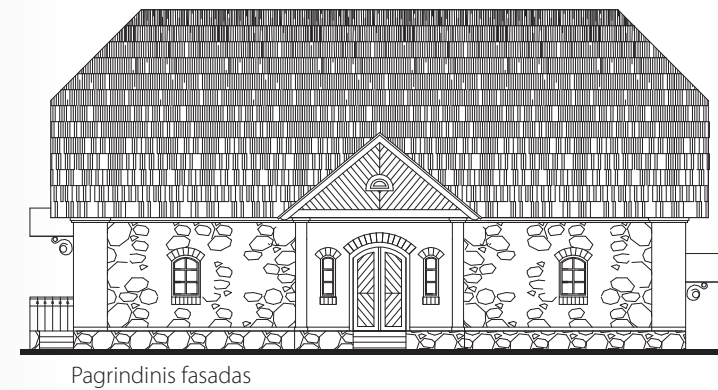
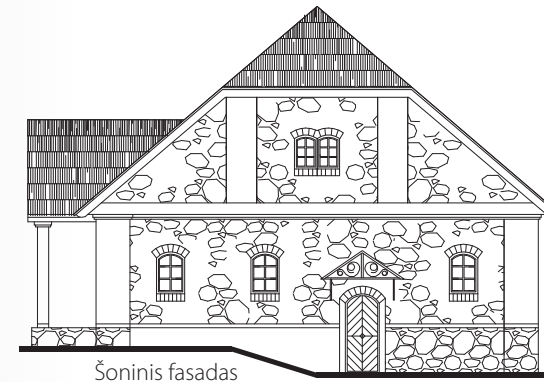
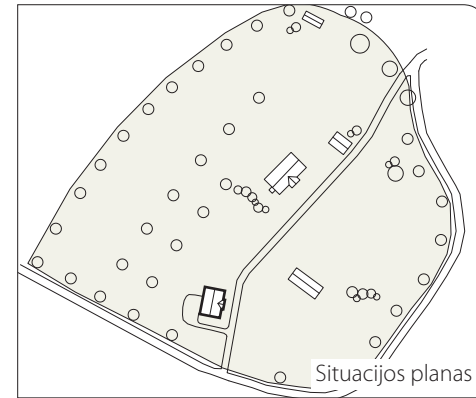

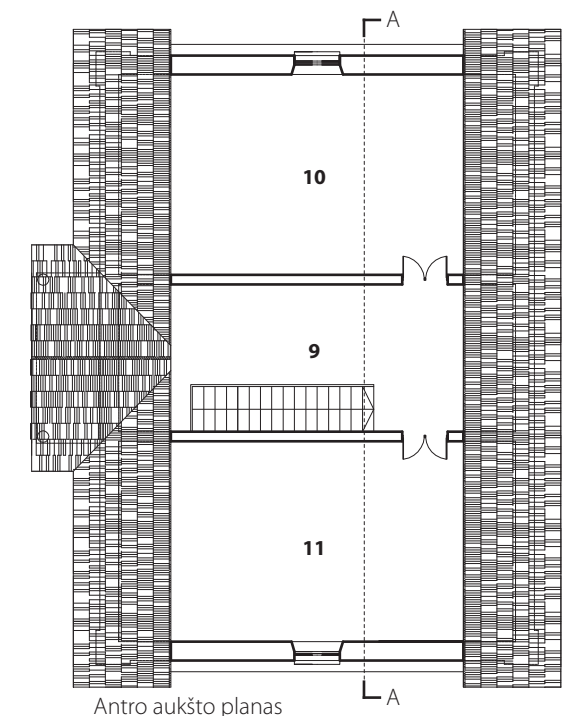
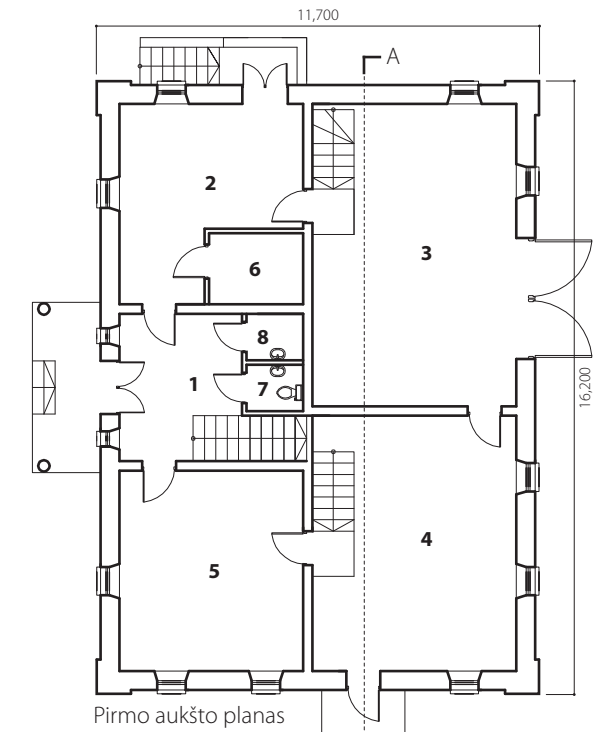
AL AUS DARYKLA

Pastatas būdingas dideliam ūkiui ar dvaro sodybai, jame galima įrengti nedidelę kaimiško alaus daryklą. Sienos lauko akmenų ir plytų mūro, su tinkuotomis detalėmis. Tokie pastatai paplitę šiaurinėje Aukštaitijos dalyje, kur gausu lauko akmenų. Pirmajame aukšte projektuojamos gamybinės ir pagalbinės patalpos, patalpa su etnografinė aludario įrangos ekspozicija. Mansardoje – pagalbinės patalpos ir malūnas. Pagrindiniame fasade yra atviras priangis su kolonomis.

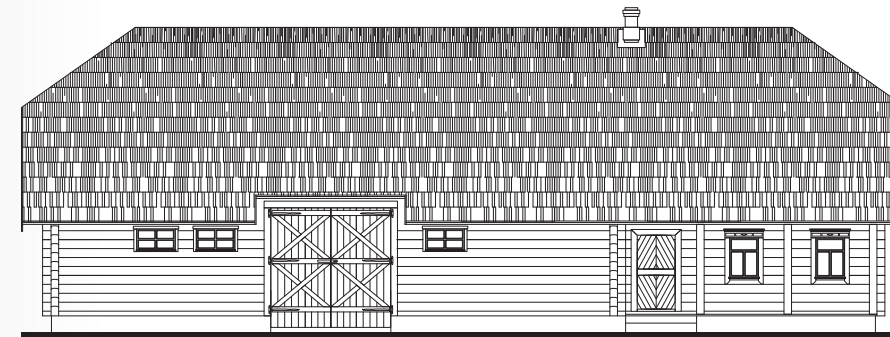
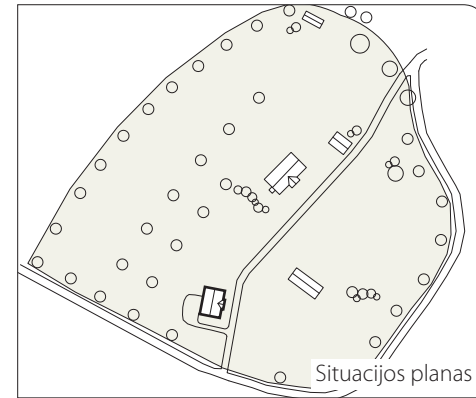
1. Vestibulius	14,68 m ²	9. Koridorius	30,22 m ²
2. Gatava produkcija	20,53 m ²	10. Malūnas	41,02 m ²
3. Šaldytuvas	43,13 m ²	11. Pagalbinė patalpa	41,02 m ²
4. Virimas	36,39 m ²	Užstatytas plotas	200,82 m²
5. Etnografinio bravoro ekspozicija	25,74 m ²	Bendrasis plotas	260,71 m²
6. Pagalbinė patalpa	4,67 m ²		
7. WC	1,47 m ²		
8. Valytojos patalpa	1,84 m ²		

DARŽINĖ SU KLĖTIMI

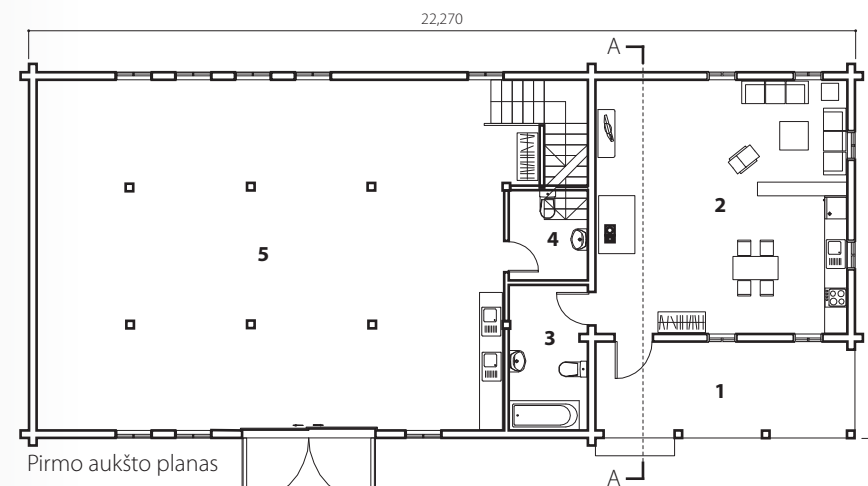
Pastate po vienu stogu jungiama erdvi daržinė, tradicinė klėtis su bendrojo naudojimo patalpa ir miegamaisiais. Dalis daržinės erdvės panaudojama sanitarinėms reikmėms ir laiptinei, o pagrindinė daržinės erdvė išsaugoma susibūrimams organizuoti. Tinka kaimo turizmo veiklai, amatininkystei. Pastatas gali būti naudojamas ir individualiame ūkyje. Tuomet svirno dalis pritaikoma svečiams ar aptarnaujančiam personalui apgyvendinti, o daržinėje įrengiamas sandėlis.

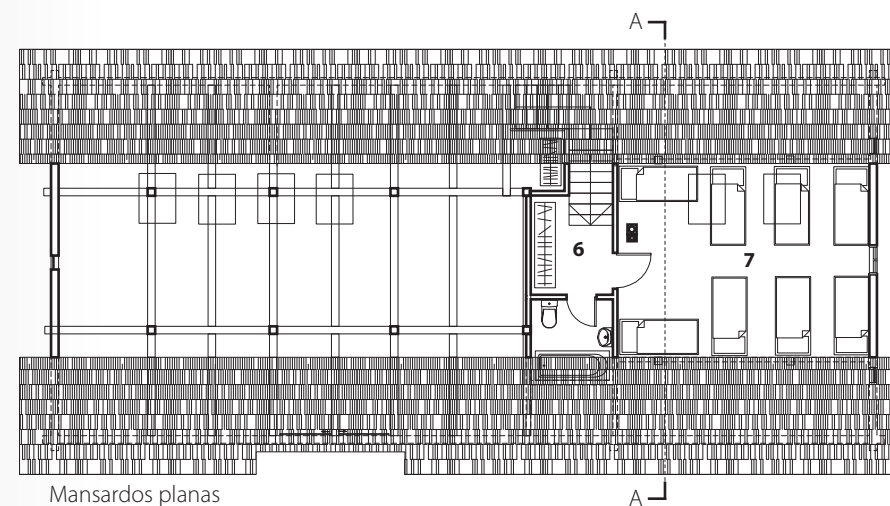
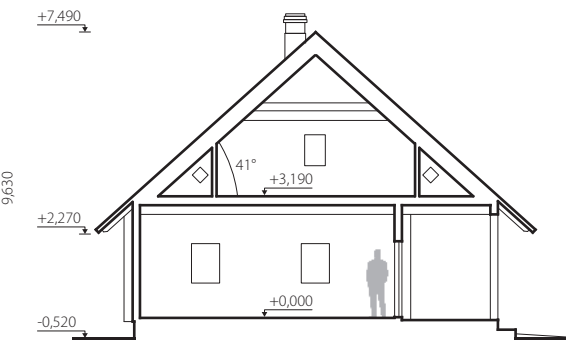
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

Pirmo aukšto planas

Mansardos planas

1. Prieklėtis	17,88 m ²
2. Kambarys	44,68 m ²
3. Vonios kambarys	7,87 m ²
4. WC	4,92 m ²
5. Salė	116,11 m ²
6. Prieškambaris	4,70 m ²
7. Miegamasis	33,46 m ²
8. Vonios kambarys	4,75 m ²
Užstatytas plotas	214,46 m²
Bendrasis plotas	216,49 m²

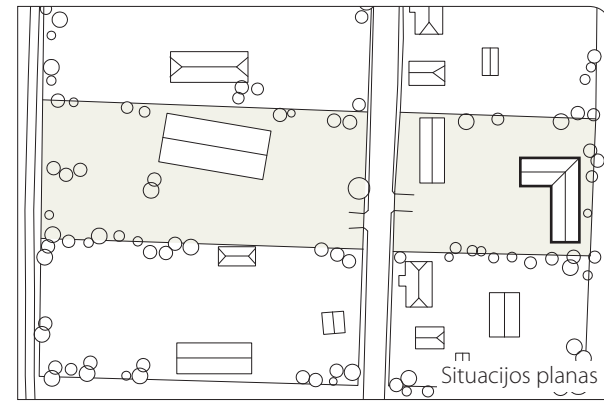
0 1 2 3 4 5 M 1:200

DAUGIAFUNKCINIS ŪKINIS PASTATAS

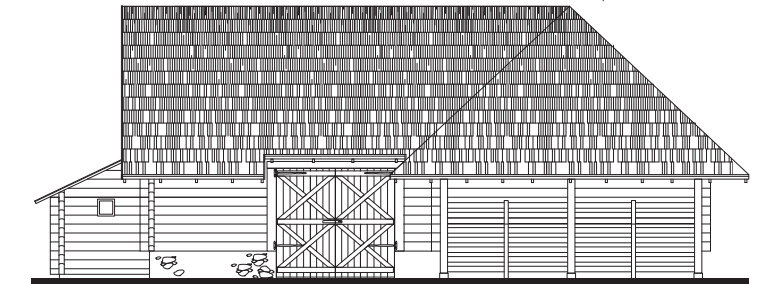
„L“ formos plano statinys, jungiantis pervažiuojamąją daržinę, tvartą, vištidę, malkinę ir kitas smulkesnes ūkio patalpas. Išryškintos vartų ir durų tradicinės konstrukcijos. Statinys skirtas nedideliam šeimos ūkiui.

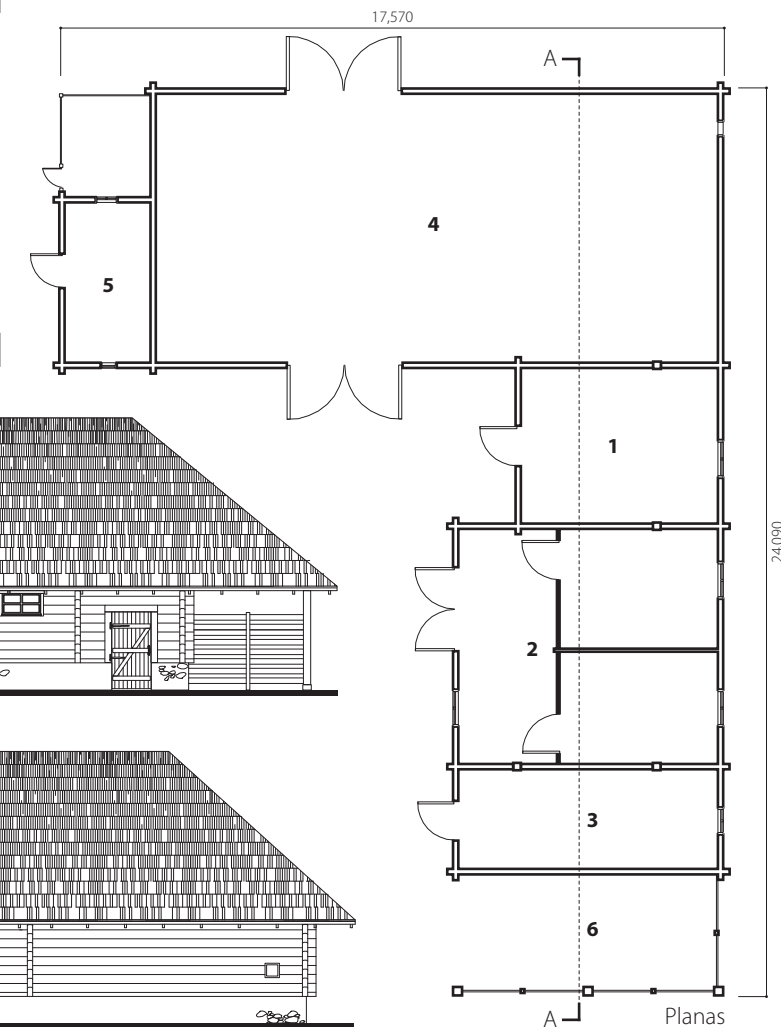
Sodybos ūkiniai pastatai Jonavos r.

Ūkinių pastatų durys Ukmergės r.

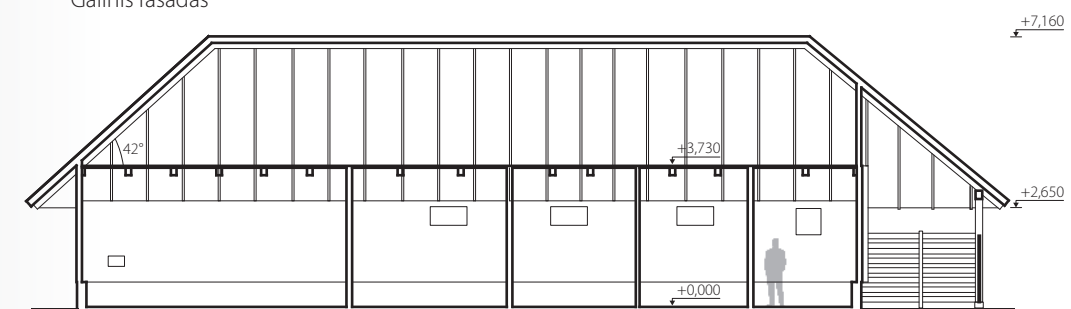
Šoninis fasadas

Pagrindinis fasadas

Galinis fasadas

1. Tvirtas	21,52 m ²
2. Tvirtas	42,34 m ²
3. Ūkinė patalpa	17,70 m ²
4. Daržinė	105,42 m ²
5. Vištidė	9,53 m ²
6. Malkinė	21,37 m ²

Užstatytas plotas 249,56 m²
Bendrasis plotas 196,51 m²

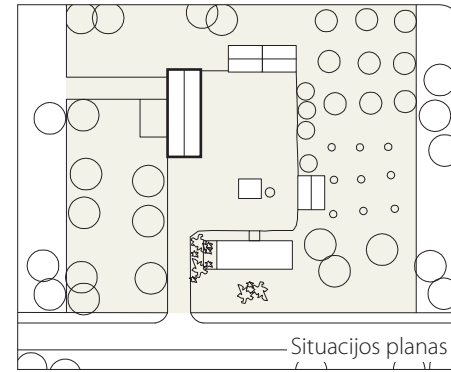
0 1 2 3 4 5 M 1:200

ŪKINIS PASTATAS

Mišrios paskirties ūkinis pastatas, skirtas nedideliam ūkiui. Jame yra ūkio technikos garažas, pašarų virtuvė, tvartas, daržinė ir pagalbinės patalpos. Tvirtė šeimos poreikiams laikomas nedidelis gyvulių kiekis. Pastatas gali būti ir mišrios statybos. Po vienu stogu gali atsirasti apipjautų rąstų, tinkuoto mūro ir medžio karkaso sienos.

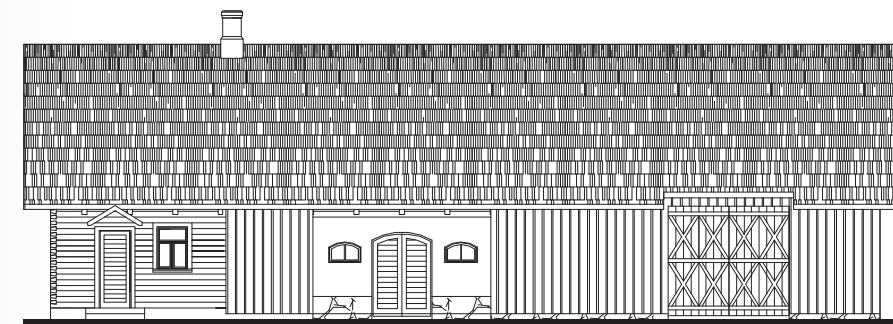
Molinis tvartas Anykščių r.

Ūkinis pastatas Kėdainių r.

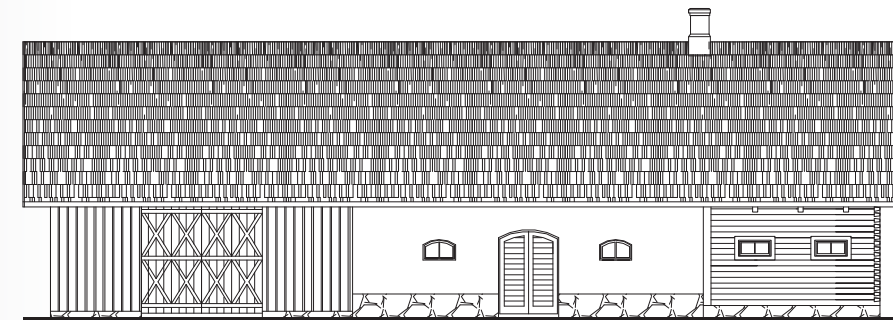
Svirno langas Zarasų r.

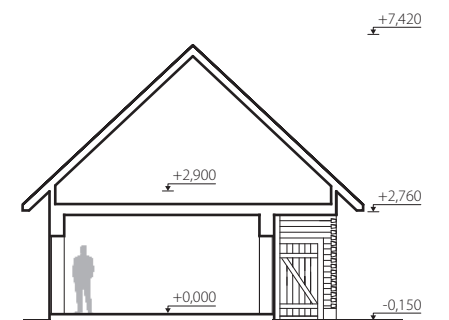
Pagrindinis fasadas

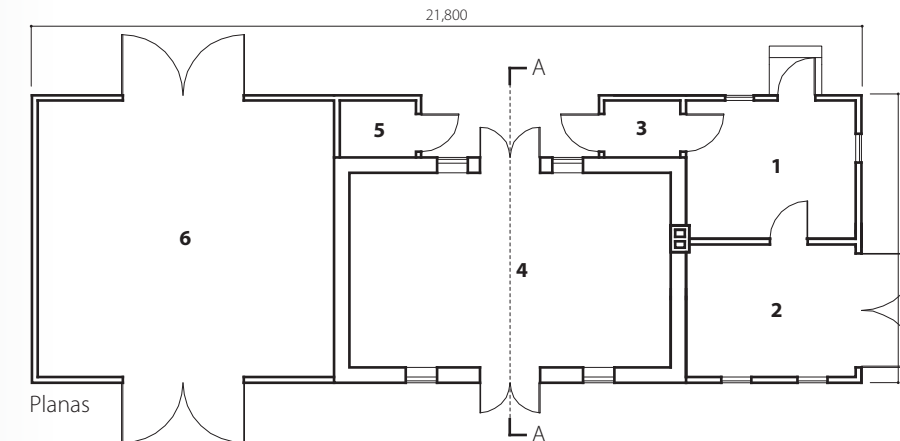
Šoninis fasadas

Galinis fasadas

Pjūvis A-A

Planas

1. Virtuvė	16,40 m ²
2. Garažas	15,73 m ²
3. Tamburas	3,00 m ²
4. Tvirtas	43,81 m ²
5. Sandėliukas	3,00 m ²
6. Daržinė	57,33 m ²
Užstatytas plotas	161,00 m²
Bendrasis plotas	139,27 m²

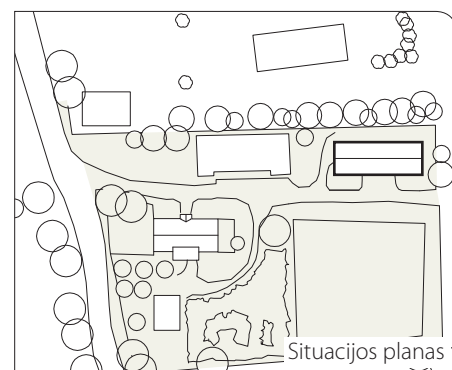
0 1 2 3 4 5 M 1:200

TVARTAS PLŪKTO MOLIO ARBA MŪRINIS

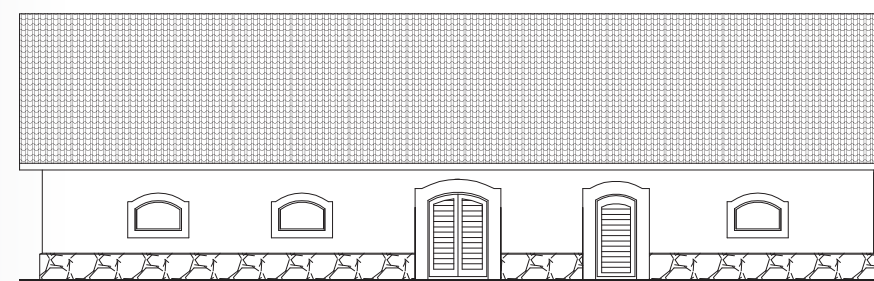
Plūkto molio statybos technika paplitusi mologoje vakarų Aukštaitijos teritorijoje. Tokiam tvartui taip pat galėtų tikt tinkuotas mūras. Pamatai – monolitinio betono, cokolis – lauko akmenų mūro. Tvirtas tinkamas nedideliam šeimos ūkiui, jame pagal poreikius gali būti laikomas nedidelis skaičius įvairių gyvulių.

Kiaulidės statyba 1949 m. Stačiūnų k. (ŠAM, neg.Nr. 17012)

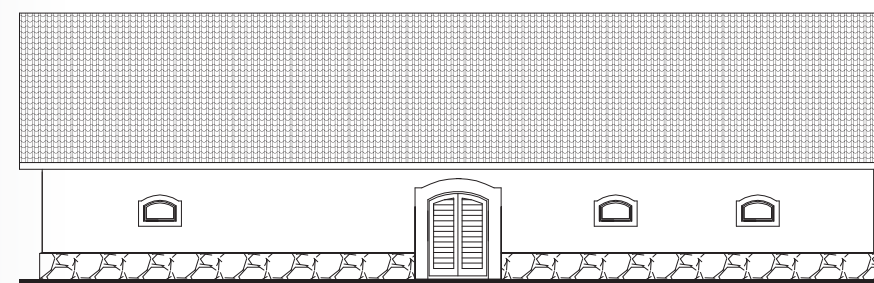
Molinis tvartas Lazdynėlių k. Panevėžio r.

Pagrindinis fasadas

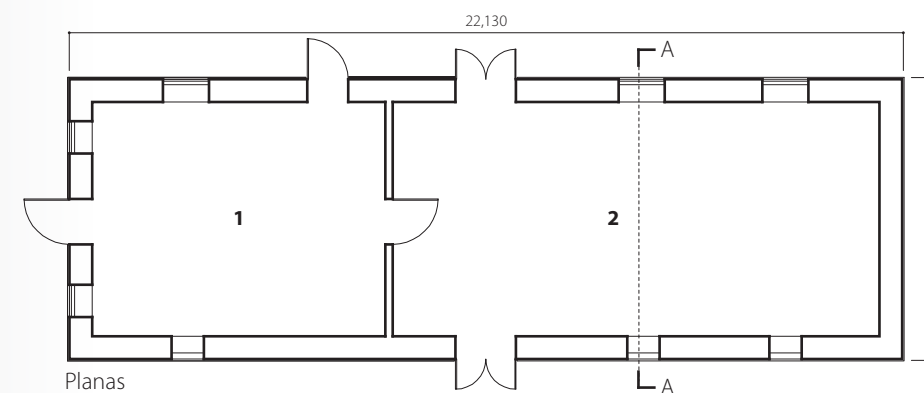
Šoninis fasadas

Galinis fasadas

Pjūvis A-A

Planas

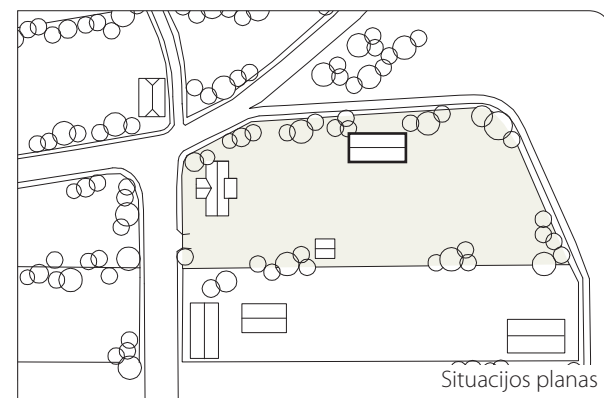
1. Tvirtas	79,85 m ²
2. Patalpa	48,10 m ²
Užstatytas plotas	167,00 m²
Bendrasis plotas	127,95 m²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

TVARTAS SU DARŽINE

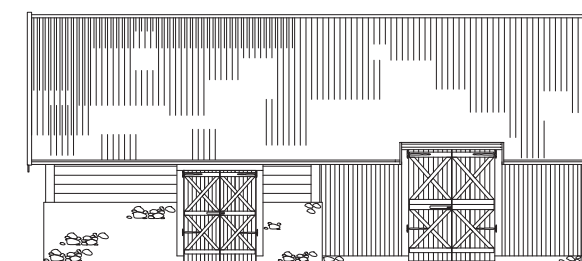
Tvartas su daržine po vienu stogu yra būdingas nedideliam ūkiui. Tvartas su aukštu akmenų mūro pamatu, jame ant gilaus kraiko pagrindo turėtų tilpti 5–10 avių, poros kiaulių ir poros arklių ar karvių su prieaugliu gardai. Šalia tvarto pristatyta karkasinės konstrukcijos daržinė, kurioje laikomi pašarai, pakratas ar ūkio padargai. Viduje patalpos suskirstomos ar gardai išdėstomi pagal poreikį. Pastatą galima panaudoti kitoms reikmėms: sandėliams, transporto priemonėms ar laisvalaikio technikai laikyti.

Svirnas su daržine Jonavos r.

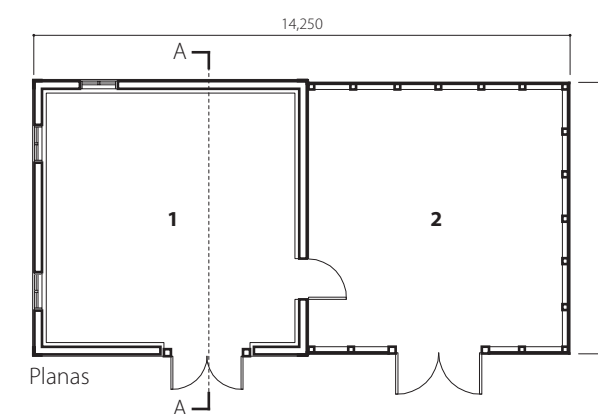
Ūkinio pastato durys

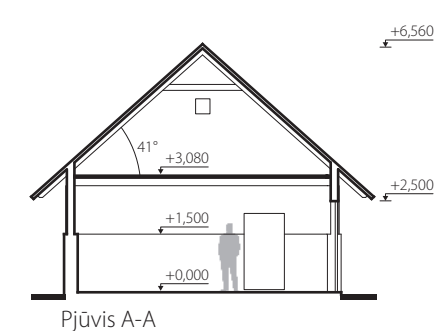
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

0 1 2 3 4 5 M 1:200

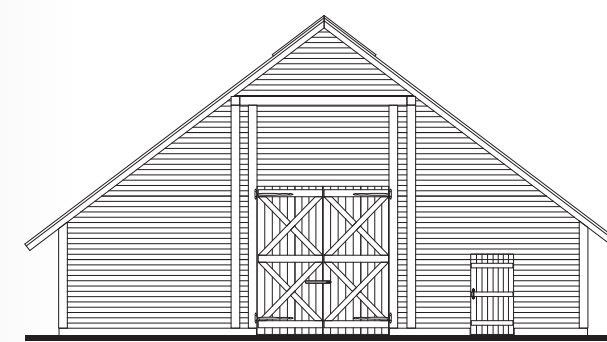
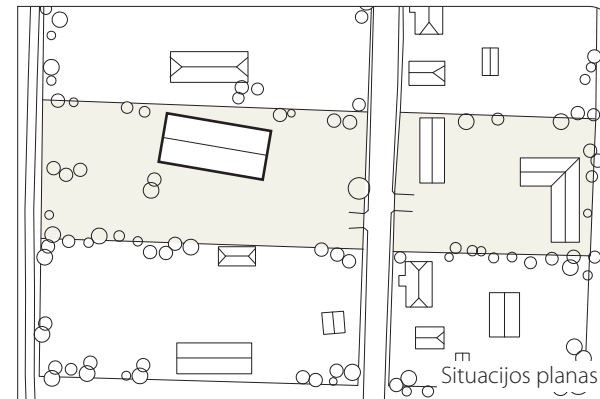
1. Tvartas	42,52 m ²
2. Daržinė	47,20 m ²
Užstatytas plotas	104,31 m²
Bendras plotas	89,72 m²

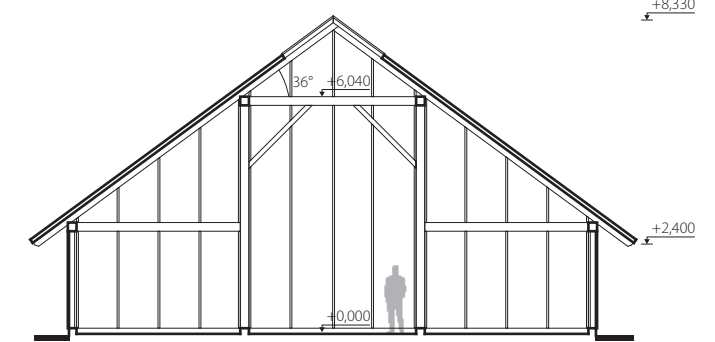
KLOJIMAS SU GALINIU ĮVAŽIAVIMU

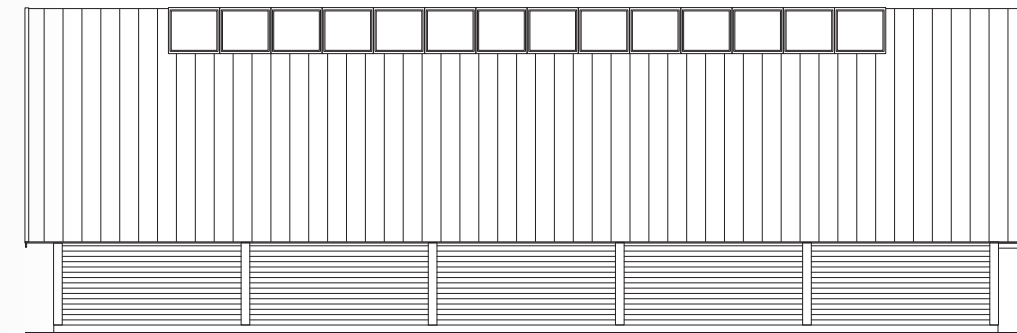
Klojimas tradicinio tūrio ir proporcijų. Tai didžiausias sodybos statinys, kuriame galima sutalpinti daug žmonių organizuojant koncertinę, teatrinę ar kitą panašią veiklą. Pastatą galima pritaikyti sandėliavimui (ūkio, transporto, relaksacinės technikos) arba poilsio ir kultūros renginiams. Apšvietimą siūloma spręsti neliečiant klojimui būdingų vientisų sienų, bet įrengiant modernius kraiginius stoglangius.

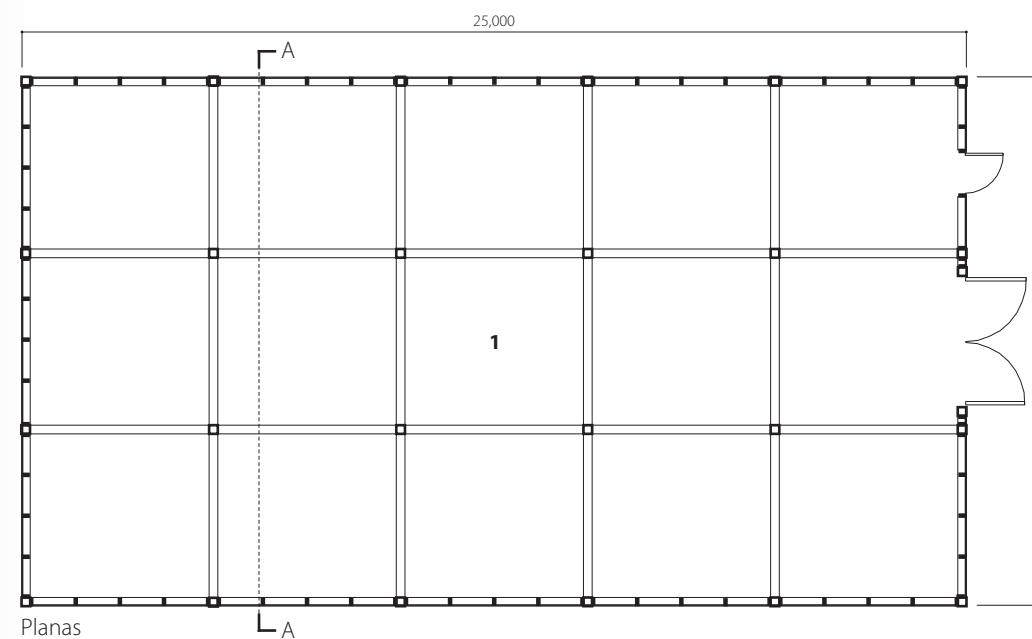
Pagrindinis fasadas

Pjūvis A-A

Šoninis fasadas

Planas

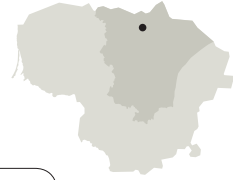
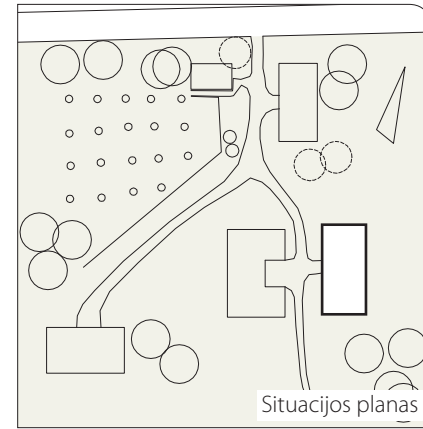
0 1 2 3 4 5 M 1:200

1. Ūkinė patalpa 332,00 m²
Užstatytas plotas 350,00 m²
Bendrasis plotas 332,00 m²

DARŽINĖ

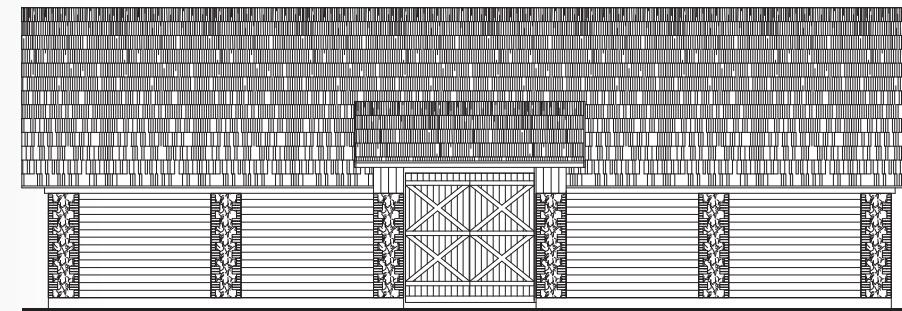
Didelio tūrio daržinė, būdinga stambiems ūkiams. Ji gali būti naudojama kaip sandėlis ar kitoms ūkio reikmėms, laikomos transporto priemonės, kita technika. Projektas tradicinio plano, su dviem įvažiavimais, pagal poreikius galima įrengti papildomas duris ir apšvietimą. Pastatas karkasinės konstrukcijos, papuoštas dekoratyviais mūro stulpais.

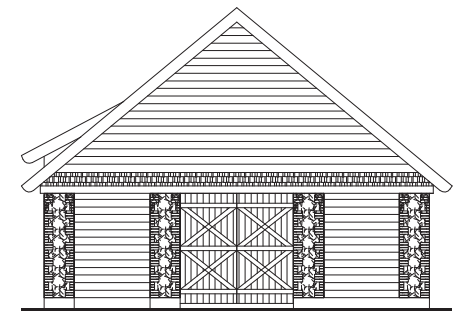
Kluono akmens ir plytų mūro karkasas. Liberiškio k. Panevėžio r.

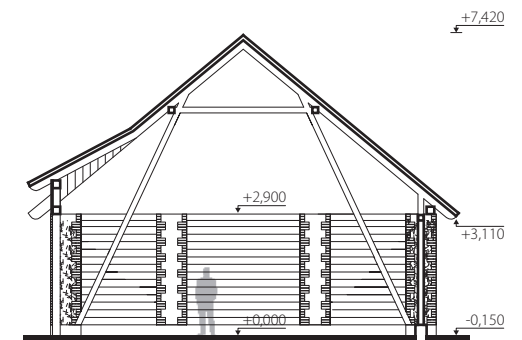
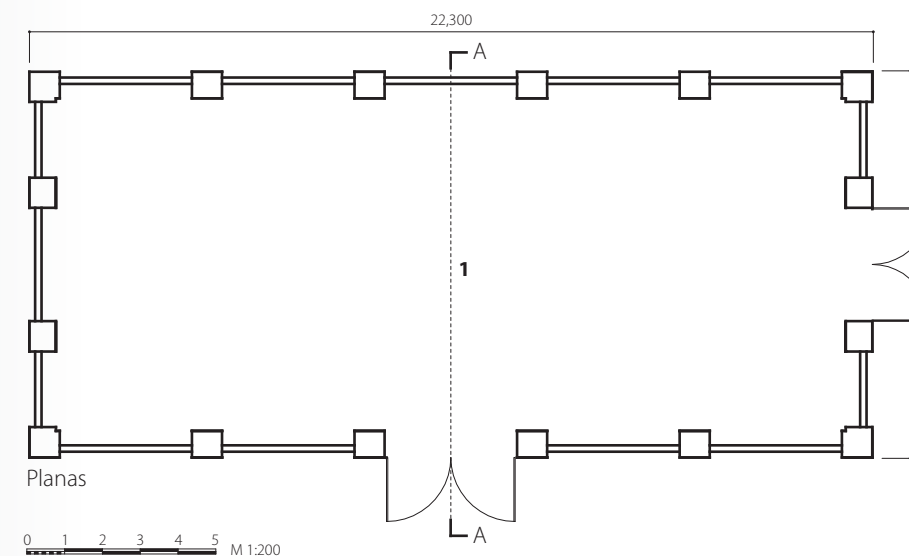
Klojimo siena Kleboniškių k. Radviliškio r.

Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

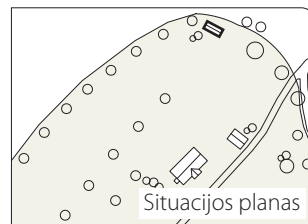
1. Daržinė	200,00 m ²
Užstatytas plotas	227,40 m ²
Bendrasis plotas	200,00 m ²

PIRTIS SU POILSIO KAMBARIU

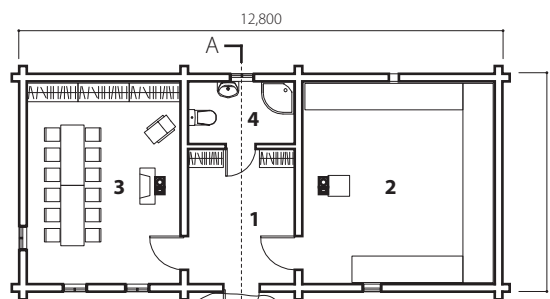
būdinga dvareliui ar dvarui. Siūlomas statinys visiškai atitinka šiandieninius poreikius – tai prausimasis, vandens, masažo procedūros ir poilsis. Pastate yra erdvi garinė, poilsiui skirta patalpa su židiniu. Pastato formos lakoniškos. Santūriai puošiami langų apvadai ir langinės, išskirtinai dekoruojamos pagrindinės įėjimo durys.

Pagrindinis fasadas

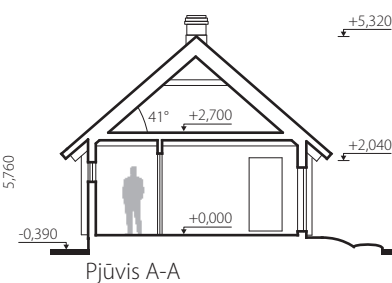
Šoninis fasadas

Planas

1. Priepirtis	10,06 m ²
2. Pirtis	27,23 m ²
3. Poilsio patalpa	21,72 m ²
4. Dušas, WC	4,70 m ²

Užstatytas plotas 73,72 m²
Bendrasis plotas 63,71 m²

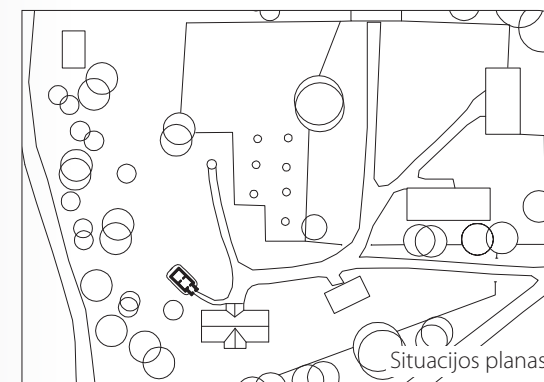
Pjūvis A-A

0 1 2 3 4 5 M 1:200

RŪSYS

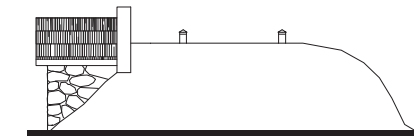
Tradicinis statinys daugelyje vakarų Aukštaitijos sodybų. Paskirtis – vaisių ir daržovių laikymas. Priangis sumūrytas iš lauko akmenų (gali būti pilnavidurių plytų ar monolitinio betono). Rūsio sienos ir perdanga monolitinio gelžbetonio, apšiltinta iš išorės šiuolaikinėmis šiltinimo medžiagomis ir žemės sluoksniu.

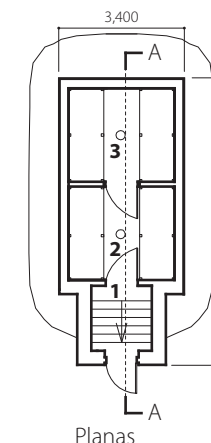
Situacijos planas

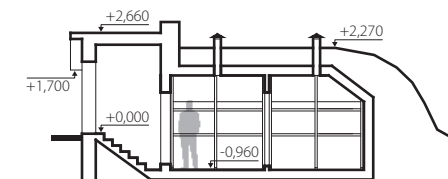
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

Planas

Pjūvis A-A

1. Priangis	2,75 m ²
2. Sandėliavimo patalpa	6,94 m ²
3. Sandėliavimo patalpa	6,94 m ²

Užstatytas plotas 38,90 m²
Bendrasis plotas 16,63 m²

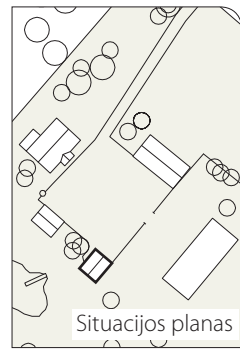
0 1 2 3 4 5 M 1:200

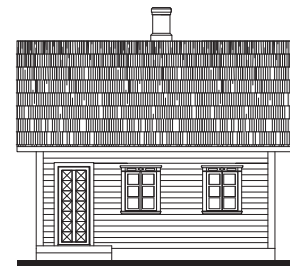

LAUKO VIRTUVĖ SU PIRTIMI

Nedidelis pastatas, kuriame įrengta duonkepė krosnis ir viryklė. Lauko virtuvėlės labai populiarios nedidelėse ir vidutinėse sodybose visoje vakarų Aukštaitijoje. Taip pat, norint racionaliau pasinaudoti šiluma, pastate įrengta tradicinė pirtis su priepirčiu.

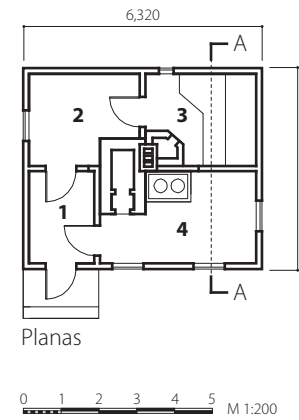
Situacijos planas

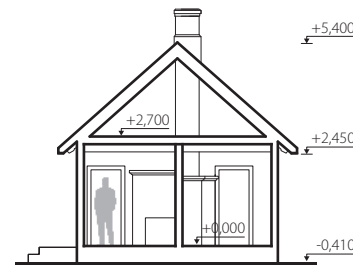
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

Planas

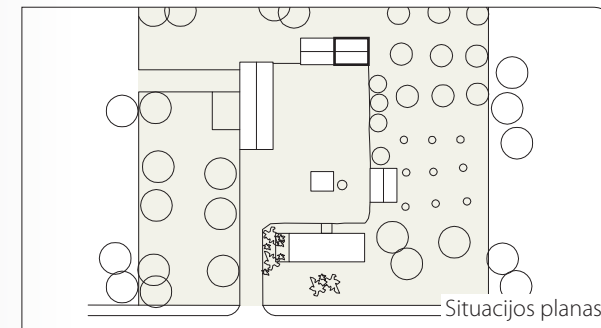
Pjūvis A-A

1. Tamburas	4,18 m ²
2. Priepirtis	6,33 m ²
3. Pirtis	6,92 m ²
4. Virtuvė	10,00 m ²
Užstatytas plotas	36,20 m²
Bendrasis plotas	27,43 m²

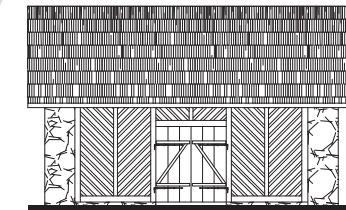

MALKINĖ

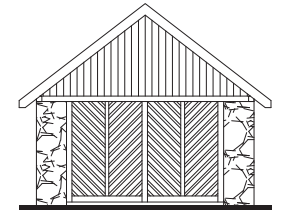
Tai galėtų būti dekoratyvus statinys nedideliame ar vidutiniame ūkyje, savo statybos technika atitinkantis ir paskirtį. Sandėliuotos malkos būtų apsaugotos nuo kritulių ir gerai ventiliuotųsi. Pastato konstrukcija – akmenų ir plytų mūro stulpų ir medžio karkasas. Sienos iš ažūrinio apvalių karčių ar pjautinių tašų karkaso.

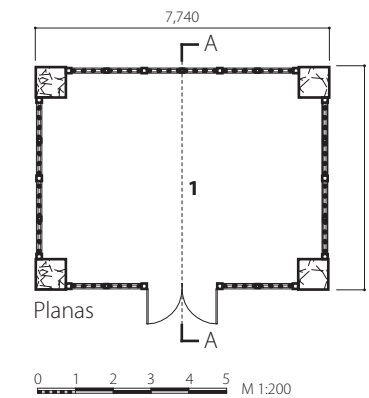
Situacijos planas

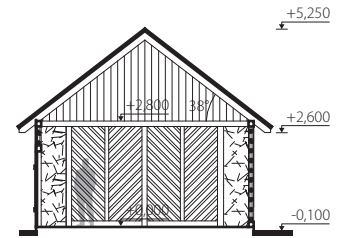
Pagrindinis fasadas

Šoninis fasadas

Planas

Pjūvis A-A

1. Malkinė	39,62 m ²
Užstatytas plotas	45,57 m²
Bendrasis plotas	39,62 m²

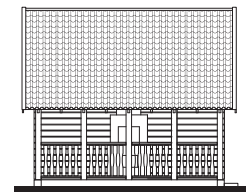
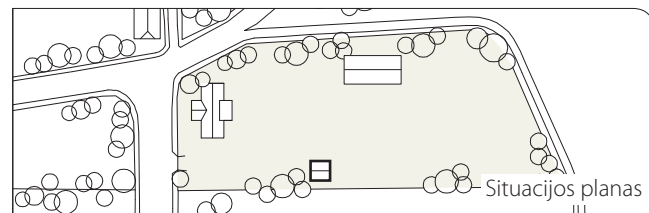

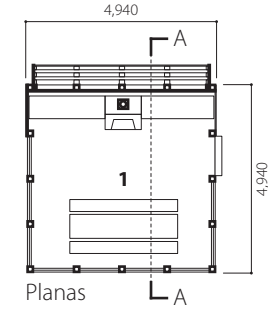
PAVĖSINĖ SU LAUKO VIRTUVE IR MALKINE

Didelė dalinai uždara pavėsinė su lauko virtuve taps jaukia erdve vasaros sezono metu. Tai ne tik pavėsis ir užuovėja, bet ir vieta šeimos ar svečių susibūrimui ir kulinariniams eksperimentams ant atviros ugnies.

Pagrindinis fasadas

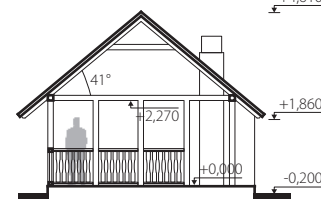

Planas

0 1 2 3 4 5 M 1:200

Šoninis fasadas

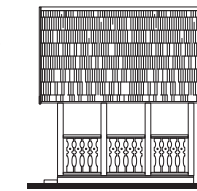
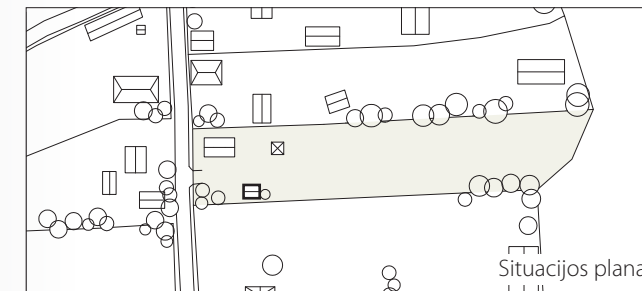
Pjūvis A-A

1. Pavėsinė 24,40 m²
Užstatytas plotas 26,92 m²
Bendrasis plotas 24,40 m²

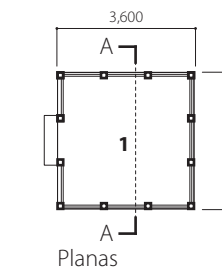
PAVĖSINĖ

Nedidelė pavėsinė dvišlaičiu stogu papildys sodybos užstatymą ir suteiks pavėsį geriant arbatą, skaitant knygą ar dirbant kompiuteriu.

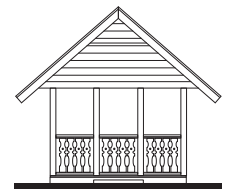

Šoninis fasadas

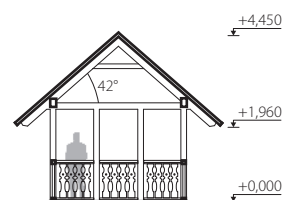

Planas

0 1 2 3 4 5 M 1:200

Pagrindinis fasadas

Pjūvis A-A

1. Pavėsinė 12,96 m²
Užstatytas plotas 12,96 m²
Bendrasis plotas 12,96 m²

0 1 2 3 4 5 M 1:200

PROJEKTAVIMAS IR STATYBA – SENŪJŲ PAVELDO VERTYBIŲ IR NAUJŪJŲ TECHNOLOGIJŲ DERINIMAS

Statoma daržinė su klėtimi Liūnų k., Širvintų r. (2012 m. R. Bortkūno nuotr.)

Šiuolaikinės lietuviškos sodybos kūrimo principai

Jeigu jūs jau pagalvojote apie savo sodybos kūrimą ar juolab atgavote begriūvančius savo tėvų ar senelių namus, neskubėkite pradėti griovimo darbų: kirsti dešimtmečiais augusių medžių ir lyginti dar ledynmečio suformuotų kalvelių bei sklype esančių, kad ir mažiausių, kauburėlių. Tai ir yra tas nepakartojamas ir vertingas mūsų protėvių palikimas, atspindintis krašto kultūrinę identitetą, o kartu tai – neatsiejama Europos bei viso pasaulio kultūrinio paveldo dalis.

Jeigu jūs būsimas statytojas, jūsų tikslas nebus sukurti praeitų amžių aukštaitiškos gryčios kopiją. Jums teks pastatyti ir įrengti šiuolaikišką, modernų, aprūpintą visomis šiandieniniam gyvenimui reikalingomis inžinerinėmis sistemomis pastatą, su visais techniniais pastato kokybės rodikliais: šilumos tiekimo ir išsaugojimo, garso izoliacijos, šviesos pakankamumo... Tai nebus lengva todėl, kad ne tik per pastaruosius šimtmečius, bet ir kiekvienais metais vyksta nesustabdomi technologijų pokyčiai.

Palyginkite dar mums matytus ir iš dalies pažįstamus mūsų senelių namus ir dabartinį būstą:

- pakito pats gyvenimo būdas, profesinė, namų ūkio veikla – atsirado naujų daiktų ir baldų, jų padaugėjo, susiformavo reikalingos papildomos erdvės;
- pasikeitė kasdieninio buitinio gyvenimo technologijos – maisto ruošimas, higienos procedūros;
- atsirado naujos techninės-inžinerinės technologijos – vandentiekis, nuotekų tinklai, šildymas, apšvietimas ir kt.;
- įdiegtos naujos medžiagos ir statybos technologijos – šilumos, garso, hidroizoliacinės medžiagos, biologinės, priešgaisrinės apsaugos priemonės, tvirtinimo detalės ir būdai, naujas medienos sortimentas ir metalo gaminių specifikacijos ir t. t.

Atsirado naujovių:

- naujų erdvių: sanitarinės patalpos, laiptinės, katilinės;
- naujas buvusių erdvių funkcinis panaudojimas: pvz., mansardiniai aukštai;
- naujų daiktų ir baldų: virtuvės baldų komplektai, buitinė technika, informacinių technologijų technika, šildymo ir vėdinimo technologijų technika ir kt.
- naujų konstruktyvinių gaminių: atitvarinės konstrukcijos (sienos, perdangos, stogai), langai, kaminai ir kt.
- nauja senų medžiagų specifikacija: medienos sortimentas, metalo gaminiai.

Taigi pokyčių ir spęstinių klausimų yra tikrai daug. Ką daryti, jei visgi nusprendėte projektuojamame statinyje siekti ne kosmopolitiško modernizmo, o bandyti pritaikyti šiems laikams tai, ką mūsų protėviai ilgus metus kūrė ir tobulino? Iš esmės atsakymas paprastas – jeigu galima ir įmanoma išsaugoti visa tai, ką turi mūsų senoji gryčia ar troba, ar stuba, bet kartu norima pasinaudoti visomis šiuolaikinėmis medžiagomis ir technologiniais sprendimais, tuomet taip ir reikėtų elgtis: koreguoti esamų erdvių dydžius pagal paskirtį, formuoti naujas reikalingas erdves, įdiegti visas šiuolaikines inžinerines įrangas, naudoti visas tinkamas šiuolaikines statybines medžiagas ir statybos technologijas.

Primenu, kad mes kalbame ne apie paveldo objektų išsaugojimą, restauravimą ir panašiai – ten jau būtų taikomi visai kiti principai – mes kalbame, kaip organizuoti, suvaldyti ir nukreipti norima linkme naują statybą ir ypač senos statybos objektų rekonstravimo bei modernizavimo darbus.

Štai šis „seno ir naujo derinimas“ ir kompromisų paieška yra pagrindinis projektuotojo darbas, kurio didžiausia siekiamybė – modernus lietuviškas namas.

Galime išskirti po keletą būdingų reikalavimų ar pageidavimų, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį, norint išsaugoti mūsų etnografinės architektūros savitumą.

Projektavimo metu, kaip prototipus naudojant senus statinius, būtina:

- laikytis sklypo užstatymo reglamentų, apribojimų;
- laikytis statinio ploto dydžių ir proporcijų;
- laikytis statinių tipologinės rūšies ypatumų;
- laikytis statinio vertikaliųjų dydžių (pamatų, sienų, stogo) santykio ir proporcijų;
- išsaugoti tradicinį stogo nuolydį;
- parinkti tik tinkamas regionui stogo formas;
- išsaugoti būdingus langų dydžius ir jų suskirstymo proporcijas;
- fasadų apdailai, langams ir langinėms, stogo dangai, puošybos elementams naudoti tik būdingas spalvas;

Galima, rekomenduotina:

- laisvai interpretuoti teritorijos užstatymą, derinant tradicines erdves ir naujus funkcinis poreikius;
- panaudoti būdingą statinių funkcinę schemą;
- pamatams naudoti tik betoną, lauko akmenų mūrą;
- statant šlaituose, rūsius įrengti su lauko durimis;
- statant iš rąstų, naudoti rankinio arba staklinio apdirbimo stačiakampius arba apvalius rąstus, ręsti tradicinius, būdingus vietovės statiniams, kerčių mazgus;
- stogo kraštų ir kitų medinių konstrukcijų neapkalta apdailinėmis lentomis, rodyti atvirus gegnių galus;
- nekeisti būdingų langų angų dydžio ir suskirstymo, bet, esant poreikiui, įrengti papildomai didelį įstiklintą plotą;
- saikingai naudoti puošybos elementus, pasirenkant tik kelias galimas vietas;
- puošybos elementams naudoti tik literatūroje surastą, vietovei būdingą ornamentiką;
- naudoti tradicines arba imitacines stogo dangas;
- naudoti visus stogo priedus ir stogo, fasadų inžinerinius įrenginius, reikalingus modernaus namo įrangai;
- kamino dalį virš stogo mūryti iš tradicinių raudonų plytų.

Nerekomenduotina:

- pamatų antžeminę dalį įrengti aukštesnę nei 30–50 cm;
- įrengti rūsių su švieslangiais;
- apatinių stogo kraštų konstrukcijų apkalti lentomis.

Neleistina:

- keisti statinio vertikaliųjų dydžių (pamatų, sienų, stogo) santykio ir proporcijų;
- sienų dalį virš perdangos kelti aukščiau nei 40–50 cm;
- keisti būdingus stogo nuolydžius (42–45°);
- stogo kraštų plotį įrengti mažesnį nei 50–60 cm;
- naudoti tekintus rąstus;

- sienų ar kitų dalių apdailai naudoti plastiko gaminius;
- keisti ir didinti būdingas langų angas, naikinti langų suskirstymą;
- darant puošybos elementus, remtis neautentiška ornamentika;
- taikyti nebūdingus ir aktyvius spalvinius sprendimus;
- naudoti natūralias, bet nebūdingas uolieninės ar augalinės kilmės kitų kraštų medžiagas.

Be abejo, šie teiginiai yra tik rekomendacinio pobūdžio, ir tik dalis jų patenka į atskirų regionų ar saugomų teritorijų projektavimą reglamentuojančius dokumentus. Visgi kiekvienam projektuotojui ar statytojui, norinčiam išsaugoti mūsų etnografinės architektūros savitumą, vertėtų dar kartą sąžiningai ir atsakingai peržiūrėti savo projektus.

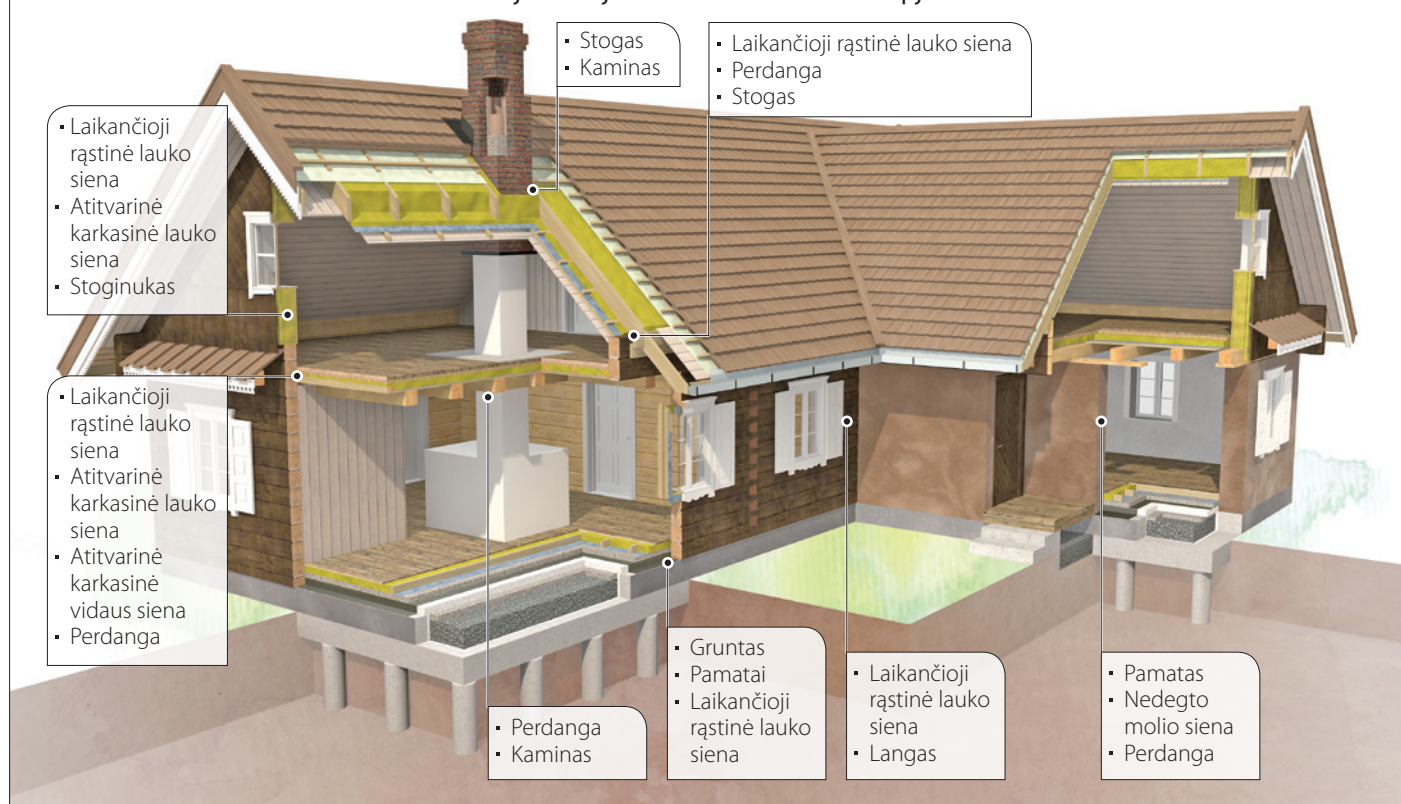
Konstruktinių sprendimų ir atitinkamų statybos technologijų bei medžiagų pasirinkimas visų pirma priklausys nuo jūsų pasirinkto statybos organizavimo būdo ir paties požiūrio į statinį. Jei jūs sieksite, kad statinys būtų statomas vien senosiomis statybos technologijomis ir iš autentiškų medžiagų, visa tai lems darbo organizavimo pobūdį ir konstrukcinių sprendimų parinkimą. Tuo tikslu teks ieškoti specializuotų meistrų ar įmonių, kurios atliks

akmens mūro, stalių-dailidžių, stogo dengimo skiedromis ar nendrėmis, kaminų ir krosnių mūro ir kitus specifinius darbus. Vieno meistro ar rangovo, galinčio atlikti visut viską, nebus, tad teks pasinaudoti projektavimo ir statybos organizatoriaus paslaugomis arba šias funkcijas atlikti pačiam. Projektinei medžiagai parengti teks naudotis senąja statybine literatūra ir visais kitais įmanomais informacijos šaltiniais.

Jei pastatas statomas ne muziejiniais tikslais, o skirtas šiuolaikiniam eksploatavimui, nėra tikslinga, o kartais ir neįmanoma, naudotis tik senąja patirtimi. Šiuolaikinio rąstinio namo projektavimo, konstravimo, statybos technologijų ir medžiagų pasirinkimo sąlygos, lyginant su senąja tradicine statyba, gerokai pasikeitė. Todėl seno gero patyrimo ir šiuolaikinių technologijų sėkmingas suderinimas ir yra pagrindinė šiuolaikinės statybos sėkmės prielaida.

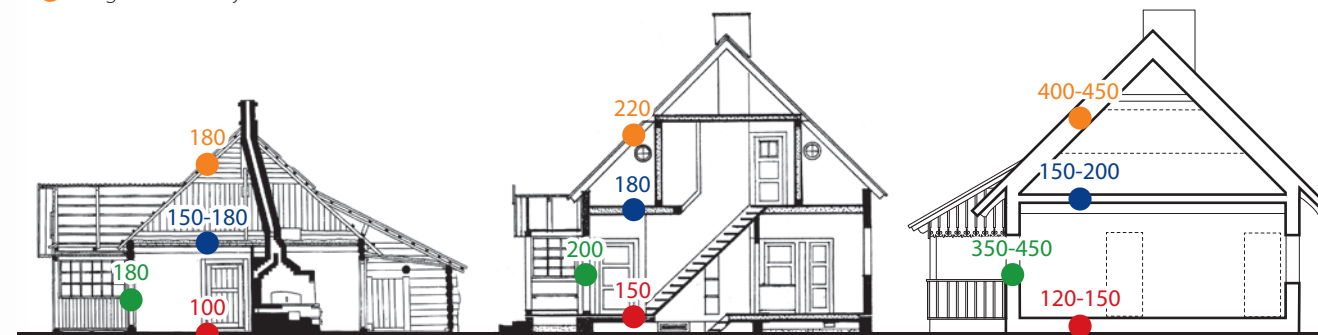
Rąstinio namo sandara ir proporcijų svarba

Trimatėje erdvėje atliksime šiuos aktualius pjūvius:

Senųjų ir šiuolaikinės statybos statinių konstrukcinių storių pasikeitimai

- Grindų konstrukcijos storis (nuo pamato viršaus)
- Lauko sienos konstrukcijos storis
- Perdangos konstrukcijos storis (nuo laikančiosios sijos)
- Stogo konstrukcijos storis

XX a. pr. Dubininko kaimas.
V. Akstino viengalis gyvenamasis namas,
K. Šešelgis, Savaimingai susiklostę kaimai, 1988 m.

Gyvenamojo namo projektas,
Kaimo statyba, 1936 m.,
redaguota arch. V. Švipo

Šiuolaikinės statybos
visiškai apšiltintas
medinis gyvenamasis namas

Rąstinio statinio šiuolaikinė konstrukcinė sandara, iš esmės, tęsia senąsias tradicijas. Bet nemaži mūsų nūdienos poreikiai ir technologinės galimybės sudaro prielaidas tradicinės sanklodos statinį padaryti moderniu, su visomis šiuolaikinėmis inžinerinėmis sistemomis ir patogiu tiek kaimo žmogui, tiek miestiečiui, kuris jame gyvena neištisai.

Tam, kad galėtume suvokti pagrindinius šiuolaikinio statinio sandaros elementus, atlikime būdingus atraminių ir atitvarinių konstrukcijų pjūvius. Atverdami konstrukcijų sluoksnius, pamatysime naudojamas medžiagas, tų medžiagų sąlygojamus konstrukcijų dydžius, ir galėsime palyginti su senaisiais sprendiniais.

Pateiktame pjūvyje matome, kad nors visi statinio konstrukciniai elementai, buvę senais laikais, išliko ir dabar, bet pačios konstrukcijos ir naudojamos medžiagos labai pakito. Šitaip išspręsti visi techniniai klausimai – namas tapo pakankamai šiltas, visiškai apsaugotas nuo išorinių poveikių ir dėl kokybės konkuruojantis su įprastais mūriniais ar karkasiniais statiniais. Bet keičiantis ir tobulėjant konstrukcijoms, atsiradus poreikiui maksimaliai didinti atitvarinių konstrukcijų šiluminės varžos, pakito ir konstrukcijų matmenys. Problemų kyla tada, kai norime statyti etnografinę architektūrą būdingą statinį.

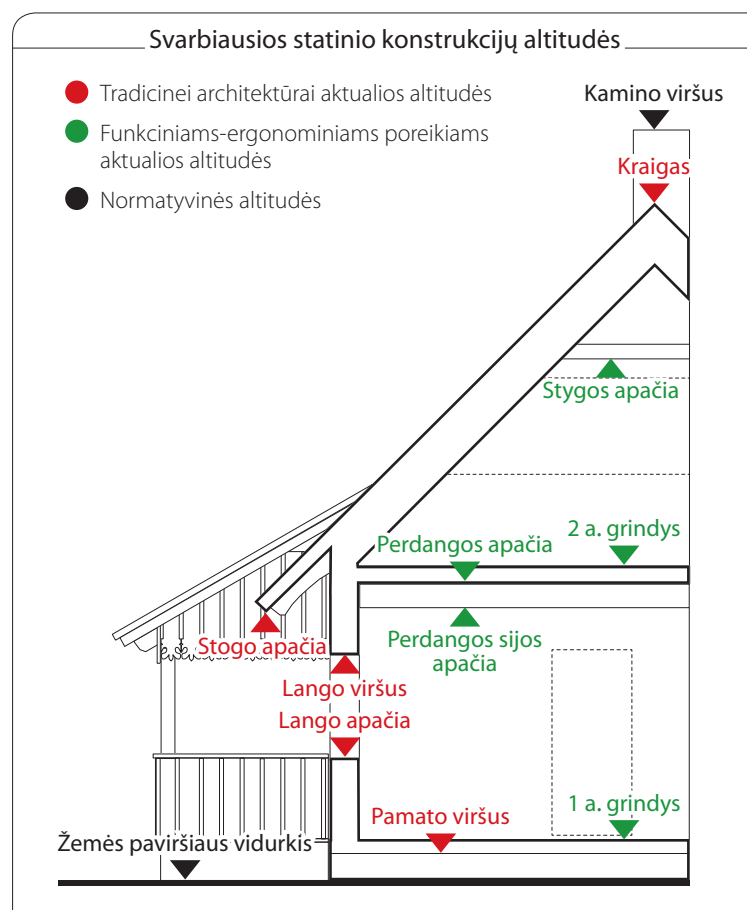
Palyginkime senos pirkios ir šiuolaikinio suprojektuoto namo sąlyginius pjūvius – viso statinio tūrį ir proporcijas.

Pagrindiniai elementai: grindys, sienos, perdanga, stogas yra pakitę, matmenys padidėję.

Galima išskirti keturias prielaidas, kurios paveikia statinio vertikalias proporcijas:

- **pirma prielaida – konstrukciniai aukščiai** (konstrukcijų ir jų sluoksnių aukščiai, kuriuos neišvengiamai diktuoja pačios medžiagos ir technologijos: grindų, perdangų, pertvarų ir kt. storiai);
- **antra prielaida – ergonominiai aukščiai** (konstrukcijų aukščiai, atitinkantys žmogaus psichologinius ir fizinius poreikius: lubų, durų, palangių, baldų ir kt. aukščiai);
- **trečia prielaida – normatyviniai aukščiai** (aukščiai, kuriuos reglamentuoja įstatymai, numatyti valstybės įstai-gų teikiamose projektavimo sąlygose: statinio, stogo apačios ir kt.);
- **ketvirta prielaida – etnografiniai aukščiai** (konstrukcijų ir statinio dalių aukščiai, tradiciškai būdingi ir charakteringi seniesiems statiniams: pamato, lango apačios ir viršaus, sienos, stogo apačios ir viršaus, kamino ir kt.).

Iliustracijoje pateiktų altitudžių derinimas yra statinio projektuotojo pagrindinė užduotis. Sėkmingus sprendimus visada galima rasti, nes visose prielaidose minimi aukščiai turi savo galimus ar rekomenduojamus intervalus, todėl dažniausiai galima surasti tinkamus kompromisus. Ir tai padaryti būtina, nes tik suradus tinkamus sprendimus, statinys bus ne tik tvirtas, šiltas ir patogus, bet kartu atspindės mūsų etnografinius poreikius.

Rąstinio namo specifinės savybės ir poreikiai

Visi gyvenamosios paskirties statiniai turi būti išradingai ir patogiai suprojektuoti, patikimai sukonstruoti, technologiškai ir kokybiškai pastatyti, šilti, ekonomiškai ir su visais reikalingais inžineriniais įrenginiais. Bet rąstinis namas, atsižvelgiant į jam pastatyti naudojamą pagrindinę medžiagą – natūralią medieną, turi savo išskirtinių,

ir teigiamų, ir neigiamų savybių, dėl kurių rąstinis namas yra vieniems nepriimtinas, o kitiems – nepakeičiamas. Šis išskirtinumas sietinas su keliomis aplinkybėmis:

- specifinėmis sienų šiluminėmis savybėmis;
- medienos „judėjimu“ kintant drėgnumui;
- drėgmės įtaka;
- garso izoliacijos sąlygomis;
- padidintu gaisrinės saugos poreikiu;
- savitu mikroklimatu ir ekologija;
- architektūrine išraiška ir etnografija.

Visos šios aplinkybės yra skirtingos kilmės, bet jų įvertinimas, supratimas ir derinimas su savo poreikiais nulemia rąstinio namo teigiamą arba neigiamą apibūdinimą.

RĄSTINIO NAMO SIENŲ ŠILUMINĖ VARŽA IR ENERGETINIS EFEKTYVUMAS

Lietuvos Medinių namų gamintojų asociacija 2012 metais išleistame žinyne „Rąstinio namo statyba“ pateikia konkrečius duomenis, jog KTU Architektūros ir statybos instituto Statybinės šiluminės fizikos laboratorija atliko tyrimą ir nustatė, kad 20 cm storio rąstinės sienos šiluminė varža yra 1,87 kv.m K/W. Atrodytų, kad rąstinę sieną reikėtų neišvengiamai šiltinti, bet tame pačiame žinyne pateikiama labai įdomi informacija, besiremianti JAV mokslininkų darbais. Jų teigimu, nagrinėjant rąstinio namo energetinį efektyvumą, reikia kreipti dėmesį ne tik į varžą, bet ir į „terminės masės“ sąvoką. Remiantis vien sienų varža, rąstinės sienos netenkina daugumos šalių, tarp jų ir Lietuvos, statybinių kodeksų ir energetinių standartų. Tačiau rąstų šilumos kaupimo savybė ir didelė jų masė įgalina jų sienoms sukaupti daug dienos saulės šilumos. Rąstai, kaip terminės baterijos, esant tinkamoms sąlygoms, gali kaupti ir saugoti šilumą dienos metu ir laipsniškai atiduoti ją patalpoms naktį. Tai gero kai didina ir realų rąstinių namų energetinį efektyvumą. Nustatyta, kad švelnaus, saulėto klimato zonose, kai yra didelis dienos ir nakties temperatūrų skirtumas, energetinis efektyvumas padidėja dėl terminės masės efekto. Anot JAV Nacionalinio standartų instituto mokslininkų, masės efektas yra reiškinys, kai šilumos mainai per pastatų sienas sulėtėja dėl didelio sienų masės šiluminio kaupimo talpumo. Todėl tam tikromis sąlygomis šildymo ar vėsinimo energijos tiekimas, norint palaikyti reikiamą patalpų temperatūrą, gali būti sulaukomas tol, kol sienų šilumos mainų ir įrangos energetinio darbo sąlygos yra palankiausios. Šis šilumos sulaikymo fenomenas dar yra vadinamas terminė talpine varža. Visgi reikia atkreipti dėmesį, kad rąstinę sieną sudaro ne tik medienos masyvas, bet ir sujungimo vietos. Todėl akivaizdu, kad didžiausi

šilumos nuostoliai patiriami sienų tarpusavio jungčių, sienų jungimo su pamatais, langais, stogu ir kitomis konstrukcijomis vietose. Taigi labai svarbi sąlyga energetiniam efektyvumui didinti yra pačios medienos, gaminių ir statybos kokybė.

MEDIENOS DEFORMACIJOS

Medienai džiūstant, neišvengiamai prasideda namo sėdimas, t. y. rąstų aukščio mažėjimas. Paprastai rąstų aukščio mažėjimas sudaro 4–6 proc. sienos aukščio. Tai natūralus procesas, trunkantis nuo dvejų iki ketverių metų, todėl vidutiniškai per tą laiką namo siena gali pažemėti 7–10 cm. Tai viena problemos pusė. Kita pusė – sėdant rąstinėms sienoms, kitos konstrukcijos ir kiti namo elementai lieka savo vietose. Tai kolonos, laiptai, kaminai, langai ir kt. Todėl atsiranda pavojus, kad, neįvertinus šios aplinkybės, stabilios konstrukcijos bus sugniuždytos arba ant jų pakibs sienojai. Ši problema mažėja, jei namo statybai naudojame džiovintą medieną, iki minimumo sumažėja, jeigu namą statome iš klijuoto tašo. Bet, deja, kad ir kokį variantą pasirinktume, sienų pradines deformacijas visiškai išvengti nepavyks.

Galime pasinaudoti senąja patirtimi ir namą statyti iš metų ar daugiau džiovintų rąstų, surentus sienojus, palaukti dar metus, kol namas pasės. Tačiau net ir tokiu atveju statinys visiškai stabilus nebus, drėgmės mainai su aplinka vyks visą namo stovėjimo laiką, ir nežymūs pokyčiai bus kiekvieną metų sezoną. Bet ši medienos savybė, „medienos kvėpavimas“, yra ir vertintina, nes sudaro tinkamo mikroklimato sąlygas. O sėdimo problemos sprendžiamos techniniais būdais, įrengiant aukščio reguliatorius, atitinkamai konstruojant ir montuojant pertvarines sienas, langus, duris, kaminus, stogus ir kitas stabilias konstrukcijas.

DRĖGMĖS ĮTAKA

Rąstinis namas gali stovėti šimtmečius, tai liudija senieji statiniai Skandinavijoje, Rusijoje ir kitose šalyse. Puikiai išsilaukusiu pavyzdžių galima rasti ir pas mus. Visgi turime pripažinti ir įvertinti, kad užsitęsęs drėgmės poveikis yra itin kenksmingas bet kokiai medienai.

Ši aplinkybė yra svarbi, bet nėra pavojinga, jei laikysimės bent pagrindinių gamybos ir eksploatacijos taisyklių:

- pagal galimybes naudosis tik sausą medieną;
- medieną impregnuosim ir dažysim (atitinkamai naudodami tradicinius senuosius arba šiandieninius cheminius dažus);
- projektuosime ir statysime taip, kad prie visų medienos

paviršių priėtų oras, jie gerai vėdintųsi ir nesusidarytų kondensatas;

- naudosis nepažeista, be žievės mediena;
- išsikišusias medines statinių dalis įrengsime taip, kad ant jų nesirinktų išorinis vanduo, arba įrengsime stogelius;
- arti žemės paviršiaus esančias medines statinio dalis (apatinius sienojus, vartus, duris) apsaugosime nuo kapiliarinio vandens prisitraukimo, įrengdami hidroizoliacinius sluoksnius.

GARSO IZOLIACIJA

Dėl savo fizinių savybių sausas medis gerai sugeria garsą, neleidžia jam sklirti aplinkoje ir yra pakankamai geras garso izoliatorius. Todėl vidinės rąstinės pertvaros pakankamai užtikrina garso slopinimą. Belieka pasiekti, kad statybos ir įrengimo metu nebūtų palikta tiesioginių „triukšmo tiltelių“, t. y. neužsandarintų tarpų tarp pertvarų ir perdangos, tarp durų staktų ir sienų, elektros ir kitų įrenginių montavimo vietose ir kitur. Išsprendus šiuos klausimus, garso slopinimo problemos bus išspręstos.

Sunkiau slopinamas smūginių garso bangų sklidimas, kuris atsiranda vaikstant medine perdanga ar lipant laiptais. Šiai problemai spręsti rekomenduojama naudoti šiuolaikines technologijas ir medžiagas, stengiantis atsieti kietus paviršius, kuriais vaikščiojama, nuo laikančiųjų konstrukcijų minkštomis garsą izoliuojančiomis plokštėmis.

GAISRINĖ SAUGA

Didelio skersmens rąstas – sienojas – yra atsparesnis degumui negu plieno konstrukcija, nes pradinio degimo metu susidaręs anglies sluoksnelis, kuris yra geras šilumos izoliatorius, apsaugo vidinius medienos sluoksnius nuo aukštos temperatūros ir neleidžia į juos patekti deguoniui. Visgi reikia pripažinti, kad rąstinis namas – tai ne tik sienojai, bet ir kiti mediniai elementai, kuriems ugnis, be abejo, kelia didelį pavojų. Bet gaisrų kilimo priežastys dažniausiai yra „klasikinės“, žinomos, ir todėl tiesiog reikia atsakingai pasiruošti. Kokios gi tos priežastys ir kokie saugos metodai:

- netvarkinga elektros instaliacija – privalu elektros montavimo darbus atlikti profesionaliai, naudojant tik tinkamas medžiagas, rekomenduotina – nedegius elektros kabelius;
- netinkamai įrengti kaminai, dūmtraukiai, krosnys, židiniai – būtina išlaikyti minimalius ar didesnius atstumus tarp atviros ugnies ar įkaitusių paviršių ir medienos gaminių (reikalaujama 38 cm, geriausia ne mažiau kaip 50 cm), būtina šį darbą patikėti tik patikimiems meistrams, būtina patiems laikytis eksploataavimo taisyklių;

- žaibo iškrovos – būtina įsirengti žaibolaidį;
- pačių žmonių neatsakingas elgesys su ugnimi – nepalikti naudotis statiniais vaikų ar neatsakingų, didesnės rizikos žmonių be priežiūros;
- nesugebėjimas laiku likviduoti ir mažus ugnies židinius – būtina turėti minimalias gesinimo priemones, numatyti vandens šaltinį, turėti numatytą gesinimo planą, įsirengti priešgaisrinę signalizaciją.

Įvykdžius šiuos minimalius reikalavimus, gaisro pavojaus tikimybė bus ganėtinai maža ir tikrai nekels didesnio pavojaus, lyginant su mūriniu ar kitos konstrukcijos namu.

MIKROKLIMATAS IR EKOLOGIJA

Pušies sienojai gaminami iš 80–120 metų senumo medžių. Nukirsto medžio mediena ir toliau kvėpuoja, sugeria ir vėl atiduoda drėgmę, skleisdama per šimtmečius sukauptų sakų aromatą. Todėl namai ne tik palaiko natūralų drėgmės balansą namo viduje, bet ir teigiamai veikia rąstiniame name gyvenančių žmonių kvėpavimo takus ir plaučius. Rąstiniame name, skirtingai nei kitų tipų pastatuose, oras neišsausėja. Rąsto savybė akumuliuoti drėgmės perteklių ir jį atiduoti padeda palaikyti optimalią kambario temperatūrą. Štai dėl šių savybių tampa nebūtina kondicionavimo sistema, o mikroklimatas ir šiltas natūralios medienos interjero koloritas teigiamai veikia žmogaus psichinę būklę.

Rąstinis namas labai tinkamas ir nuo alergijos kenčiantiems žmonėms, nes elektrostatinės medžio savybės neleidžia patalpose kauptis statinei elektros energijai, dėl kurios ore sklindo dulkės, galinčios sukelti alergiją.

Dar vienas svarbus ir nūdienai aktualus aspektas – rąstinio namo ekologiskumas. Progresyviai mąstančiam žmogui tai nekelianti abejonių aplinkybė, nes statybai naudojama tradicinė vietinė medžiaga – mediena. O tai atsinaujinanti statybos žaliava, tiek gamybos, tiek statybos, tiek transportavimo etapuose nereikalaujanti daug energijos ir darbo sąnaudų. Energijos ir darbo sąnaudų dar sumažėja, nes naudojama mažiau metalo, mažiau kitų statybinių ir apdailos medžiagų. Net ir griovimo atveju, dėl vieno ar kitų priežasčių pasibaigus rąstinio namo eksploatacijai, rąstinio namo mediena bus ne utilizuojama, o panaudota kitiems tikslams.

Todėl belieka tik skatinti rinktis tinkamus ekologine prasme sprendimus, vykdant tolesnius namo statybos, interjero ir inžinerinės įrangos montavimo darbus, o gyvenant – tinkamai namą prižiūrėti.

ARCHITEKTŪRA IR ETNOGRAFIJA

Medieną, kaip vieną pagrindinių medžiagų būsto statybai, naudoja dauguma pasaulio šalių. Visuose žemynuose yra puikių senosios medinės architektūros pavyzdžių. Tuo garsūs ir senovės Kinijos meistrai, ir mūsų šiauriniai kaimynai Skandinavijoje. Savo medinio paveldo istoriją turime ir mes Lietuvoje.

Medžio konstrukcijų statiniai statomi iki šiol ir, būtina pažymėti, kad mediena ir netgi rąstinės konstrukcijos nėra naudojamos tik tradicinio istorinio ar kaimiškojo stiliaus architektūros statiniams. Yra daug puikių pavyzdžių, išleista nemažai katalogų su puikiais modernios architektūros šedevrais, kurių dominuojanti medžiaga – medis.

Bet, be abejonės, jei mes orientuojamės į tradicinės kaimo architektūros stiliaus statinius ar juolab statome saugomose teritorijose – tuomet tai yra pagrindinė statybinė medžiaga. Šiuo atveju belieka tik profesionaliai parengti projektą, išsaugant senąsias tradicines vertybes, ir kartu būstą aprūpinti visomis šiandieninio gyvenimo technologijomis.

Pagrindinių statinio dalių konstravimas ir įrengimas

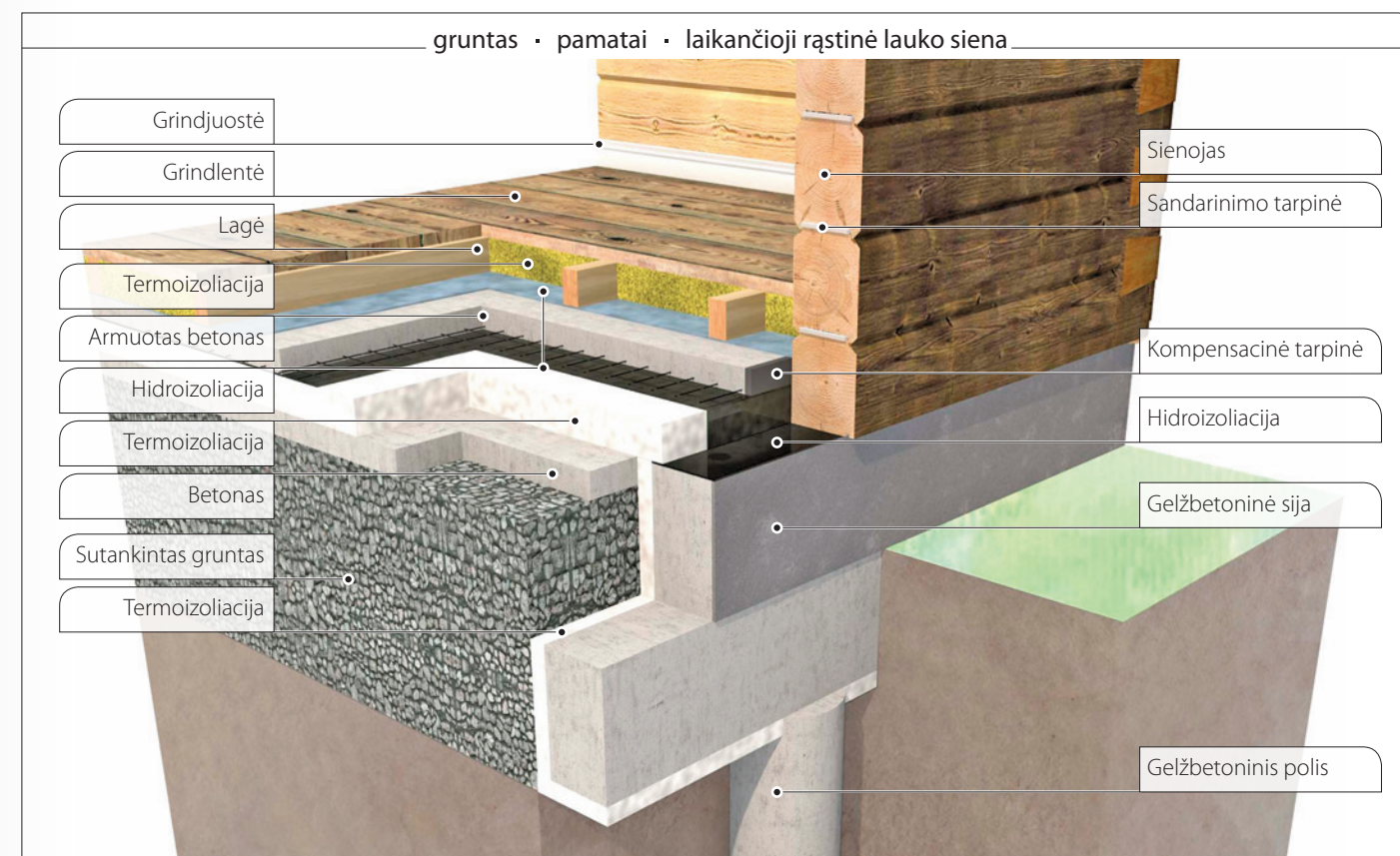
Bendrajame statinio pjūvyje pažymėti mazgai, kuriuos panagrinėsime detaliau.

PAMATAI, GRINDŲ PAGRINDAS

Kad statinių sienos būtų pakeltos virš žemės ir turėtų tvirtą pagrindą, jos statomos ant pamatų. Pradėjus plačiai naudoti betoną, nuo senų laikų buvo įrengiami juostiniai betoniniai pamatai. Taupymo tikslais į betono liejinius buvo dedami lauko akmenys. Kur akmenų turėta daug, pamatai dažnai buvo mūrijami tik iš akmenų.

Šiais laikais paplitę trijų tipų pamatai: poliniai (gręžtiniai, spraustiniai arba kaltiniai), seklieji ir giliai. Dažniausiai dėl ekonominių tikslų įrengiami poliniai gręžtiniai pamatai.

Juos įrengiant, atliekami 0,2–0,4 m skersmens ir 1,5–1,8 (iki 2,5) m gylio gręžiniai, kurie gręžiami kas 1,5–2 m, armuojami ir užpildomi betonu. Gręžinys armuojamas keramzikais, tarpusavyje surištais, 12 mm skersmens armatūros

strypais. Labai svarbu, kad gręžinio gylis būtų pakankamas. Neužtenka žinoti, kad Lietuvoje teoriškai gruntas įšąla iki 1,2 m. Tai priklauso ir nuo grunto. Smėlio įšalo gylis yra 1,2 m, molio ar priemolio – 1,5 m. Molio ir priemolio grunte pamato gylis turi būti 10–25 cm žemiau įšalo lygio, smėlio grunte – 50 cm žemiau įšalo lygio. Po vidinėmis sienomis pamato gylis gali būti seklesnis, bet ne mažesnis nei 25 cm.

Virš gręžinių, naudojant įprastus klojinius, armuojama ir betonuojama 0,5–0,7 m aukščio ir 0,2–0,4 m pločio sienas laikanti dalis – rostverkas, kurio apatinė dalis apšiltinama. Betonavimui naudojamas 16/20 markės betonas. Viršžeminė 0,3–0,6 m aukščio rostverko dalis sudaro matomą pamato dalį, kuri pagal poreikius gali būti apmūryta lauko akmenimis ar su kita apdaila. Viršžeminę rostverko dalį galima įrengti ir iš akmenų mūro.

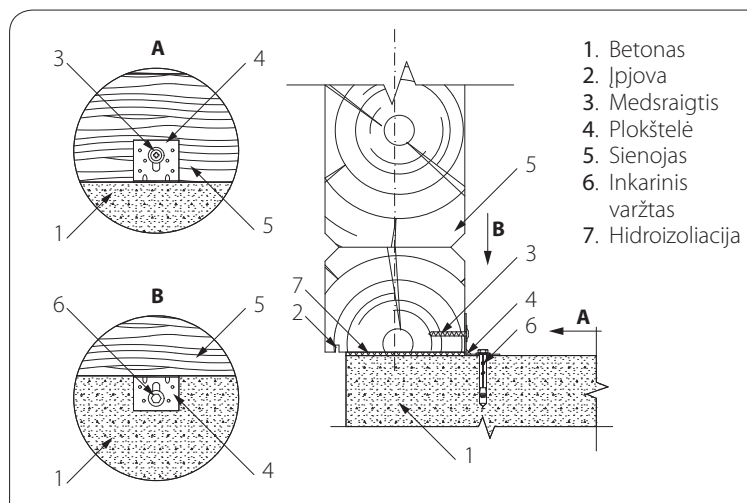
Tipizuoti gręžtinių pamatų konstrukcijos ir polių bei rostverko plano negalima, nes tai priklauso nuo esamo grunto ir požeminių vandenų būvio. Todėl tikslinga atlikti sklypo geologinius tyrimus, kurie parodytų grunto sandarą ir požeminio vandens lygį. Gauti duomenys būtų naudingi ne tik pamatų konstrukcijos optimizavimui, bet

ir tolesnių darbų, susijusių su gilumine kasyba, t. y. nuotekų, valymo tinklų ir įrenginių, kuro talpų ar infiltracijos laukų įrengimu.

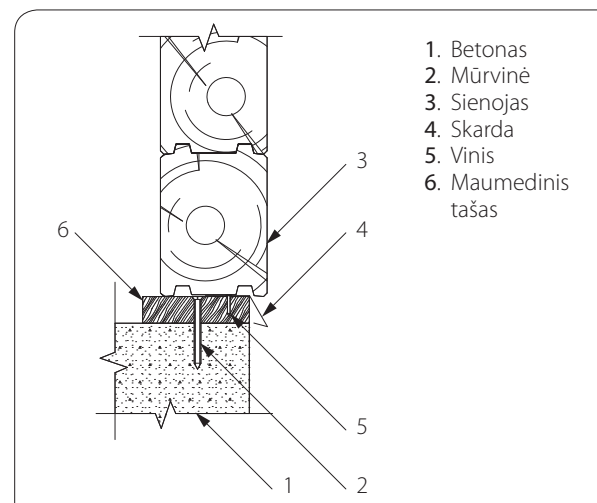
Atsiradus problemai dėl aukšto gruntinio vandens, gali būti keli sprendimo būdai: gręžiniams naudoti specialius įdėklus; statinio teritoriją nusausinti adatiniais filtrais. Jei ir šie būdai bus neveiksmingi arba per brangūs, vietoje įprastų juostinių ar polinių pamatų galima įrengti paviršinę armuotą pamatų plokštę.

Betoninių ir akmeninių pamatų kapiliarais drėgmė kyla aukštyn ir pasiekia rąstą, tarp pamato ir rąsto dedama drėgmės izoliacija. Iš pradžių tam tikslui buvo naudojama beržo tošis, vėliau, ištepęs pamatus karšta derva, klijuojamas tolis ar izoliatas. Šiandien taip pat būtina tai atlikti, naudojant naujos kartos hidroizoliacines medžiagas: klijuojamas arba tepamas (pagrindas bitumas), įsiskverbiantis į mūrą (cheminės kilmės), bentonitines (molio pagrindu). Galimas ir dažnai naudojamas būdas, kai ant pamato dedamas ruberoidas ar kitos izoliacinės medžiagos, o ant jo maumedžio, ažuolo, smalingos pušies ar specialiai impregnuota įprastinės medienos lenta, kuri taip pat atlieka ir kompensacinės tarpinės funkciją.

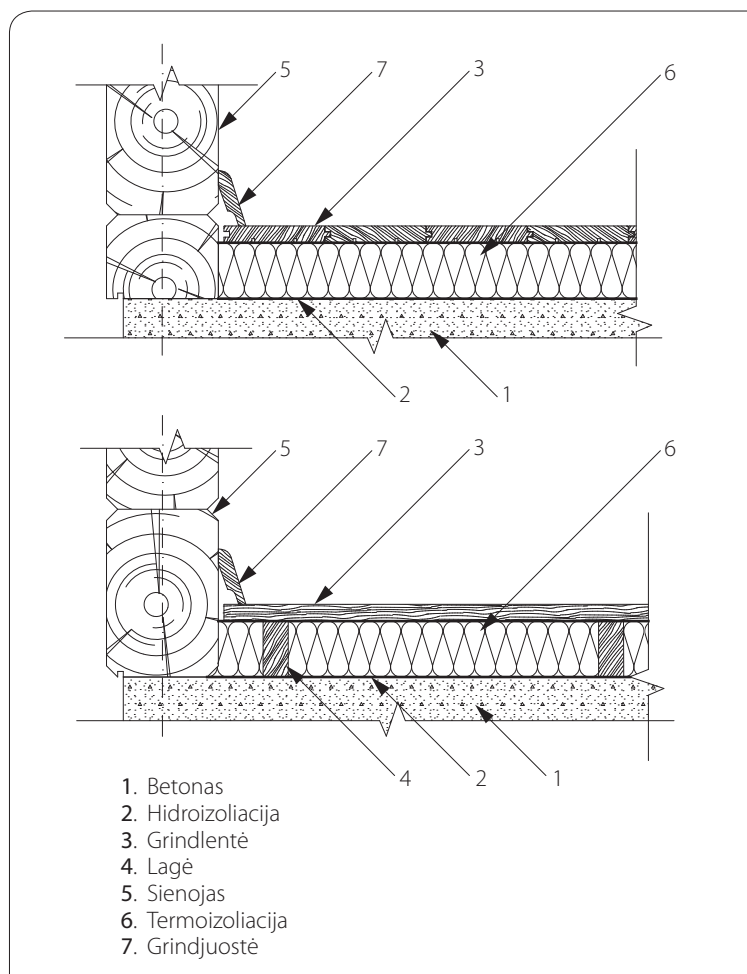

Pirmos sienų eilės hidroizoliacija ir tvirtinimas su metaline plokšte

Pirmos sienų eilės hidroizoliacija su maumedžio tašo tarpu

Medinių grindų įrengimas ant betoninio pagrindo

Padarius pamatų antžeminę dalį, daromi grindų pagrindo įrengimo darbai.

Grindų pagrindas – tai apsauganti nuo šalčio ir drėgmės, laikanti grindų konstrukciją, dalis. Priklausomai nuo namo konstrukcijos, šiluminių poreikių, šildymo įrenginių ir grindų dangos rūšies, galimos įvairios grindų apšiltinimo ir paties pagrindo konstrukcijos.

- Seniau tai buvo atliekama, naudojant įvairius variantus:
- 7–10 cm molio, perpus sumaišyto su smėliu, sluoksnis, ant jo dar sauso smėlio sluoksnis;
  - 2–3 cm šiaudų arba spalių, ant jų 5–8 cm sluoksnis iš molio ir kapotų šiaudų ar spalių, ant jo dar sauso smėlio sluoksnis;
  - 2–3 cm molio, ant jo 5–7 cm medžio pjuvenų, spalių ar durpių, sumaišytų su gesintomis, skystomis kalkėmis, ant jų 2–3 cm molio su smėliu.

Šiandien įprasta rostverkų apačia, vidinį šoną ir visą grindų pagrindą apšiltinti 5–10 cm putų polistireno plokštelėmis. Prieš tai susidariusią erdvę tarp rostverkų reikia užpildyti tik žvyru ar smėliu, t. y. gerai tankinama medžiaga, ir reikiamai sutankinti vibroplokšte.

Seniau apšiltintame grindų pagrindo plote kas 1,5–2 m buvo betonuojami stulpeliai, ant kurių montuojamos grindis laikančios medinės konstrukcijos. Šiuo metu dažniausiai armuojamas ir betonuojamas, 5–7 cm storio, visas grindų pagrindas, kuriame, esant poreikiams, sumontuojamas grindinio šildymo vamzdynas. Po betoniniu pagrindu suklojami visi kiti reikiami inžineriniai

tinklai: vandentiekio ir nuotekų vamzdynas, elektros ir kiti kabeliai.

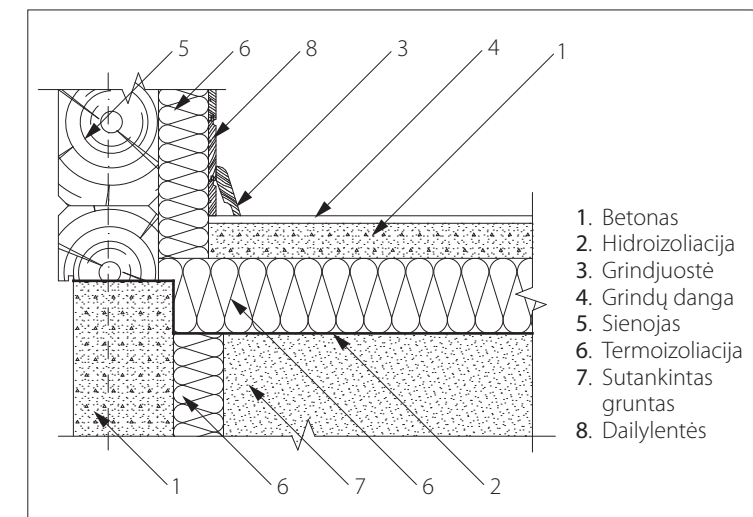
Galimos įvairios konstrukcijos, kurias sąlygoja pageidaujamas grindų apšiltinimo storis, būsimų grindų medžiagos ir kitos aplinkybės. Dažniausiai naudojamos konstrukcijos pateiktos schemoje ir brėžiniuose. Vykdamas darbus, rekomenduojama atkreipti dėmesį į tai, kad vibroplokšte būtų gerai sutankintas gruntas, apšiltinimui būtų naudojamas pakankamas kiekis, t. y. ne mažiau kaip 10 cm, putų polistireno plokštės ar kitos atitinkamo kiekio apšiltinamosios medžiagos, kuri būtų kokybiškai sudėta ir būtinai dengtų juostinio pamato ar rostverko viršų. Reikia nepamiršti, kad ant armatūros tinklelio, prieš betonuojant, galima sumontuoti visus reikalingus elektros kabelius, vandentiekio ar grindų šildymo sistemos vamzdyną.

LAIKANČIOSIOS RĄSTINĖS SIENOS

Rąstinio namo laikančioji konstrukcija – rąstinė siena. Ji renčiama iš įvairių spygliuočių medienos, bet dėl didesnio atsparumo atmosferiniams veiksniams ir mažesnių deformacijų labiausiai tinkama pušis. Eglės mediena labiau tinkama kitų statybinių konstrukcijų gamybai – karasams, sijoms, stogų konstrukcijoms. Be to, pušies rąstai mažiau deformuojasi ir yra natūraliai impregnuoti sakais.

Rąstinės sienos, taigi ir namai, gali būti skirstomi pagal sienų, iš kurių statomas namas, apdirbimo rūšį:

- **natūralių rąstų sienos suręstos iš apvalių rąstų** – natūralūs rąstai tik nužievinami; viršutinio rąsto išilginė išdroža padaroma tokia, kad tiksliai atitiktų apatinio rąsto nelygumus; kampų sukirtimas atliekamas tik rankomis; rąsto storgalio ir plongalio skersmens skirtumas būna nuo 20 iki 40 cm;
- **natūralių rąstų sienos suręstos iš apipjautų rąstų** – natūralūs rąstai nužievinami ir apipjaunami iš dviejų pusių; išilginės išdrožos ir kampai daromi kaip ir iš apvalių rąstų; tokių rąstų storis per visą ilgį būna vienodas, bet storgalio ir plongalio aukštis taip pat gali kisti nuo 20 iki 40 cm;
- **mašininio apdirbimo rąstų sienos suręstos iš frezuotų rąstų** – rąstai apipjaunami iš 4 pusių; gautas apipjautas rąstas toliau formuojamas obliavimo ir frezavimo staklėmis, kol gaunami vienodi reikiamų išmatavimų ruošiniai; toliau frezavimo staklėmis iš ruošinių padaromi sienojai, padaroma išilginė išdroža, sąsparos; gręžiami kanalai elektros kabeliams; numeruojami, pakuojami;

Plytelių dangos įrengimas ant betoninio pagrindo prie apšiltintos lauko sienos

- **mašininio apdirbimo rąstų sienos suręstos iš klijuoto tašo frezuotų rąstų** – ruošiniai sienojams pagaminami iš tašo, suklijuoto iš tašelių;

Pastaruoju metu dauguma statinių, kurių sienojai daromi mašininio būdu, renčiama iš džiovintų rąstų, kurių drėgnumas paprastai būna apie 18–20 proc. Jei seniau nužievinėti ir apipjauti rąstai buvo laikomi metus ir daugiau, tai džiovinimas džiovykloje normaliu režimu trunka 30–40 dienų. Tai padidina gamybos kaštus, bet: džiovinėti rąstai ateityje mažiau deformuosis, džiovinimo metu išryškėję nekokybiški, susisukę, linkę plyšti, rąstai atrenkami, kokybiškiau atliekami frezavimo, šlifavimo darbai, lengviau atlikti montavimo darbus statybos aikštelėje. Taip pat džiovinimo metu sunaikinami rąsto viduje esantys kenkėjai.

Sienojai gali skirtis ir pagal sąsparos – statinio vainiko sunėrimo tipą. Apipjautiems natūraliems rąstams dažniausiai taikomas tradicinis lietuviškas sukirtimas (įkirtimai daromi iš dviejų pusių), apvaliems – balninis (įkirtimai tik viršuje). Mašininio apdirbimo rąstų sienų sąsparoms daromi įprastiniai jungimai su užkirtimais, kuriuos skirtingai gamintojai atlieka skirtingai. Populiarios, vienos sandaresnių, yra iš Norvegijos ir Švedijos atkeliavusios skandinaviško sukirtimo sąsparos. Rytų Aukštaitijoje seniausi namai sukirsti analogišku būdu.

Galima naudoti visus sienų rentimo variantus ar jų derinius. Nerekomenduojami tik tekinti rąstai, kurie nėra tinkami nei pagal technologinius, nei pagal estetinius kriterijus.

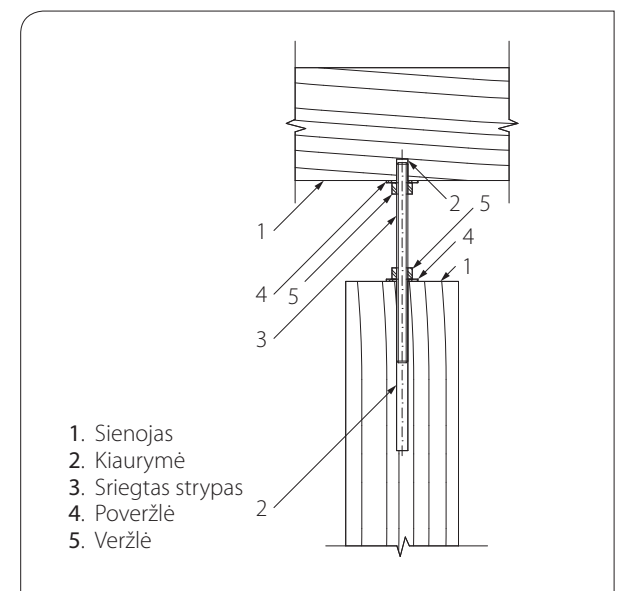
Projektuojant ar renčiant statinį, reikia įvertinti šiuos pagrindinius rąstiniam namas būdingus principus:

- sienojams gaminti naudojami iki 6 m ilgio rąstai. Tai atitinka gamybos sortimentą ir užtikrina sienų stabilumą;
- išdrožos gylis turi būti ne per mažas (rekomenduotina ne mažiau, kaip 2 cm), plotis 12 cm (20 cm storio sienojams);
- norint iš dalies sumažinti rąsto trūkumus, rąsto viršutinėje plokštumoje įpjaunamos technologinės įpjovos;
- angoms, didesnėms nei 6 m, perdengti naudojamos klijuoto tašo ar kitokios sijos;
- tarpams tarp rąstų izoliuoti naudojama galinti deformuotis, ekologiška termoizoliacinė medžiaga (samos, kiminai, linų pluoštas, avies vilnos ar kitas paklotas), iš lauko pusės rekomenduojama priešvėjinė išsiplečianti tarpinė;

- rentiniai vertikaliai tvirtinami paslankiais kaiščiais;
- langams ir durims įstatyti angokraščiuose daromos išpjovos, į kurias dedamas statramstis, arba daromos tradicinės staktos;
- sienose daromos tokio dydžio angos, kad įstačius langus ar duris, viršuje liktų pakankamas tarpas, kuris netrukdytų pastato sėdimui; nustatant tarpo aukštį, reikia įvertinti, kad drėgnų rąstų nuosėdis yra apie 6 proc., o sausesnės medienos – 3 proc., klijuotų rąstų – 1 proc.;
- įrengiant kolonas ar kitas vertikalias, stabilias konstrukcijas – mūro atitvaras, laiptus, naudojami sienojų sėdimą reguliuojantys mechanizmai – kompensaciniai varžtai;
- numatant būsimus elektros instaliacijos tinklus, sienojuose įrengiamos angos laidams.

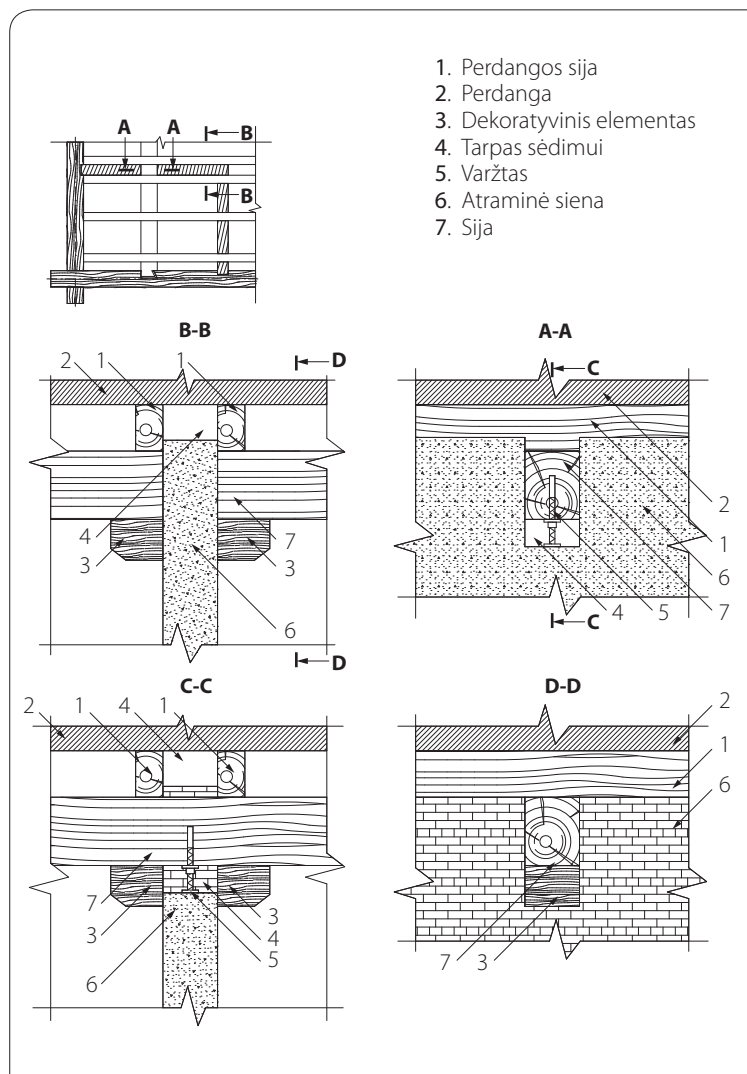
Visi šie klausimai buvo sprendžiami ir senesniais laikais. Statyta iš apipjautų („švarcuotų“), tašytų ar apvalių sienojų. Naudota įprastai žeminio kirtimo, pakankamai padžiuvusi, eglės arba pušies mediena. Gyvenamieji namai statyti iš 15–20 cm storio, ūkiniai pastatai – iš 12–18 cm storio apipjautų ar aptašytų rąstų. Apvalūs sienojai pločiausiose sudūrimo vietose buvo ne plonesni nei 13 cm. Sienojų vainikai buvo dedami ant pakulų arba samanų, tarpusavyje ne rečiau kaip kas 2,5 m surišti dagiais. Rąstų kampiniams, galiniams ar kitiems sujungimams naudota daug individualių sujungimo variantų.

Šiandieninėje statyboje išlaikomi visi senieji statybos principai, bet naudojama daugiau metalinių detalių, naujų pagalbinių, izoliacinių ir tvirtinimo medžiagų.

1. Sienojas
2. Kiaurymė
3. Sriegtas strypas
4. Poveržlė
5. Veržlė

Sienojų sėdimą reguliuojantis kompensacinis varžtas

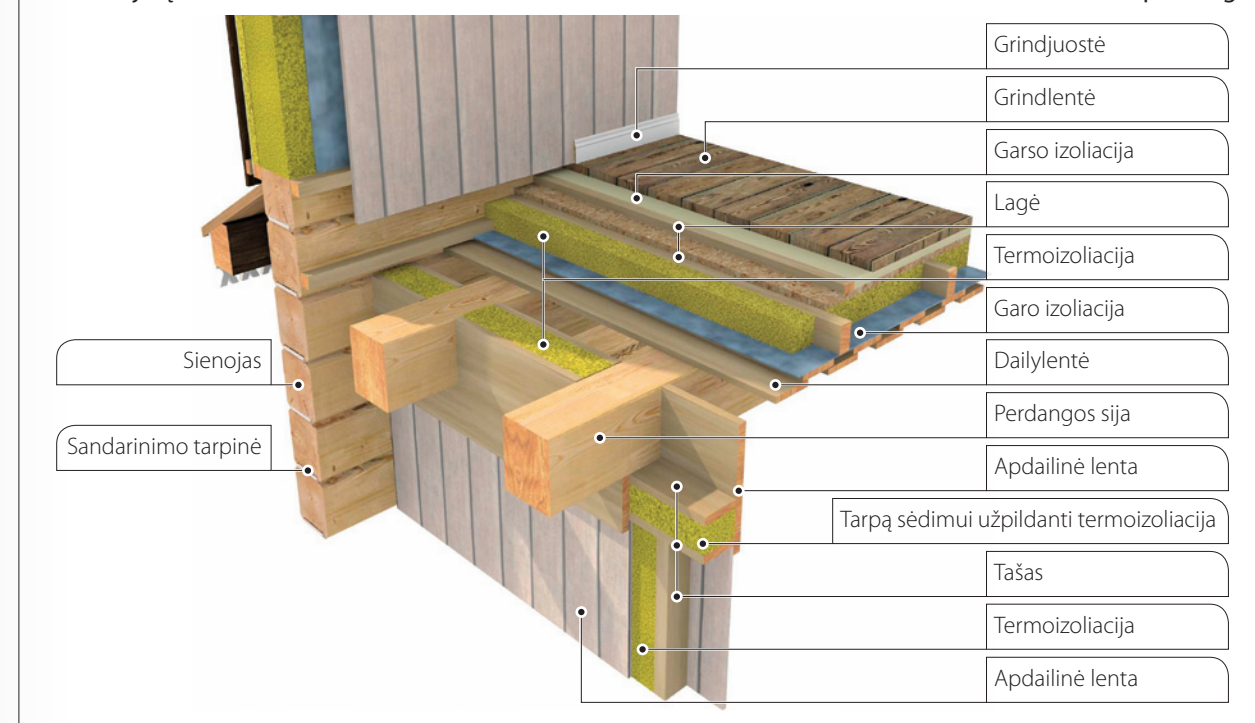

1. Perdangos sija
2. Perdanga
3. Dekoratyvinis elementas
4. Tarpas sėdimui
5. Varžtas
6. Atraminė siena
7. Sija

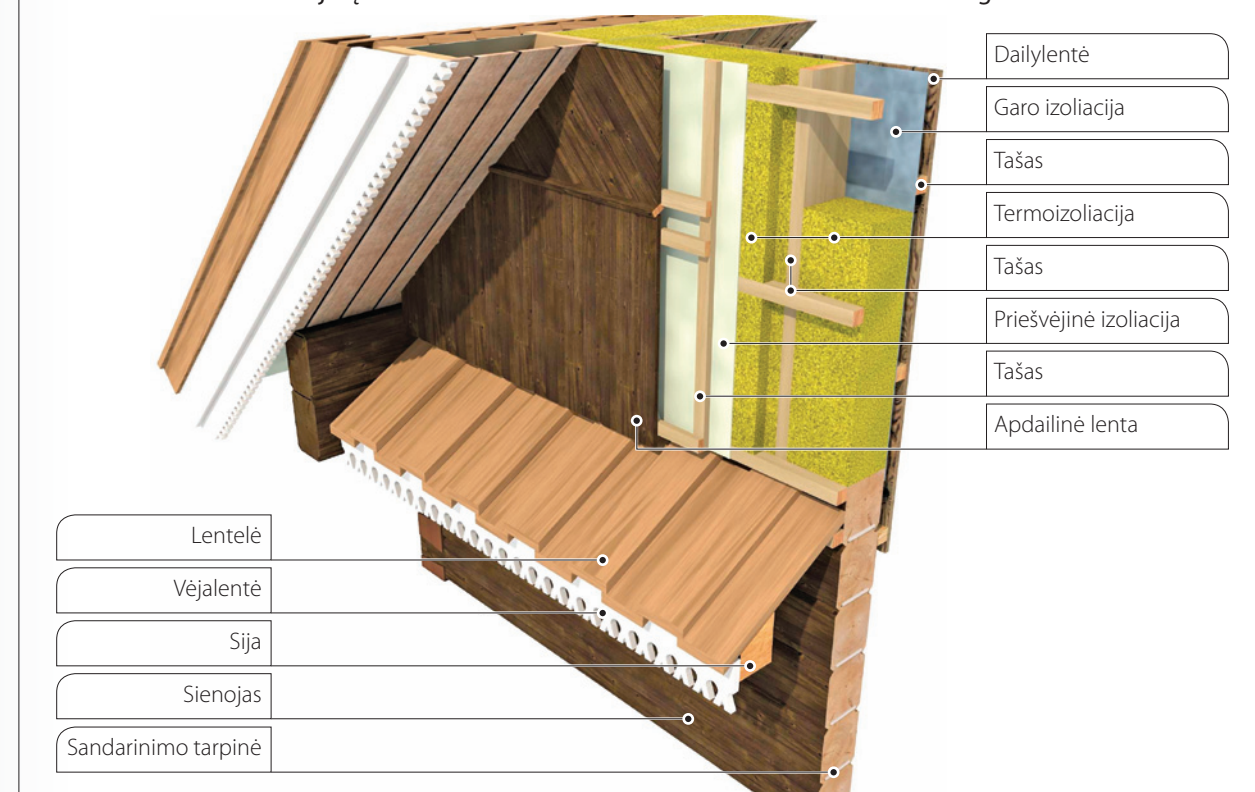
Paslankus mūro sienos jungimas su perdanga

PERTVARINĖS KARKASINĖS SIENOS

laikančioji rąstinė lauko siena • atitvarinė karkasinė lauko siena • atitvarinė karkasinė vidaus siena • perdanga

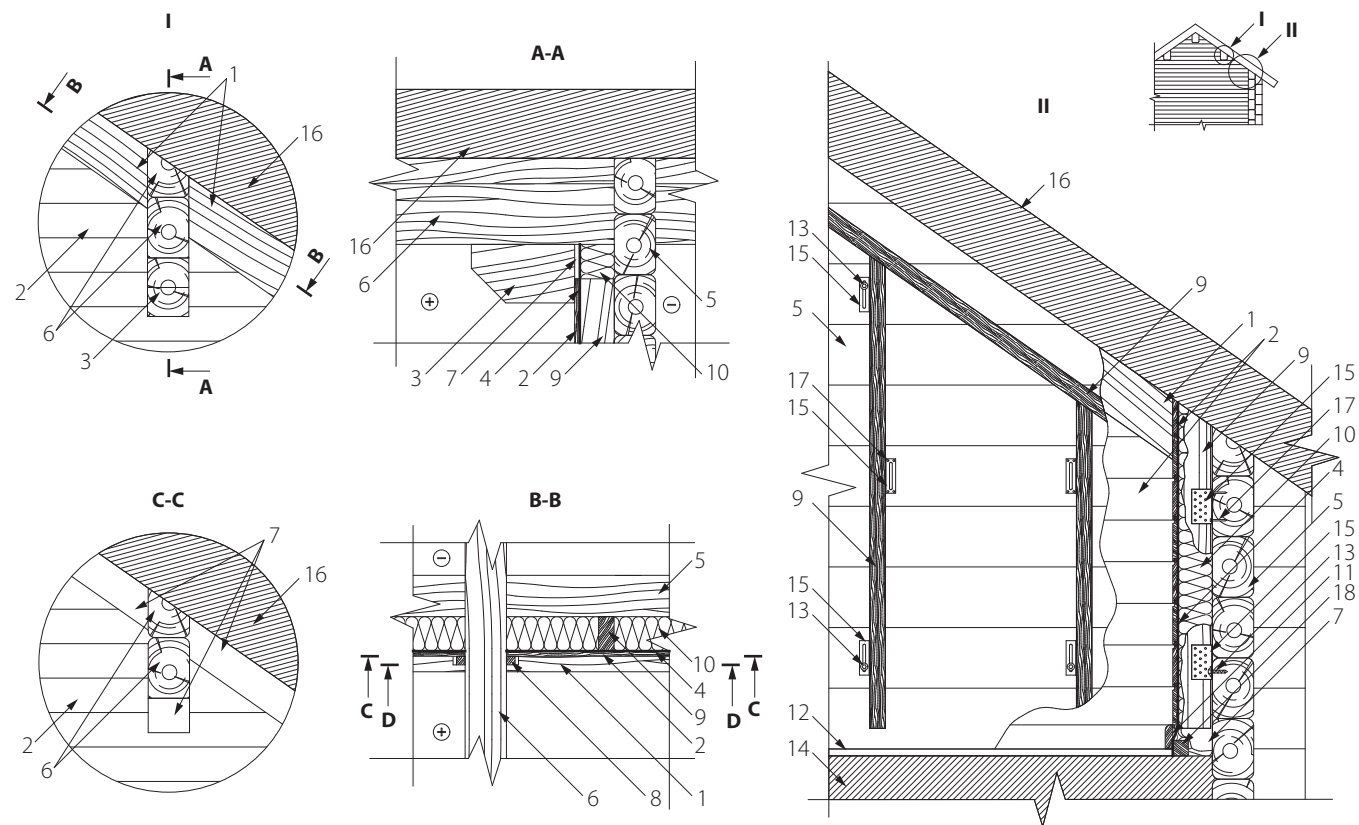
laikančioji rąstinė lauko siena • atitvarinė karkasinė lauko siena • stoginukas

Rąstinio namo pertvarinės sienos gali būti įrengtos naudojant plonesnius rąstus arba karkasinę konstrukciją. Pertvaros yra reikalingos atitverti reikiamas patalpas ir izoliuoti garsą. Karkasinės sienos taip pat gali būti naudojamos ir kaip lauko pagalbinių patalpų atitvaros, statinių frontonų konstrukcijos.

Pagrindinis klausimas, kurį reikia spręsti įrengiant karkasinę pertvarą, tai jų paslankus tvirtinimas prie laikančių rąstinių sienų ir kompensacinio tarpo palikimas tarp karkasinės sienos ir perdangos.

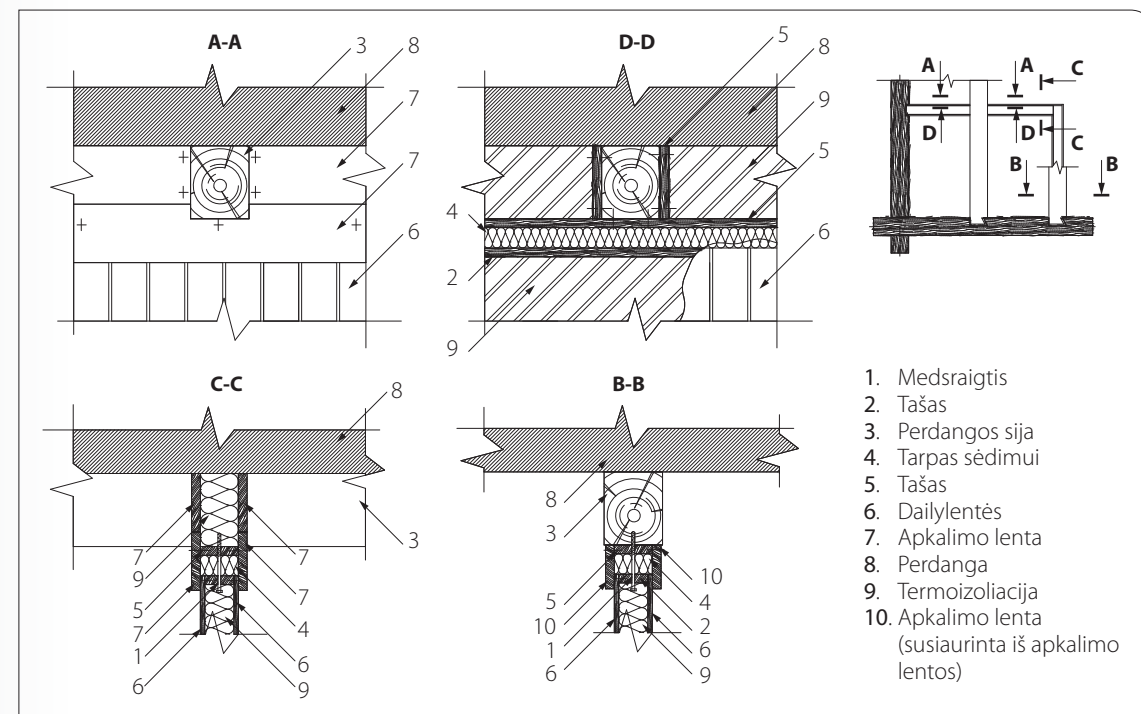

1. Apkalimo lenta
2. Dailylentės
3. Dekoratyvinė detalė
4. Garo izoliacinė plėvelė
5. Sienojas
6. Stogo sija
7. Tarpas sėdimui
8. Tašas
9. Tašas
10. Termoizoliacija
11. Grindjuostė
12. Grindų danga
13. Medsraigis
14. Perdanga
15. Plokštelė
16. Stogas
17. Vinis
18. Tašas

PASTABOS:

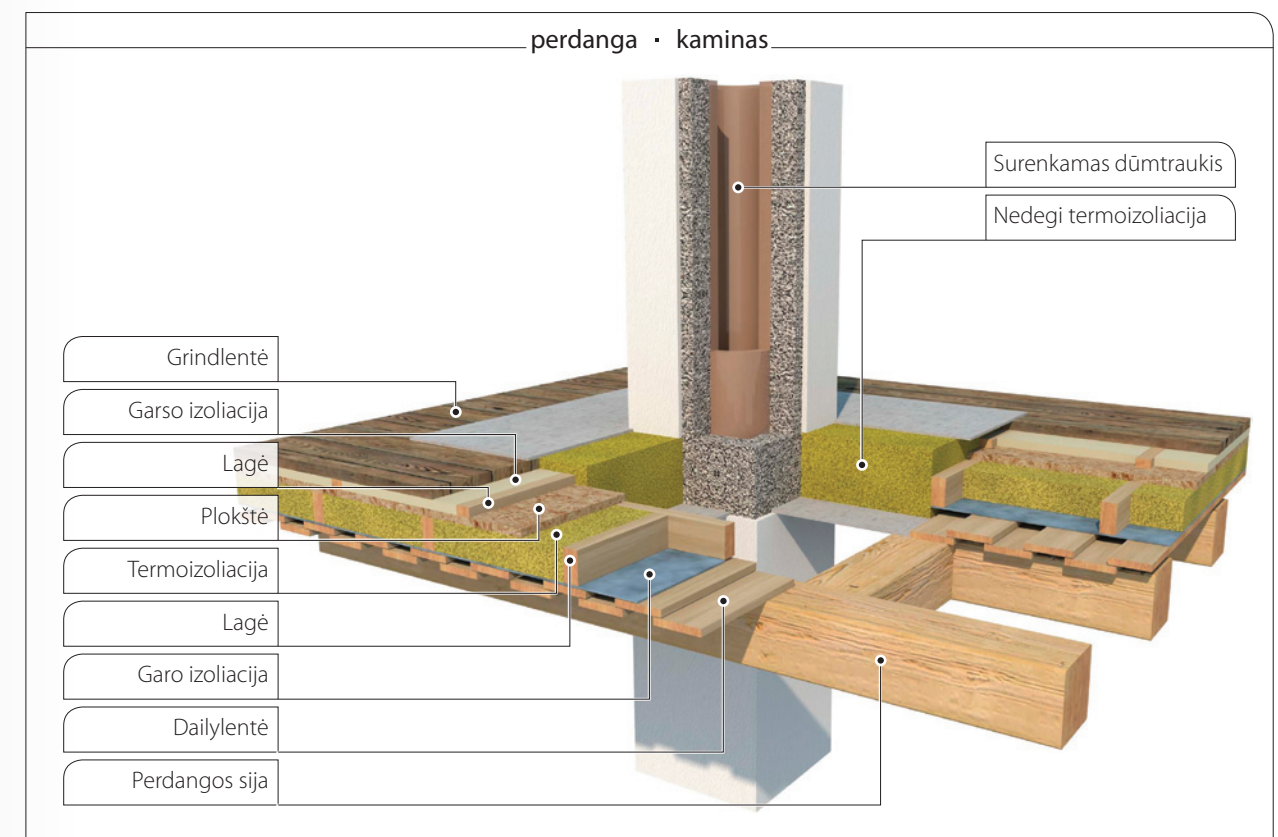
1. Tašas (poz. Nr. 8) tvirtinamas tik prie stogo sijos (poz. Nr. 6).
2. Apkalimo lenta (poz. Nr. 1) tvirtinama tik prie tašo (poz. Nr. 8).
3. Dekoratyvinė detalė (poz. Nr. 3) tvirtinama tik prie stogo sijos (poz. Nr. 6).
4. Grindjuostė (poz. Nr. 11) tvirtinama tik prie tašo (poz. Nr. 18).
5. Medsraigis (poz. Nr. 13) prisukamas su laisvumu.

Paslankus karkaso tvirtinimas prie sienojų

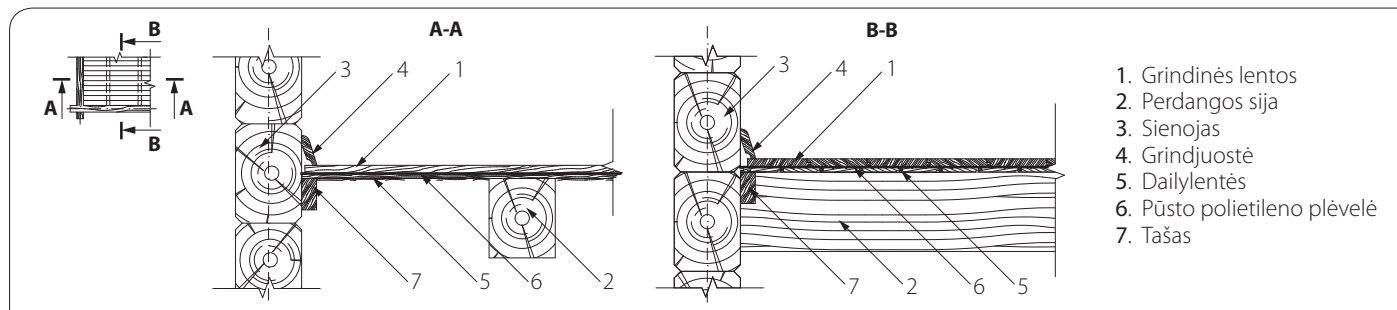

Paslankus karkasinės sienos jungimas su perdanga

PERDANGOS

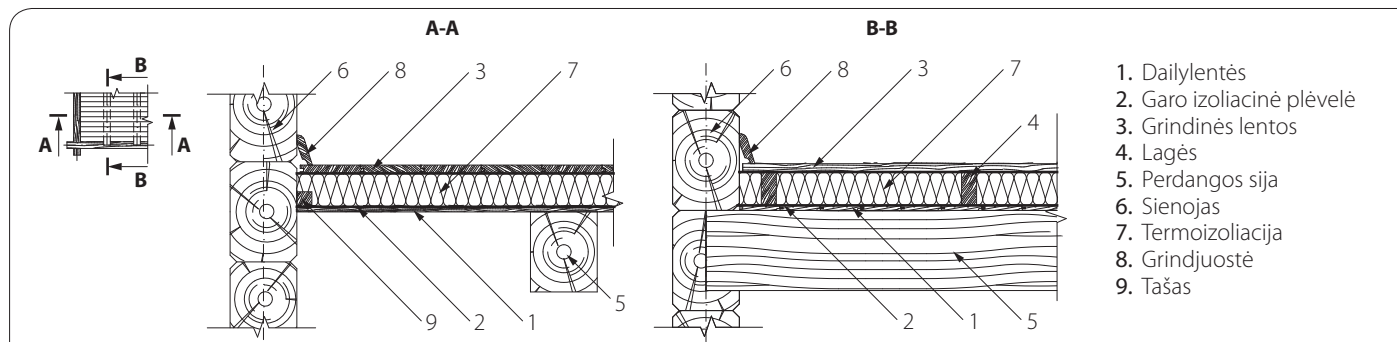

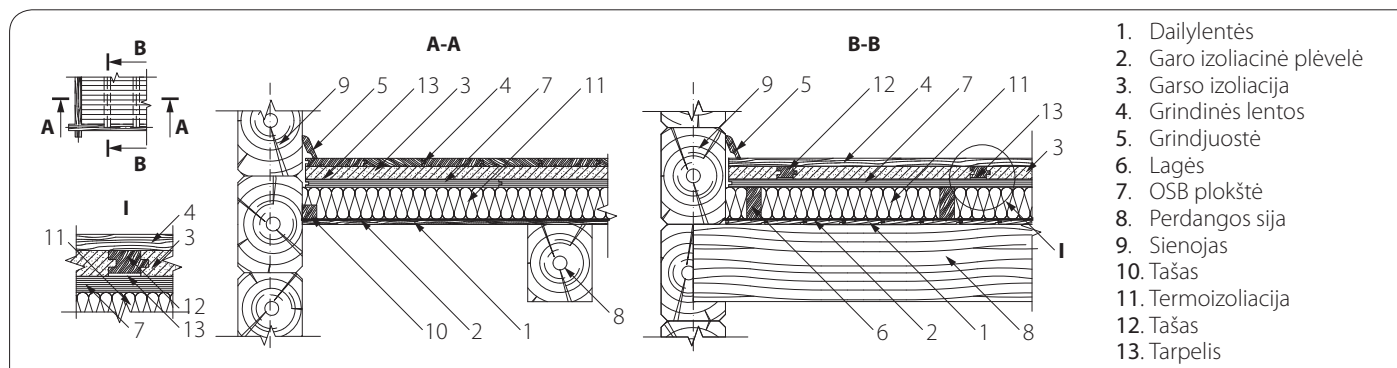
1. Grindinės lentos
2. Perdangos sija
3. Sienojas
4. Grindjuostė
5. Dailylentės
6. Pūsto polietileno plėvelė
7. Tašas

Perdanga su medine danga

1. Dailylentės
2. Garo izoliacinė plėvelė
3. Grindinės lentos
4. Lagės
5. Perdangos sija
6. Sienojas
7. Termoizoliacija
8. Grindjuostė
9. Tašas

Apšiltinta perdanga su medine danga

1. Dailylentės
2. Garo izoliacinė plėvelė
3. Garso izoliacija
4. Grindinės lentos
5. Grindjuostė
6. Lagės
7. OSB plokštė
8. Perdangos sija
9. Sienojas
10. Tašas
11. Termoizoliacija
12. Tašas
13. Tarpelis

Apšiltinta perdanga su medine danga ir garso izoliacija

Rąstinių namų konstrukcijose dažniausiai naudojamos perdangos, montuojamos iš medinių sijų. Perdangai įrengti rekomenduojama naudoti eglės medieną, nes ji turi savybę atsitiesti sumažėjus apkrovai. Perdangos sijos dedamos 0,6–1,2 m atstumu viena nuo kitos, priklausomai nuo statinio projekto. Būtina atkreipti dėmesį, kad liktų pakankamas rąstų skaičius, kai perdangos sija dedama virš lango ar kitos angos, įvertinti kuriose vietose bus laiptai, kaminais.

Perdangas galima konstruoti keliais būdais, paslepiant arba paliekant atviras perdangos sijas. Apatinė perdangos dalis paprastai pakalama vožtinėmis lentomis, dailylentėmis ar apdailine plokšte, viršutinė – grindų danga.

Perdangos paskirtis yra atlikti ne tik laikinios atitvarinės konstrukcijos paskirtį, bet ir izoliuoti patalpas nuo garso. Tai itin aktualu mediniuose namuose. Todėl rekomenduojama tam skirti didelį dėmesį ir naudoti papildomas garso izoliacijos medžiagas.

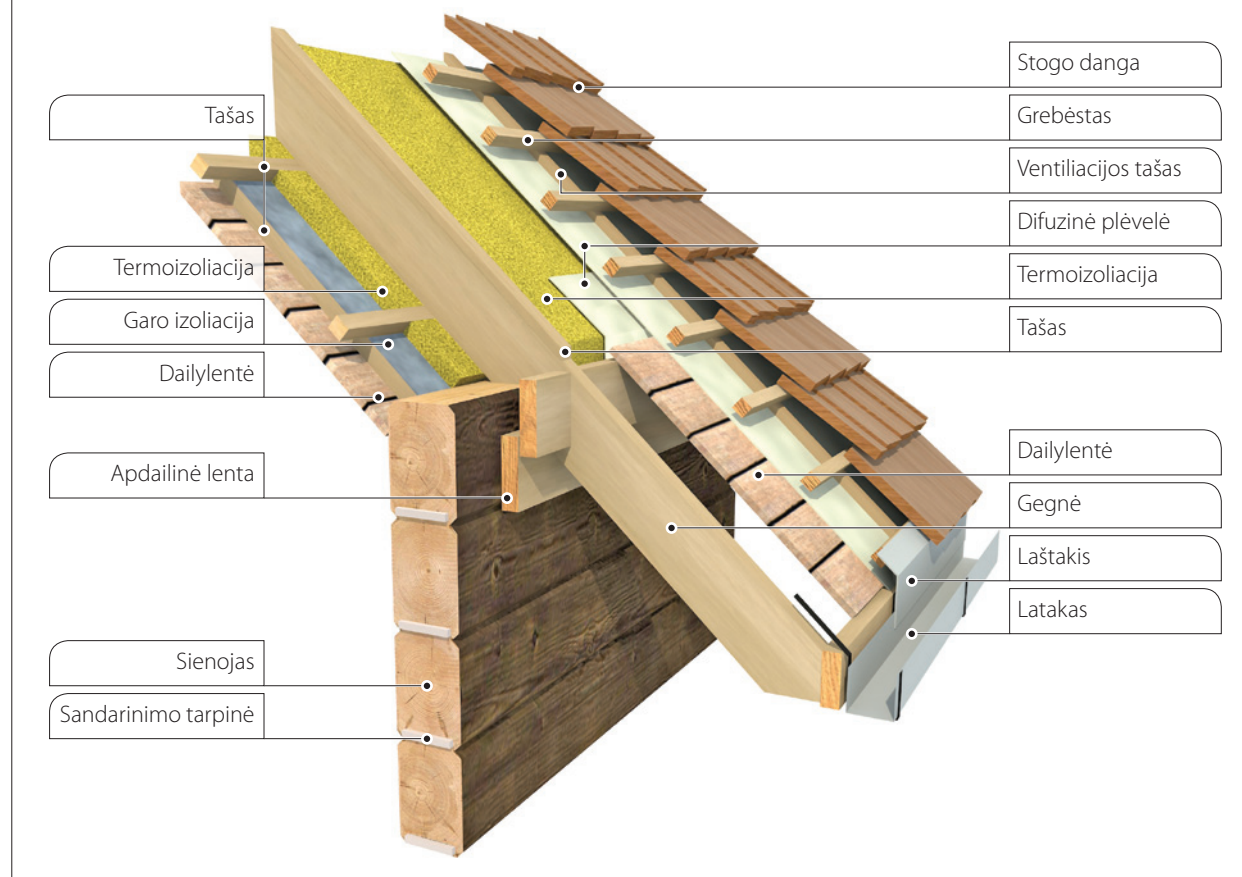
Panašiai perdangos buvo konstruojamos ir seniau. Perdangimo sijos iš apačios būdavo apkalamos 2 cm storio obliuotomis su įlaidomis ar pusįlaidėmis lentomis. Jei būdavo tinkuojama, pakalamos 26 mm antrarūšėmis paprastomis lentomis, ant kurių kalamos balanės. Kalant virš perdangos sijų, dažniausiai paprastos 2–2,5 cm storio obliuotos lentos suvožiamos.

STOGAI

laikančioji rąstinė lauko siena • perdanga • stogas

Nuo senų laikų stogų konstrukcijas sudarė gegnės, po-gegniniai statramsčiai, spyriai, sąvaržos ir kitos medinės detalės. Konstrukcija visais laikais buvo parenkama pagal statinio plotį, reikalingą pastogės aukštį, stogo formą, statumą, sunkumą.

Stogų konstrukcijos įprastiems iki 6 m pločio statiniams dažniausiai buvo daromos tik iš gegnių, sujungtų įstrižomis lentomis. Lengviems (tolio, skardos) stogams gegnės buvo statomos kas 1,3–1,4 m, vidutiniams (gontų, skiedrų, lentelių, šiaudų) – kas 1,1–1,3 m, sunkiems (čerpų), kas 0,9–1,1 m. Platesniems, 6–8 m pločio statiniams stogo konstrukcijos buvo daromos iš gegnių ir sąvaržų arba iš gegnių ir vienos eilės statramsčių. 8–13 m pločio statinių stogams konstruoti jau buvo daromos sudėtingesnės konstrukcijos, pasitelkiami statramsčiai, sudvejin-tos konstrukcijos ir keletas sudėtingesnių mazgų.

Šiandieninių rąstinių namų stogų konstrukcijos taip pat skiriasi priklausomai nuo norimos stogo konfigūracijos, dangos rūšies ir termoizoliacijos sluoksnio storio.

Vykdam stogo dengimo darbus būtina:

- laikytis technologijų, kurias numato skirtingų stogo dangų dengimo reikalavimai;
- itin atidžiai atlikti termoizoliacijos įrengimo darbus: akmens vatos ar kitų medžiagų lakštus tvirtinti keliais sluoksniais, juos tarpusavyje kryžiuojant; likusius siaurus tarpus, į kuriuos sunku įterpti akmens vatą ar kitas izoliacines medžiagas, pripildyti izoliacinių putų;
- rekomenduojamas termoizoliacijos sluoksnis 200–250 milimetrų;
- izoliacines plėveles tarpusavyje klijuoti lipniomis juostomis;
- kaminų ir stogų sandūras įrengti naudojant tik specialias medžiagas.

Stogų kraštai gali būti apkalami, gegnių galai apkalami arba paliekami atviri. Rekomenduojama gegnių galus palikti atvirus, panaudoti kaip puošybos detales: susiaurinti, suapvalinti ir pan.

Stogų dangos – vienas iš sudėtingesnių klausimų šia-dien, jeigu norime pritaikyti senąsias medžiagas. Senosios stogų dangos: šiaudai, nendrės, skiedros, gontai, lentelės, molio, cementinės čerpės, skarda.

Šiandien šis sąrašas pasipildęs labai daug naujų me-džiagų – asbocementiniais lakštais, bituminėmis čer-pelėmis, įvairiomis ruloninėmis dangomis, įvairių rūšių molio ir betono čerpėmis, įvairių formų skardos dangų gaminiais.

Stogo dangos pasirinkimas esmingai priklauso nuo sta-tinio stilistikos ir etnografinio autentiškumo poreikių. Galima stengtis naudoti senąsias patobulintas dangas (nendres, skiedras, lygią skardą), galima siekti imitacinio efekto (pvz., naudojant gerai parinktas bitumines čerpe-les, išgaunant skiedrų stogo vaizdą), galima naudoti nau-jas dangas, stengiantis išlaikyti tradicines formas, faktūrą ir spalvas.

LANGAI

laikančioji rąstinė lauko siena • langas

Medinio rąstinio namo langai taip pat rekomenduojami tik mediniai, dažniausiai su stiklo paketais, atitinkantys šiandieninius šiluminės laidos reikalavimus.

Langai dažniausiai statomi prie sienos išorinės pusės. Likęs sienos storis dengiamas mediniu paplatinimu (lenta, uždengianti sienos storį tarp lango rėmo ir vidinio apvado). Iš abiejų pusių tvirtinami apvadai.

Lango blokas tvirtinamas į sieną, išpjautoje angoje įstatytą montažinį tašą. Tarp lango bloko ir viršutinio sienos paliekamas 5–7 cm tarpas galimam statinio nusėdimui.

Apvadai tvirtinami prie lango rėmo ir sėdimo atveju juda kartu su lango bloku. Kad į tarpą tarp sienos ir viršutinio išorinio apvado nepatektų vandens, būtina įrengti medinį arba skardinį apvado stogelį arba papildomą stabiliai prie sienos pritvirtintą apvadą.

Kadangi šiurkštesnio lango su stiklo paketu konstrukcija neleidžia išsaugoti tradicinių langų konstrukcijų storių ir sudalijimų proporcijų, jas tenka keisti. Tačiau privalu maksimaliai proporcingus santykius išsaugoti ir naudoti tradicinį langų įstiklinto ploto sudalijimą. Norint visiškai išsaugoti ar pakartoti senojo lango vaizdą, galima atsakyti stiklo paketų ir gaminti tradicinį „dubultinį“ langą, kuris, viską kokybiškai atlikus, taip pat turi pakankamas šiluminės varžas. Galimi ir kiti variantai, naudojant viensitikių tradicinį suskirstytą langą išorėje kartu su išimamu paketiniu, neskirstytu langu viduje.

Nedegto molio pastatai

Molis nuo seniausių laikų naudotas visur, kur tik jo buvo aptinkama. Pastatų, kurių konstrukcijoms buvo naudojamas nedegtas molis, statybos istorija siekia net priešistorės laikus. Mesopotamijoje, kur yra daug molio, smėlio ir nendrių, visi pastatai buvo moliniai. Vokietijos teritorijoje paplito fachverkiniai pastatai su molio užpildu.

Tyrinėdami pirmąsias gyvenvietes Lietuvoje, archeologai aptiko karkasinės ir pėdinės konstrukcijos namų, kurių sienos buvo nupintos iš žabų ir apkrėstos storu molio sluoksniu. Lietuvoje – miškų šalyje – tradicinis gyvenamasis namas yra medinis, bet ir mes turime savo molio sienų statybos paveldą, kurio, išskyrus miškingąją Dzūkiją, aptinkama visuose kituose etnografiniuose regionuose. Tarpukario laikotarpiu, kai miško medžiagos brango, buvo ieškoma alternatyvių statybos būdų. Nedegto molio pastatų statybos būdai buvo sisteminami,

išspausdintos daugiausia kaimo statybai skirtos rekomendacijos. Tuo laikotarpiu pastatyta daug molinių ūkininių pastatų – tvartų, grūdų sandėlių, daržovių saugyklų, malūnų, vienas kitas gyvenamasis namas ar net dvarelis. Ilgainiui molį, kaip statybinę medžiagą, išstūmė kitos statybos technologijos.

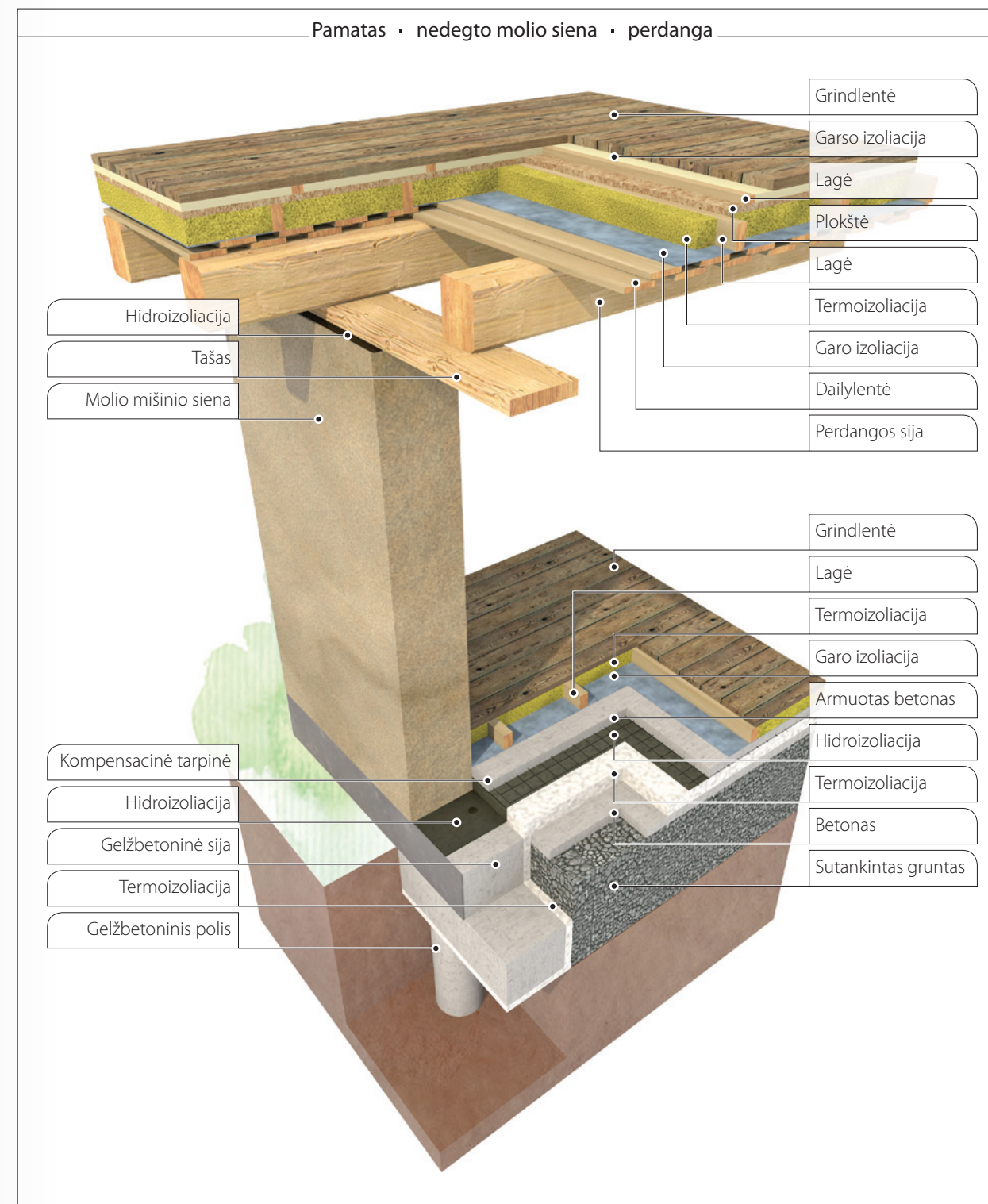
Šiandieninėje Lietuvoje nedegto molio statiniai vėl paplito po 1970 m. energetinės krizės. Tuometinė situacija reikalavo ekonomiškos statybos, todėl imta ieškoti nebrangių, daug gamybos energijos nereikalaujančių medžiagų, ir vėl buvo prisimintas nedegtas molis. Juolab kad pas mus, kaip ir visame pasaulyje, vis labiau pradėjo plisti gamtosaugos idėjos ir su jomis susijusių ekologiškų statybinių medžiagų ir technologijų paieška. Šiuo aspektu vietinės medžiagos, tarp jų ir molis, pelnytai tapo vienu iš susidomėjimo objektų.

Galima išvardinti daug teigiamų molio savybių. Išgaunant ir apdorojant molį, sunaudojama nedaug energijos, todėl į atmosferą patenka mažesnis teršalų kiekis. Medžiaga dažnai iškasama tame pačiame sklype, todėl nereikia transporto. Molis turi stabilų drėgnumo pusiausvyrą, todėl labai gerai apsaugo jame esančias medines konstrukcijas, jų nereikia apdoroti chemiškai. Jis puikiai reguliuoja drėgmę patalpose: sugeria, kai jos per daug, ir išskiria, kai trūksta. Molis akumuliuoja šilumą, neutralizuoja kvapus – taip sukuriama geras patalpų mikroklimatas. Molinės sienos neskleidžia kancerogeninių, toksinių elementų, biologiškai atsparios, nerezonuojančios elektromagnetinių laukų. Molis yra ekologiška medžiaga, tad moliniu skiediniu galima tinkuoti vidines sienas, netgi pastatytas iš kitų medžiagų. Tai patvari medžiaga – gerai apdorotas ir panaudotas, molis išsilaiko tūkstantmečius. Molį galima naudoti daug kartų – paimtas iš seno pastato jis paprasčiausiai sudrėkinamas ir vėl naudojamas statybose. Molinės konstrukcijos labai paprasta remontuoti, jose lengvai paklojamos įvairios komunikacijos. Molis lėtai stingsta, todėl galima jį įvairiai dekoruoti, puošti. Tai nebrangi medžiaga, o įgūdžiai dirbant su ja įgyjami greitai.

Bet, vardijant privalumus, reikia pastebėti ir pagrindinį trūkumą, kuris slypi pačioje medžiagoje. Molis – tai nuosėdinė uolienu, smulkių mineralinių dalelių junginys, turintis plastinių savybių. Statybiniu požiūriu konstrukcijose jis atlieka tas pačias funkcijas, kaip ir cementinis ar kalkinis skiedinys mūre, tačiau molio dalelės jungia elektromagnetinė trauka, o ne cheminė reakcija. Tuo jis skiriasi nuo cemento ir kalkių. Jei tarp dalelių patenka vandens, trauka susilpnėja, ir jos išsiskiria. Kai vanduo išdžiūsta, dalelės vėl sukimba. Dėl šios priežasties molinės konstrukcijos turi būti apsaugotos nuo vandens.

Anksčiau manyta, kad molis yra pakankamai gera sienų lubų ir stogo šilumos ir garso izoliacija. Vis dėlto gyvenamieji namai buvo statomi rečiau nei ūkiniai statiniai

dėl per mažų termoizoliacinių rodiklių. Siekiant spręsti šiuos klausimus, visais laikais molio sienų sandara buvo tobulinama. Kartu sprendėsi ir sienos ploninimas.

Jei senos statybos moliniai statiniai buvo su šaltomis storomis 60–70 cm sienomis, masyviais ir daug statybinių medžiagų reikalaujančiais pamatais, tai šiandien jau užtenka ir 40–42 cm storio sienų, kurioms pakanka įprastinio pločio pamatų. Tai pavyko pasiekti panaudojus riebaus molio rišamąsias savybes ir atitinkamus organinės ar mineralinės kilmės priedus. Organiniai priedai – tai šiaudai, nendrės, spaliai, spygliai, pelai, medžio pjuvenos, skiedros, šakos. Mineraliniai – tai smėlis, žvyras, skalda, keramzitas ir kt. Priedai padidina termoizoliacines savybes, tvirtumą, sukibimą, sumažina molio masės nusėdimą, eižėjimą, ištizimą. Kaip priedas dažniausiai naudojami šiaudai. Iš pradžių molis maišomas su šiaudais maišyklėse arba tiesiog mindomas kojomis, po to suverčiamas į klojinius ir suslegiamas. Molio ir šiaudų mišiniu galima užpildyti lubų ir stogo konstrukciją. Sumaišius molį su medžio pjuvenomis ir drožlėmis ar spaliais, taip pat gaunami pakankamo stiprumo statybiniai mišiniai. Monolitiniams sienoms sustiprinti gali būti klojamos medienos atraižos, kurios dedamos horizontaliai tarp savęs persipinančiais sluoksniais. Gerinant antiseptines savybes, kaip sudėtinę rišamoji medžiaga gali būti naudojamos gesintos ar negesintos kalkės. 42 cm storio sienoje, panaudojus 70–80 proc. organinių užpildų ir 20–30 proc. rišamųjų medžiagų, šiluminė varža R yra 3,5 m² K/W ir daugiau. Be to, monolitiniame molio sienoje nėra siūlių, pro kurias prarandame daugiausia šilumos mūriniuose, blokiniuose ar mediniuose pastatuose.

Statybos technologijos, naudojant molio mišinius, yra pakankamai nesudėtingos ir, pasinaudojus meistrų konsultacijomis ar sudalyvavus periodiškai vykstančiuose seminaruose, tai galima bandyti daryti savo jėgomis ir taip gerokai sumažinti statybos savikainą. Molis be priedų statyboje gali būti naudojamas pačiu paprasčiausiu būdu: imamas iš statybvietėje iškastos duobės ir sluoksniais krečiamas į sienas formuojančius klojinius arba drebiamas sluoksniais tiesiai ant pamato (taip dažniausiai buvo statoma tarpukariu). Bet tam turime rasti tinkamo molio ir gerai paruošti molio mišinio masę, nes dėl nevienalytės sudėties molinė siena džiūdama pleišės. Molis gali būti riebus (smėlio priemaišų yra ne daugiau kaip 15 proc.), vidutinio riebumo (15–30 proc.) ar liesas (>30 proc.). Atsižvelgiant į statybos būdą, koreguojama molio sudėtis, jis minkomas. Minkymui anksčiau naudodavo arklius, dabar pasitelkiama technika. Labai gerai iškastą molį supilti į krūvas ir palikti per žiemą, kad peršaltų. Tokį molį pavasarį lengviau apdirbti. Paruoštą molio masę galima krėsti į klojinius 10 cm storio sluoksniais. Taip sluoksnis po sluoksnio keliamos sienos, paliekant tik durų angas. Būsimų langų vietose sudedamos medžio tašų ar įprastos gelžbetoninės sąramos. Angos išpjaunamos tada, kai

sienos nusėda. Būtina nepamiršti, kad, kaip ir rąstinės, džiūdamos molio sienos sėda. Atsižvelgiant į sienos dydį, tai gali būti 2–8 cm. Todėl, norint išvengti plyšių, reikia tai įvertinti ir spręsti. Perdangos sijoms atremti ir sijų apkrovai paskirstyti ties sienos viduriu dedamas platus tašas ar pusrąstis. Iš pradžių negalima apkrauti perdangos ir formuoti stogo konstrukciją – reikia palaukti mažiausiai mėnesį, kol sutvirtės sienos. Tuo metu, kaip, beje, ir visu statybos laikotarpiu, būtina apsaugoti sienų viršų nuo lietaus ar sniego.

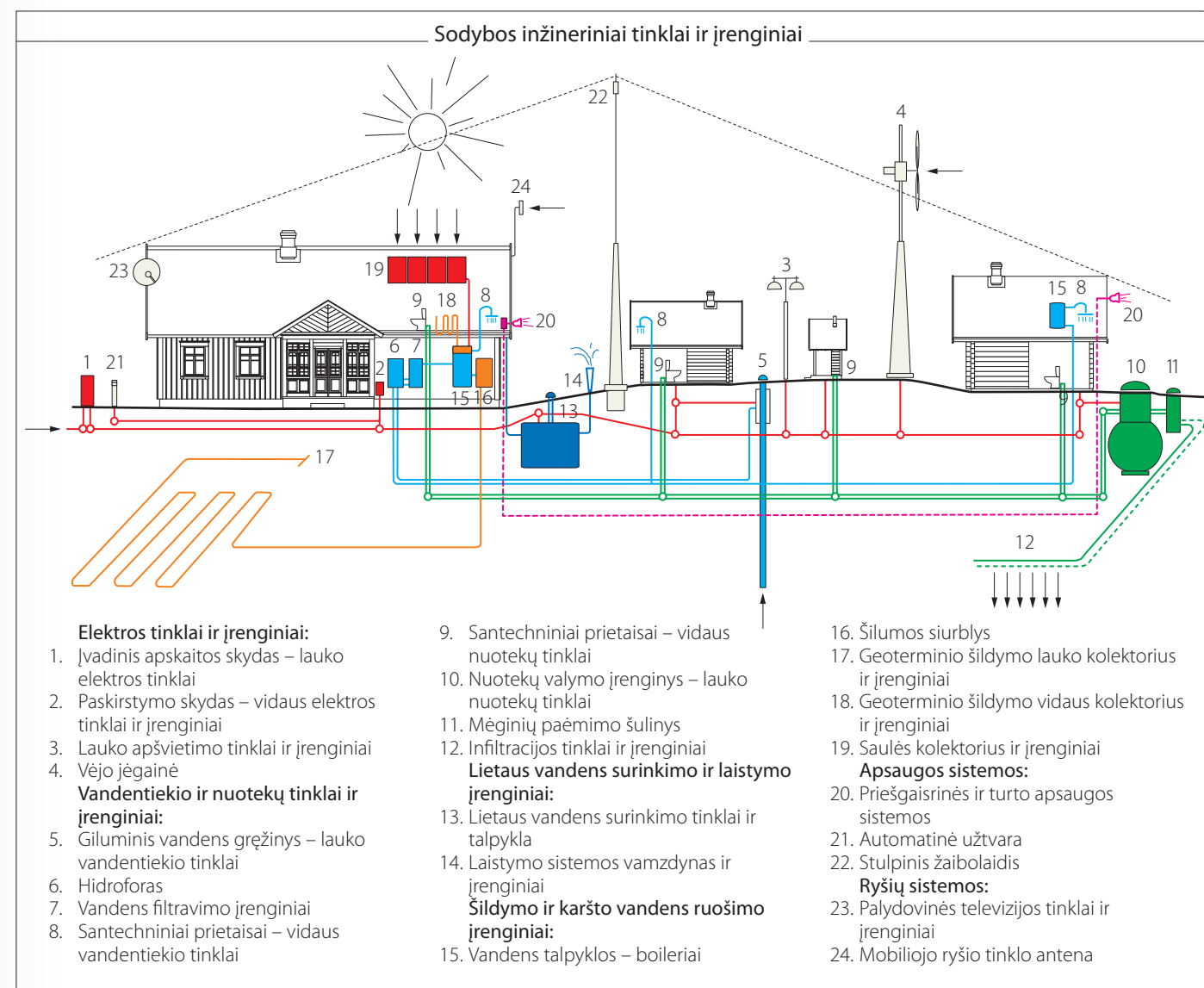
Molis su mineraliniais priedais yra brangesnis nei molio ir šiaudų ar molio ir pjuvenų mišiniai. Toks mišinys susideda iš molio, smėlio, mineralinių šilumą izoliuojančių medžiagų (keramzitas, pemza) ir mineralinės rišamosios medžiagos (kalkės). Betonui maišyklėje padarytas mišinys suverčiamas į klojinius, lengvai suspaudžiamas, po 1–2 dienų klojiniai nuimami. Statyba gana greita, džiūstant mišiniui jo tūris visiškai nemažėja. Mišinio sudėtis gali būti keičiama atsižvelgiant į patalpų paskirtį, pasaulio šalių orientaciją (tankis nuo 500 iki 1200 kg/m³). Atsparumas gniuždymui yra toks didelis, kad šis mišinys tinka ir grindims.

Galima statyti ir iš molio mišinio plytų ar blokelių. Plytos paprastai formuojamos gerokai didesnės nei tipinės (40x20x10 cm). Į formas krečiama paruošta molio masė su priedais. Plyta kelias dienas džiūsta gulščia, po to pavėriama ant šono. Vėliau plytos sukraunamos į rietuves, uždengiamos nuo lietaus ar sniego. Geriausia darbus dirbti po stogu. Kitais metais gali būti mūrijama naudojant molio skiedinį. Jei statytojas sumanytų tokias plytas naudoti laikančiąsias sienas, tai savo ir kitų saugumo labai atestuotose laboratorijose būtina patikrinti jų atsparumą gniuždymui. Plytas galima formuoti lengvesnes, geriau izoliuojančias šilumą, galima mūryti save laikančią sieną ar užpildyti karkasą.

Sklypo ir statinių inžineriniai tinklai ir įrenginiai

Kuriamai sodybai reikalingi išoriniai ir vidiniai inžineriniai tinklai ir įrenginiai. Tai lemia ne tik individualūs statytojo poreikiai, bet ir atitinkamais reglamentais paremti projektavimo sąlygos rengiančių institucijų reikalavimai.

Sodybos techninio aprūpinimo sistema – tai daugybės inžinerinių tinklų, įrenginių ir prietaisų visuma, kuri jau

šiuolaikinėmis priemonėmis aprūpina sodybą energija, vandeniu, ryšiais ir atlieka saugos, utilizavimo, kaupimo ir kitas funkcijas, galimas tik dabar. Senosios sodybos šiuolaikinių techninių priemonių neturėjo, nes jų dar nebuvo, arba naudojo senus metodus, todėl, siekiant kiek įmanoma išsaugoti senosios sodybos planinę struktūrą, užstatymo ir silueto formavimo savitumus bei statinių fasadus, teks susidurti su nemažai problemų ir daryti kompromisinius sprendimus. Norint gauti televizijos signalą, reikės „pasipuošti“ antenomis, norint apsaugoti nuo žaibo išlydžio, reikės įsirengti aukštą apsaugos nuo žaibo atramą, norint išlaikyti privalomus sanitarinius atstumus tarp artėjančių gręžinių, valymo įrenginių ar kuro talpų, reikės koreguoti atstumus tarp statinių. Daugeliu atveju tai bus privaloma ir neišvengiama, bet didžioji techninės

įrangos dalis nebus matoma, o ta, kuri bus matoma, bus šiuolaikiško techninio dizaino ir nekonkuruos su tradicinės architektūros statiniais.

ELEKTROS ENERGIJOS TIEKIMAS

Šiuo metu elektros energija galima apsirūpinti iš esamų elektros tinklų. Darbai organizuojami taip: kartu su projektavimo sąlygomis statytojas gauna ir vietos skirstomųjų tinklų aprūpinimo elektra sąlygas, kuriose numatomos visos apsirūpinimo elektra aplinkybės. Jose taip pat nurodoma, ar reikia rengti atskirą elektros tiekimo projektą. Remdamiesi sąlygomis ir projektu, vietos skirstomųjų tinklų įstaiga organizuoja elektros įvado iki sklypo ribų darbą. Jei darbų apimtis viršija skirstomųjų tinklų numatytą

sumą, rengiamas darbų atlikimo konkursas. Statytojas čia atlieka tik mokėtojo vaidmenį (apmoka visas arba dalį išlaidų).

Elektros tiekimas yra vienas iš pirmųjų ir gana svarbus klausimas, nes, jei esamos elektros linijos yra toli nuo sklypo arba jų techniniai duomenys neleidžia statytojui prie jų prisijungti, gali tekti kloti naujus elektros kabelius iš toli ar net įrengti tarpines transformatorines. Tam gali prireikti nemažų išlaidų.

Nuo įvado į sklypą iki statinių ir kitų reikiamų vietų statytojas elektros linijas veda savo lėšomis ir pats organizuoja darbus. Klojant požeminius kabelius naudinga iš karto numatyti visus taškus, kuriuose gali prireikti elektros energijos, kad nereikėtų pakartotinai nuomoti kasybos technikos. Elektros sklype reikės visiems statiniams, lauko apšvietimo tinklams, arteziniam gręžiniui, valymo įrenginiui, automatiniam vartams, kitiems galimiems elektros prietaisams.

Šiandien labai plačiai kalbama apie alternatyvų elektros tiekimą naudojant vėjo, saulės, vandens energiją. Visa tai tikrai pažangu, ekologiška ir, be abejonės, skatintina, tačiau šiandieninė įstatymų bazė, žinių stoka, brangi įranga kol kas neleidžia šiai veiklai įsibėgėti. Vis dėlto tai neabejotinai netolimos ateities perspektyva.

Statinių vidaus elektros tinklų sistemą lemia projektotojo arba paties statytojo parengtas projektas, kuriame numatomi visi elektros energijos objektai. Tai: vidaus ir fasadų apšvietimo sistema, šildymo ir karšto vandens tiekimo sistemos elektros prietaisai, šakučių lizdų sistema, interjero ir buitiniai prietaisai, garso ir vaizdo technika, kiti įrenginiai.

Atliekant vidaus instaliacijos darbus būtina kvalifikuotų specialistų pagalba ir privaloma laikytis technologinių reikalavimų, nes, gerai sumontavus elektros tinklus ir įrenginius, ne tik neprikaištingai veiks visi elektros prietaisai, bet ir statiniai bus apsaugoti nuo gaisrų, kylančių dėl elektros tinklų ar prietaisų gedimo. Siekiant išvengti gaisro rūšiniuose namuose, rekomenduojama naudoti nedegius elektros kabelius.

VANDENS TIEKIMAS

Apsirūpinti geriamuoju vandeniu galima iš trijų šaltinių:

- iš esamų vandentiekio tinklų;
- iš šachtinių šulinių;
- iš artezinių gręžinių.

Pastaruoju metu dažniausiai gręžiami arteziniai gręžiniai, kurie Lietuvos sąlygomis paprastai būna 30–70 m gylio. Artezinių gręžinių projektus ir gręžinio dokumentus rengia specializuotos įmonės, kurios taip pat atlieka vandens tyrimus. Pabrėžtina, kad iš daugumos gręžinių gaunamame vandenyje geležies, mangano ir kitų medžiagų priemaišos viršija leistiną normą, todėl dažnai tenka įrengti nepigias vandens filtravimo sistemas. Geriamojo vandens saugos ir kokybės reikalavimus galima rasti higienos normose HN 24:2003.

Vandenį iš esamų arba naujų šachtinių šulinių galima naudoti, prieš tai atlikus cheminio ir biologinio užterštumo tyrimus, vėliau tą daryti reikia periodiškai. Įrengiant ir eksploatuojant šulinį ar šaltinį, reikia vadovautis higienos normomis HN 43:2005.

NUOTEKŲ ŠALINIMAS

Buitinių atliekų šalinimo būdas dažnai numatomas privalomojoje projekto aplinkosauginėje dalyje, kuri yra derinama su regiono aplinkos apsaugos departamento atitinkamu skyriumi. Visais atvejais galimi du iš esmės skirtingi variantai: 1) nuotekas kaupti tam skirtame rezervuare ir periodiškai išvežti; 2) įrengti biologinio nuotekų valymo įrenginius, iš kurių ištekėjęs išvalytas vanduo patektų į artimiausią tekantį vandens telkinį arba per infiltracijos sistemą patektų į gruntą.

Pirmas variantas, jeigu jį leidžia projektavimo sąlygos, yra pigesnis, bet turi trūkumų: nuotekos bus laikomos sodyboje (gali skliti kvapas), periodiškai reikės samdyti atliekas išvežantį transportą. Biologiniams valymo įrenginiams taip pat reikia tam tikros technologinės priežiūros (kartą per savaitę, mėnesį, metus), tačiau daugeliu aspektų tai ekologiškesnis ir šiuolaikiškesnis nuotekų šalinimo būdas.

Nuotekų biologinio valymo įrenginių pasiūla yra gana plati ir statytojui reikia individualiai apsispręsti, atsižvelgiant į sodybos specifiką, dėl galimų investicijų ir kitų sąlygų.

Reglamentuoti reikalavimai dėl nuotekų tvarkymo skelbiami LR aplinkos ministerijos įsakymuose Nr. DI-412 (2006-09-11) ir Nr. DI-515 (2007-10-08).

GRUNTINIO IR PAVIRŠINIO VANDENS SURINKIMAS

Gruntinis ir paviršinis vanduo gali kelti problemų šiais atvejais:

- jei gruntinis vanduo yra pakankamai aukštai arba būna aukštai tam tikrais metų laikais ir pradeda skverbtis

į rūsių patalpas ar plauti gruntą po juostiniais pamatais, gręžtinių pamatų rostverkais, aplink vienetinius gręžinius;

- jei lietaus arba pavasario polaidžio vanduo nepakankamai greitai susigeria, ardo dangas ir aplinkos elementus, o susikaupęs didesniais kiekiais daro ir aukštam gruntiniam vandeniui būdingą žalą.

Šios problemos gali atsirasti dėl esamo grunto. Jų išvengti galima įrengiant drenažą. Kur vandens lygis yra nuolat aukštas arba esamo grunto struktūra ar reljefas neleidžia greitai pasišalinti paviršiniam vandeniui, būtina įrengti drenažą aplink statinius ir kitose reikiamose vietose. Kitais atvejais reikia individualiai spręsti, ar gali kilti pavojus pamatams ar kitoms konstrukcijoms pavasarinio polaidžio ar liūčių metu. Jei drenažo sistemos įrengti nenumatoma, bent dalį nepageidautino sezoninio vandens galima nukreipti grioviais.

ŠILDYMAS IR KARŠTO VANDENS RUOŠIMAS

Statinių šildymo ir karšto vandens ruošimo klausimas nuo senų laikų yra sprendžiamas skirtingai, nes tiesiogiai priklauso nuo tuometinių ekonominių sąlygų ir technikos pažangos įdiegtų naujovių. Ne išimtis ir šie laikai. Dabartiniu metu šildyti statinį ir ruošti karštą vandenį galima naudojant šiuos energijos šaltinius:

- kietąjį kurą (malkos, įvairios granulės) – naudojant katilus, krosnis, židinius;
- skystąjį kurą, dujas – naudojant atitinkamus katilus;
- elektros energiją – naudojant skirstomųjų tinklų arba alternatyvių šaltinių (saulės, vėjo, vandens) tiekiamą energiją;
- geoterminę energiją (žemės, vandens, oro) – naudojant šilumos siurblius.

Šiandien plačiai pristatomi visi šie ir kompleksiniai variantai, jungiantys kelių energijos šaltinių naudojimą.

Karštam vandeniui ruošti jau ekonomiškai naudinga naudoti saulės energiją.

Vienareikšmiškai atsakyti, koks šildymo būdas tinkamiausias dabar ir koks bus po kelerių metų, yra neįmanoma, ir sprendžiama individualiai.

leškoma būdų, kurie padėtų sujungti į vieną sistemą keltą kuro rūšių ir skirtingų energijos tiekimo būdų.

APSAUGA NUO ŽAIBO IR ĮŽEMINIMAS

Žaibų išlydžiai yra viena iš gaisrų priežasčių. Apsaugos nuo žaibo sistemą galima įrengti individualiai kiekvienam statiniui arba pastatyti stulpinį žaibolaidį, skirtą visai ar daliai teritorijos apsaugoti. Pirmas variantas yra pigesnis, tačiau turi daug trūkumų:

- tvirtinant žaibolaidžio elementus keliose vietose, pažeidžiama stogo danga, dėl to padidėja vandens pratekėjimo tikimybė;
- nukenčia statinio estetiškas vaizdas;
- žaibolaidis apsaugo tik tą statinį, ant kurio yra įrengtas.

Daugumą sodybų sudaro keli statiniai, o jiems visiems apsaugoti nuo žaibo išlydžio užtenka vieno 6–12 m stulpo. Taigi antrasis variantas ekonomiškesnis, nei rengti atskirus žaibolaidžius ant visų statinių.

Šios šešios inžinerinės sistemos, matyt, yra būtinos ir renkantis vienus ar kitus sprendimus, diegiamos visose sodybose.

Be jų, pagal individualius poreikius gali būti įrengiami ir kiti tinklai bei įrenginiai: apsauginės ir priešgaisrinės signalizacijos, televizijos, telefoninio ir internetinio ryšio, ventiliacijos ir dūmų šalinimo, lietaus ir gruntinio vandens kaupimo ar šalinimo įrenginiai ■

Arch. Rolandas Bortkūnas

LITERATŪRA

Bertašiūtė, Rasa; Baltrušaitis, Vingaudas; Burinskaitė, Ilona; Žumbakienė, Gražina. *Vakarų Aukštaitijos tradicinė kaimo architektūra*. Vilnius: Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas, 2008.

Jakutis, Vismantas. Molinių namų statybos programa. *Namas*, 2001, Nr. 3 (32).

Kilišauskas, Arūnas. Namai iš nedegto molio. *Namas*, 2001, Nr. 3 (32).

Lietuvių liaudies menas. Architektūra. T. 1. Vilnius: Vaga, 1957.

Reisonas, Karolis. *Žemės ūkio statyba*. Kaunas, 1926.

Šešelgis, Kazys [ir kt.] *Lietuvių liaudies architektūra*. T. 1. *Kaimo gyvenvietės ir gyvenamieji namai*. Vilnius: Mintis, 1965.

Šešelgis, Kazys. *Lietuvių liaudies architektūros paminklai, III kn. Savaimingai susiklostę kaimai*. Vilnius: Mokslas, 1988.

Šešelgis, Kazys. *Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai (Nuo seniausių laikų iki 1918 m.)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

Švipas, Vladas. *Kaimo statyba*. Kaunas: Žemės ūkio rūmai, 1936.

Vitauskas, Adomas. Molio naudojimas statybose. Padubysio valsčius. (Iš Šiaulių kraštotyros draugijos 1937 m. ekspedicijos darbų). *Samogitia*, 2010, Nr. 8.

SANTRUMPOS

apyl.	apylinkė
aps.	apskritis
k.	kaimas
KTU	Kauno technologijos universitetas
LLBM	Lietuvos liaudies buities muziejus
LLM	<i>Lietuvių liaudies menas. Architektūra</i> . T. 1. Vilnius: Vaga, 1957.
NČDM	Nacionalinis K. M. Čiurlionio dailės muziejus
neg.	negatyvas
nuotr.	nuotrauka
pav.	paveikslas
r.	rajonas
sav.	savivaldybė
ŠAM	Šiaulių „Aušros“ muziejus
VG TU	Vilniaus Gedimino technikos universitetas
viz.	vizualizacija
VU	Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius

Tiražas 1000 egz.

Išleido ir spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, 03153 Vilnius
www.petroofsetas.lt
priemimas@petroofsetas.lt

KAIMO STATYBA: VAKARŲ AUKŠTAITIJA

Leidinį „Kaimo statyba: Vakarų Aukštaitija“ sudaro keturios dalys: pirmoje apžvelgiama Vakarų Auštaitijos tradicinės architektūros bruožai – šaltinis, iš kurio semiamės žinių ir patirties šiandienos kūrybai; antroje dalyje apibrėžiami pagrindiniai dėmenys, lemiantys regioninį vietos tapatumą ir statybos tradicijos tęstinumą. Pagal šiuos kriterijus suformuoti trečiosios dalies projektiniai pasiūlymai, o ketvirtoje dalyje pateikiamos praktinio įgyvendinimo sąlygos.

Tai nėra griežti receptai ar baigti architektūriniai projektai, tai mintys, idėjos, teigiančios tradicinės statybos šiuolaikiškumą, gyvybingumą ir tęstinumą.

Leidinyi skirtas kaimo gyventojams, projektuotojams, paveldosaugininkams, statybininkams ir visiems, besidomintiems šio krašto architektūra.

